

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.
Головний редактор — Давидова І.
Заступниця головного редактора — Васьківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна
Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Ільганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

**Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової
палати України (протокол № 2 від 22.02.2024).**

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією
Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових
фахових видань України в галузі соціальних комунікацій
(наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

*Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліко-
вані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на
видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.*

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова
установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Л. Каденюка, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.
Editor-in-Chief — Davydova I.
Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman
of the editorial board), Ukraine
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof.
(deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Kobieliev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine
Ihannaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine
Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

**The Academic Council of the Book Chamber recommends
printing this Bulletin (Protocol № 2 from 22.02.2024).**

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science
designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the
professional scientific publication of Ukraine in the field of social
communication. (Order of the Ministry of Education and Science
of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

*You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement
with editorial staff. A reference to publications is necessary.
Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with
point of view of the author.*

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research
Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Av. L. Kadenuk, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

СТОРИНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА

СЕНЧЕНКО М. Майбутнє книги чи книга майбутнього? 3

БІБЛОТЕЧНА СПРАВА

НОВАЛЬСЬКА Ю. Методична робота бібліотек України в умовах воєнного стану..... 10

КОЛОСКОВА Г., МИХАЙЛОВА А. Цифрові комунікації сучасної бібліотеки:

ключові аспекти 15

ТУРОВСЬКА Л., ШЕВЧЕНКО І. Сервіс-орієнтована модель системи обліку

користувачів НБУВ..... 24

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

СЕНЧЕНКО М. Ера домінування Розуму..... 31

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

КЕПІН Д. Видання 1923 року з історичних і природничих наук

як джерело становлення українського музейництва (з архіву Книжкової палати України)..... 38

ДОЯР Л. Територіальні прирощення Радянської України на початку Другої світової війни

в журнальній періодиці УРСР (1939—1941) (за матеріалами журналів "Червоний хрест"

та "Вільна Буковина")..... 45

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

КРИВЕНКО М. Новаторський підхід до жанру біобібліографії: зі спогадів

про Нонну Копистянську (1924—2013) (до 100-річчя від дня народження) 49

CONTENT

CHIEF-EDITOR'S PAGE

SENCHENKO M. The future of the book or the book of the future?..... 3

LIBRARIANSHIP

NOVALSKA Yu. Methodical work of libraries of Ukraine in the conditions of martial law 10

KOLOSKOVA G., MIKHAILOVA A. Digital communications of a modern library: key aspects..... 15

TUROVSKA L., SHEVCHENKO I. Service-oriented model user accounting systems of VNLU..... 24

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

SENCHENKO M. The era of the domination of Mind..... 31

FROM THE ARCHIVE OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE

KEPIND. The editions on historical and naturasciences 1923 year as a source of formation

of Ukrainian museum work (from the archive of the Book Chamber of Ukraine)..... 38

DOIAR L. Territorial increase of Soviet Ukraine at the beginning of World War II in the journal

of the USSR (1939—1941) (based on the materials of the magazines "Red cross"

and "Free Bukovina")..... 45

PROMINENT FIGURES AND SIGNIFICANT EVENTS

KRIVENKO M. An innovative approach to the genre of biobibliography:

from the memories of Nonna Kopistyanska (1924—2013) (to the 100th anniversary of the birth)..... 49

УДК 655.4/.5(477):001.891.3](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2024.2(331).3-10

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>**Майбутнє книги чи книга майбутнього?**

У статті віддзеркалено роздуми автора щодо майбутнього паперової й електронної книг, книгорозповсюдження та бібліотек у цифрову добу.

Присвятивши діяльності у сфері інформаційно-комп'ютерних технологій, бібліотечної галузі та книжкової індустрії майже 50 років, автор робить спробу визначити перспективи видавничої справи та запрошує усіх причетних до створення й розповсюдження книги висловити своє бачення її майбутнього.

Ключові слова: книга; книговидання; книгорозповсюдження; бібліотека; форсайт; паперова книга; е-книга; технологія "принт-он-деманд"; майбутнє бібліотек

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій потребує футуристичних прогнозів для різних галузей. Аналіз бачення того, як розвиватимуться книжкова індустрія та бібліотечна сфера, становить основу стратегічного планування для їхніх учасників. Зміна ролі книги в житті суспільстві, її збереження як основного джерела знань та емоційних відкриттів у майбутньому — теми постійних дискусій у професійній спільноті. Поширена думка, що друкована книга стане предметом колекціонування, а видавнича активність повністю перейде в електронний формат.

Як зміниться технологія книговидання? Якою стане інфраструктура читання в майбутньому? Як вплинуть на книговидання штучний інтелект та інші інновації? Чи зміниться роль бібліотек? Сьогодні у професійному середовищі потребують відповідей на ці запитання.

Мета статті — на основі аналізу сучасного стану книжкової індустрії визначити шляхи подальшого розвитку галузі, а також роль бібліотек і читання в житті суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на невідпинну еволюцію часу постає запитання: що буде з майбутнім книги або як книга вплине на майбутнє? На межі епох людство дедалі чіткіше відчуває, що час летить швидше, порушуючи усталене уявлення про його хід. Цю динаміку зумовлено багатьма чинниками, насамперед парадигмальними змінами. Нове розуміння темпів технологічного прогресу, стрімке поширення знань і здатність сучасного людства сприймати навколишній світ формують реальність сьогодення. Полікультурність, інновації та полістилістика замінюють традиційні культурні образи. Комунікативність, що ґрунтувалася на емпіриці та виваженості, поступається місцем

віртуальності, ексклюзивності та динамічності, а монолітні структури суспільства відступають перед процесами самоорганізації.

У наш час пересічна людина живе в мульти-всесвіті: одночасно споживає інформацію з різноманітних медіа, коментує, спілкується в соціальних мережах, переглядає відео, слухає аудіо, користується електронною поштою та месенджерами. Увага стає цінністю, яка розсіюється на поверхове зближення з різноманітним інформації. Фахівці вирізняють дві глобальні проблеми сучасності: поширення *кліпового мислення* та дефіцит *емпатії*, що призводить до ізоляції.

Останні три десятиліття позначені найважливішими для людства технологічними революціями: поява інтернету та мобільних пристроїв. Сьогодні майже кожен може створювати й споживати контент. Наступний великий стрибок — штучний інтелект (ШІ). Ця інновація суттєво змінить економіку та, ймовірно, світ загалом. Упродовж наступних 20—30 років автоматизуватимуть усі можливі сфери діяльності. Праця втратить усталений зміст, тоді як одним із ключових завдань стане пошук сенсу. Водночас в умовах стрімких змін книга залишиться одним із найвагоміших складників сучасного світу, невичерпним джерелом знань, головним духовним і культурним артефактом людської цивілізації, надійним супутником емоційного відпочинку, і поки немає нічого, спроможного її замінити.

Форсайт-проекти

Хоча ритм і зміст сучасного життя визначають технології, книга виконує набагато важливішу місію, аніж суто зберігання знань. Вона пов'язує різні епохи й парадигми та дає змогу створювати форсайт-проекти для переходу культури до нових принципів.

Термін "форсайт" вперше вжив письменник-фантаст Г. Веллс на початку 1930-х рр. на позначення нової спеціальності — "професорів передбачення", які шукали шляхи оптимального застосування майбутніх технологій. У світі форсайт активно розвивався впродовж другої половини минулого століття.

Форсайт відрізняється від традиційного прогнозування тим, що дає змогу не лише передбачати, а й конструювати бажане майбутнє. Нині у провідних країнах світу форсайт використовують для розроблення стратегій у всіх сферах — від соціальних програм до позиціонування на світовій арені. Для цього застосовують різноманітні методи, що охоплюють аналіз статистики, соціології, економіки та математики.

Водночас для передбачення несподіваних змін майбутнього слід також враховувати креативність і творчий підхід. Важливим складником процесу форсайту є взаємодія зацікавлених сторін: держави, бізнесу, науки та суспільства. Спільне обговорення допомагає визначити оптимальні сценарії майбутнього для кожної сторони, а комбінація різних методів — розробити стратегію розвитку, що передбачає майбутнє.

У світі, де швидкість змін безпосередньо впливає на вектор розвитку, план-маршрут стає головним інструментом досягнення мети у будь-якій сфері. Він об'єднує технології, перспективні продукти, ринки й стратегічні заходи на часовій шкалі, створюючи основу для майбутнього.

У сфері книг і бібліотек чимало прикладів цікавих форсайтів з усього світу. Наприклад, у довгостроковому японському прогнозі на 2010 р. було розглянуто перспективність електронних книг, котрі називали "пристроєм для читання книг, газет та іншого контенту в реальному часі". Ці форсайти передбачали стрімке зростання кількості електронних книг упродовж наступних років.

Проекти досліджень у різних країнах зосереджено і на майбутньому бібліотек. Наприклад, австралійські фахівці вивчають можливості перетворення бібліотечних установ на антикафе чи сховища інформації для бізнесу.

В Україні поки що немає великих проєктів, які допомогли б спрогнозувати майбутнє бібліотек і книг з урахуванням специфіки життя й розвитку нашого суспільства.

У сучасному світі, де люди споживають інформацію з різних джерел, слід брати до уваги кілька тенденцій. По-перше, це *стискування інформації*, оскільки споживачі прагнуть мати швидкий доступ до даних. Окрім того, важливою є *соціальність*, адже користувачі хочуть обговорювати прочитане та ділитися враженнями з

іншими. Майбутнє належить контенту, який щонайповніше забезпечуватиме потреби читачів і буде зручним у споживанні.

Майбутнє книги: форма, що змінюється, чи прощання з епохою Гутенберга?

У сучасних реаліях книга переживає еволюцію, перетворюючись із традиційного формату тексту й ілюстрацій на складний гіпертекстовий об'єкт, що поєднує текст, гіпертекст і цифровий простір, який активно взаємодіє з читачем. Гібридне видання з елементами театралізації та QR-кодами розширює межі звичайного читання та робить книгу, крім джерела знань, мультимедійним досвідом.

Масштабне застосування штучного інтелекту в галузі книговидавництва сприяє тому, що процес створення та розповсюдження літератури стає ефективнішим і доступнішим, а фах письменника — популярнішим. Нині автор може видати рукопис у кілька натискань, а ШІ активно використовують для створення ілюстрацій, обкладинок і добору контенту. Хоча нині багато технологічних операцій можна автоматизувати, творчий потенціал залишається невіддільним елементом успіху.

Книга є не лише продуктом, а й ключем до нових сенсів і можливостей, що віддзеркалює сучасні тенденції в літературі, становить основу екосистемного розвитку культури й мистецтва. В океані інформації книга слугує надійним маяком і відрізняється від інформаційного шуму чи стислих постів соцмереж ґрунтовністю та глибиною опрацювання й викладу матеріалу, вищим рівнем довіри. Вона не лише містить інформацію, а й створює платформу для розуміння та спілкування.

Роль видавця як куратора сенсів і контекстів важлива для підтримки діяльності інтелектуально й духовно розвиненої спільноти. Створення місць для обговорення й розуміння важливих тем допомагає налагодити та розширити соціальні зв'язки і сприяє розвитку культури.

За допомогою гібридизації та новітніх технологій книга збереже роль каталізатора соціокультурного розвитку, посилюючи вплив на гуманітарні та виробничо-управлінські сфери. Вона може стати інструментом для трансляції ідей на рівень державного управління, сприяючи активному впливу на суспільство та розвитку нових індустрій.

Попри широкі можливості читання за допомогою електронних пристроїв, паперова книга не зникне повністю. Вона може зазнати трансформації, але матиме цінність і значення, хоча водночас актуалізуватиметься питання екологічних наслідків використання паперу.

Чи існуватиме сучасний формат книги?

Нині поширена думка, що з розвитком технологій книга, підготовлена редактором і верстальником, втратить актуальність — її замінить текст, доступний через ключові слова чи систему пошуку. Здається, й справді, за сучасного стану технологій посередники зайві, але читач все одно потребує гіда у хаосі текстів. Цю роль можуть успішно виконувати працівники бібліотек.

Книга існуватиме завжди, адже бажання людини здобувати нові знання, пізнавати нові світи є рушієм до самореалізації та вдосконалення. Наразі книга дістає новий статус, і ця ситуація нагадує початок ХХ ст., коли запевняли, що кіно знищить театр. Проте театр і досі живий, лише став трохи елітарнішим.

Окремі експерти вважають, що паперова книга перетвориться на сувенір чи предмет колекції. У приватних зібраннях зберігатимуть видання з автографами, унікальні й подарункові книги, тоді як звичайні тексти завжди можна буде знайти в інтернеті, тобто саме колекційні видання цінуватимуть, зберігатимуть і передаватимуть нащадкам.

В Європі книгу спочатку видають у недорогому кишеньковому форматі, а якщо вона стає бестселером, то випускають дорожче видання. Ця практика ефективна для електронних книг, адже дає змогу суттєво скоротити витрати видавництва. У такій системі електронні книги стають індикатором та фільтром для творів, націлених на комерційний успіх, тому є ймовірність, що белетристика вийде з традиційного ринку.

Останніми роками прибутки у видавничій сфері не вражають, друкована книга стає менш популярною, а отже може змінити усталену роль і припинити бути товаром. Видавці намагаються боротися з піратством, але це не збільшить обсяги продажу. Щоб змінити ситуацію, потрібно шукати нові формати.

Проблеми майбутнього читача

Упродовж останніх п'яти—шести років поняття "читач" поступово змінюється на "споживач", що спричиняє певні виклики й невизначеності, відмінні від інших проблем, наприклад, піратства.

Сучасний світ насичений "медіафастфудом", котрий швидко руйнує увагу та мозок. Довжина текстів, які людина сприймає, корелює зі здатністю утримувати увагу. Читання книги стає новою формою медитації, котра допомагає зануритися у глибоке розмірковування та рефлексію.

У реаліях сьогодення роль читача переосмислюється в контексті технологічних змін у

книговиданні й агрегації цифрової літератури. Читання на папері порівнюють із читанням на електронних пристроях, і виявляється, що перший варіант має переваги та забезпечує точніше й глибше розуміння тексту [1].

Ці новації також впливають на низку професій, дотичних до видання книг, змушуючи переглянути формат діяльності, шукати нових шляхів фінансування та інвестицій.

Отже, не лише читацький досвід зазнає змін — переосмислюються традиційні процеси видання книг, викликаючи широкі дискусії серед професіоналів і споживачів.

Глобальна криза посередників

З розвитком інтернету та інформаційних технологій автор може створити акаунт, сторінку, блог у мережевому просторі й миттєво поділитися думками чи творами з читачами. Здається, фах видавця, редактора, книгорозповсюджувача та бібліотекаря втрачає актуальність, і для збереження цієї системи посередників потрібна змістовна та якісно оформлена книга, яку читатимуть, зберігатимуть і передаватимуть нащадкам.

Протягом минулих століть між читачем і літературою стояли численні фільтри, які не зникли й досі. Комерційні платформи доступу до електронних книг відсікають непрофесійні твори та обмежують кількість доступних книг. Проте сайти, що дозволяють самостійно публікувати тексти, налічують сотні тисяч популярних у мережі авторів: їх активно читають, критикують чи хвалять — там немає жодних фільтрів. Якщо такий ресурс комерціалізувати, створити можливість для придбання книг, то ця хвиля "змие" професійних письменників, редакторів, видавців. Вплинути на процес можна лише одним перевіреним методом — продовжувати писати та видавати художньо довершені та змістовно глибокі твори. Зрештою читач "переросте" початкові захоплення й прагнучиме якісної літератури.

"Принт-он-деманд" — друк на вимогу

Книга — це масив інформації, що призначена для навчання, виховання, розваги й доступна широкому колу читачів. Якщо прийняти таке визначення, то стає неважливо, йдеться про пергамент, друкарський папір чи цифровий носій.

Електронні книги допомагають розв'язати важливе функціональне завдання бібліотек: наповнювати скарбниці знань контентом, не збільшуючи паперову масу на полицях. Водночас друкована книга залишається цікавою та живою, вона не зникне. Наприклад, якби кожна обласна наукова бібліотека використовувала модель

"принт-он-демад" (print-on-demand), то хоча б частково розв'язала проблему доступу регіонів до друкованих видань.

Умови, за яких середній наклад українських видань становить 0,5 тис. пр., роблять економічно вигідним використання способу "принт-он-демад", що дасть змогу заощадити ресурси та розширити читацьку аудиторію. Це унікальна видавнича технологія, за якої книги друкують тільки за наявності замовлення. Її переваги очевидні:

- оптимальна для молодих авторів, які хочуть надрукувати невеликий наклад;
- випуск малих накладів дешевший, і автору не доведеться платити за всю технологію видання книги, а лише за друк;
- можливість надрукувати рідкісні книги чи журнали, яких уже немає в продажу;
- чудова нагода для автора подарувати книги близьким, надрукувавши кілька примірників свого твору;
- гнучке керування обмеженим бюджетом за допомогою різноманітних параметрів, як-от формат книги, обкладинка, папір і кількість примірників.

Для книгарень ця модель також приваблива. Використовуючи друк на вимогу, можна оптимізувати запаси літератури на складах і заощадити на логістиці, доповнюючи асортимент лише за потребою.

Кілька років тому окремі видавництва стали практикувати повернення до комерційного обігу видань, тираж яких вже було розпродано. Книгарні уклали договори з видавництвами, отримували макети чи книги та додавали їх до свого асортименту. Для замовлення потрібні були лише зображення обкладинки, анотація, рубризатор, технічні дані та ISBN. Коли замовлення надходило, видавці мали 48 годин, щоб виготовити книгу та доставити її до крамниці.

Поступово до цього проєкту приєднувалися автори, які не змогли знайти видавця. Поширилася й співпраця з викладачами університетів, які мали власні видавництва, проте були обмежені в ресурсах.

Технологія "принт-он-демад" дає змогу видавництвам, бібліотекам та авторам отримати необхідну книгу в друкованому форматі, а в разі потреби — і в електронному.

Інноваційні технології ведуть у невідоме майбутнє, проте незаперечною залишається констатація: ані видавець, ані бібліотекар, ані книгорозповсюджувач не можуть працювати автономно. Наша мета — просувати книги та підтримувати читання, тому маємо працювати над майбутнім разом.

Книгарні

Експерти передбачають, що книжкові крамниці змінять призначення та перетворяться на центри інтелектуальних вражень і місця для придбання паперових книг як подарунків чи предметів колекції. У первинному форматі ці торговельні заклади, найімовірніше, поступово втрачуть актуальність, проте збережуться й стануть популярними як місця зустрічей однодумців та спільного проведення дозвілля, як своєрідні книжкові клуби, що дають змогу навчатися та розважатися. Розвиватимуться нові формати книг, наприклад, тактильні видання з ароматами та феромонами, а також книги з емоційними компонентами. Зростатиме інтерес до імерсивних технологій — повного або часткового занурення у віртуальний світ чи поєднання реального та віртуального просторів. Імерсивні технології також називають технологіями розширеної реальності. До їх списку входить віртуальна (AR) і доповнена (VR) реальності, які дають змогу швидко перемикатися між різними форматами. Уже стає можливим проведення виставок обкладинок, макетів та ілюстрацій, що сприятиме підвищенню цінності книг як об'єктів мистецтва.

Набуває популярності новий тренд — підписні паперові сервіси, завдяки яким читач може щомісячно отримувати книгу, котра відповідає його інтересам, з можливістю повернення. Особиста добірка книг у будь-яких форматах та обкладинках, а також з різними технічними особливостями стане доступною завдяки персоналізації та відповідним технологіям.

Паперова книга, через стійкість у часі та цивілізаційному розвитку, має більшу цінність порівняно з цифровими виданнями. Варто зауважити про зростання популярності блокчейну¹ та технологій NFT². Це найсучасніші тенденції у світі криптовалют, що дають змогу володіти унікальними цифровими об'єктами, як-от твори мистецтва, музики чи предмети колекціонування, допомагають залучати співавторів і розподіляти прибутки, а також створювати специфічні цифрові продукти.

Прискорений обмін інформацією спричиняє зростання накладів бестселерів, і стартовий тираж у мільйон примірників стає стандартом. Це неодмінно вплине на економіку галузі.

Звісно, є ризики. Паперова книга стає дорожчою, а великий асортимент розпорошує увагу

¹ Розподілена база даних, що зберігає впорядкований ланцюжок записів (так званих блоків), який постійно довшас [3].

² Незаємозамінні токени, або NFT, — це одиниця даних у цифровій книзі, що називається блокчейном, де кожен NFT може представляти унікальний цифровий елемент, і тому є неззаємозамінним [4].

користувачів. Щоб допомагати читачам знаходити потрібні видання, слід розробити рекомендаційні сервіси. Також є загроза втрати талановитих авторів через конкуренцію з іншими сферами, тому важливо зробити професію письменника привабливою і у творчому, і у фінансовому вимірах. І, безумовно, є серйозний ризик того, що книгарні зникнуть через тиск інтернет-ритейлу та високу орендну плату. Важливо підтримувати книжкові крамниці, насамперед на державному рівні, оскільки вони відіграють важливу роль у доборі, популяризації та реалізації нових видань.

Що буде з бібліотеками?

Бібліотеки, без сумніву, залишаться, оскільки мають значний інформаційний ресурс, яким активно послуговуються мільйони читачів. Бібліотекарі, крім того, мають унікальну організаторську силу, оптимізм, здатність до праці в сучасних умовах та адаптації до новітніх технологій. Натомість бібліотеки, що виконують лише функції сховища книг, втрачать актуальність, адже зберігання літератури вже не є основним завданням цих установ. Бібліотеки поступово трансформуються в інформаційні центри, осередки впровадження технологічних інновацій, культурного та інтелектуального розвитку, місця, де можна спокійно й продуктивно провести час, насолодитися творами літератури, здобути нові знання чи розважитися.

Бібліотека — одна з найдавніших інституцій, що прагнула до впорядкування, збереження та поширення знань. Вона є живою й рухливою, оскільки швидко реагує на потреби суспільства та змінюється разом із ним. З появою інтернету читальні зали бібліотек перетворюються на креативні простори, місця для проведення зустрічей з авторами, кіносеансів, концертів, лекцій, конференцій та інших культурних подій.

Книга мала і має непересічний вплив на мислення, культуру й поступ людства та впливатиме на ці процеси й надалі. Ймовірно, що з часом друкована книга може стати елітарним мистецтвом, однак бібліотека залишиться місцем для творчості, спілкування, навчання та проведення культурних заходів. Її роль виявляється особливо значущою в періоди соціальної напруги, коли суспільство потребує духовної терапії та розуміння.

Книга та бібліотека — це не лише артефакти культури, а й живі соціальні явища, які вже тисячоліття співіснують і трансформуються разом із людством. Історія цивілізації була б іншою без винаходу Гутенберга та друкованих листівок Мартіна Лютера, які змінили світогляд і направили розвиток соціуму.

У сучасному світі також спостерігаємо подібні зміни, але на іншому рівні цивілізаційного поступу. Поява інтернету докорінно змінила спосіб життя та взаємодію суспільства, а також вплинула на культурні й освітні системи. Проте навіть за умов широкого впровадження новітніх технологій потреба у книзі, читанні та бібліотеках залишається актуальною, адже жага нових знань століттями спонукає людство до саморозвитку.

Сучасні тенденції до зменшення кількості відвідувачів у бібліотеках і читальних залах, зниження популярності домашніх книжкових зібрань є лише частиною та наслідком технологічного розвитку цивілізації. Читання набуло нових форм, стало більш доступним і візуалізованим, але його місія та значення не зникли, а лише трансформувалися в нинішніх реаліях.

У наш час суспільство стикається з численними викликами, технологічний прогрес динамізував майже всі аспекти життя, водночас залишаючи людині ті самі 24 години на добу. У цьому контексті роль книги як духовного дороговказу може видатися менш вагомою, але це, як зазначалося, лише одна з ознак сучасності.

Хоча окремі економісти прогнозують, що фах бібліотекаря зникне, а замість нього з'являться нові професії з іншими назвами та компетенціями, проте його мета залишається незмінною — забезпечення інтелектуальних, духовних та естетичних потреб суспільства.

Еволюція книги

У пошуках відповідей на питання про майбутнє книг і бібліотек, відбуваються цікаві дискусії з письменниками, видавцями та бібліотекарями. Сучасний світ переживає епоху стрімкого розвитку технологій, що змінює способи збирання, споживання та зберігання інформації. Проте серед цієї бурхливої течії важливо не забувати про культурне значення книги, яка є носієм знань і витвором мистецтва.

Справді, темпи технологічного розвитку часто випереджають оновлення в організаційних процесах книжкової галузі. Модернізація відбувається, але головна проблема полягає в тому, що культурний контент "дозріває" повільніше, ніж способи його споживання. Процес творення книги залежить від індивідуальних можливостей автора та не піддається швидкій технологічній трансформації.

Книга взаємодіє з читачем та іншими формами мистецтва й комунікації, утворюючи цілісну культурну систему. Вона є ядром, навколо якого розвиваються нові форми взаємодії, наприклад

кіно, мультимедіа, радіо та інші. Вибір між традиційним і цифровим форматами залежатиме від особистих уподобань та способу споживання інформації.

Кілька десятиліть тому комп'ютер і принтер сприймали як модерні винаходи, а рукописний текст — як архаїзм. Тепер знову спостерігаємо зростання інтересу до рукотворних видів творчості, тому книга майбутнього, напевно, поєднуватиме традиційні та інноваційні форми, що відповідатимуть потребам і вподобанням нащадків.

У книжковій справі те саме стосується й друкованого видання. Разом із візуальними враженнями тактильність збільшує чутливе сприйняття, книги також мають аромат свого часу. До того ж не варто забувати, що споживання цифрових форматів обмежено енергоресурсами.

Книга живе та спонукає видавців відповідати на сучасні виклики: як налагодити культурні й технологічні процеси максимально ефективно та без шкоди для людини. Насамперед потрібно залучати в галузь талановитих авторів, редакторів, перекладачів. Це ключовий чинник успіху. Там, де працюють талановиті професіонали, цифровий формат стрімко розвивається. Головні процеси насамперед залежать від учасників галузі, і це принципово впливає на конфігурацію ринку.

Надзвичайно важливою є ефективна технологія вибору книг. Потрібно розробити якнайбільше інструментів, що допоможуть читачеві орієнтуватись у видавничому потоці, оскільки книговидавництво — це галузь із найбільшим асортиментом на ринку.

Використання штучного інтелекту, проведення експериментів, прискорення виробничих процесів у видавництвах, підтримка книгарень, підвищення рівня компетенції у створенні складних інтелектуальних продуктів — це важливі кроки для розвитку галузі.

Для розв'язання численних проблем сучасні видавництва створюють лабораторії великих даних, працюють зі штучним інтелектом, експериментують із різними форматами, запускають проекти NFT, розробляють технології вибору та розвивають таланти в підшефних університетах, організовують конференції для авторів й різноманітні заходи для співробітників.

А. Ейнштейн зауважував: "Єдина по-справжньому цінна річ — це інтуїція. Уява важливіша за знання. Знання обмежене. Уява охоплює все". Проте визначальну перспективу світу книг формує не лише уява, а й наукове пізнання. Наукова діяльність, експертиза, комунікації та творчість — це основні напрями досліджень. Нині до процесів формування майбутнього при-

вертають увагу не лише науковці, а й широкі кола людей, особливо важливу роль у цьому процесі відіграють письменники-фантасти.

Ймовірно, варто написати книгу про майбутнє книги та бібліотек. Граючи з уявою, малюючи образи й контури перспектив, можемо перенести задумане в реальне життя, тому так важливо дібр та то н то ог, що чекає за горизонтом.

Поміж глобальних трендів виокремимо цифровізацію, що веде людство у світ, максимально віддалений від фізичної й тактильної реальності; гібридизацію — збереження фізичного світу з додаванням цифрових сервісів і можливостей; позацифрове суспільство, яке залишається далеко від столиць і має своїх прибічників. Кожному з нас слід орієнтуватися в тому, в який із цих світів інвестувати свої духовні та енергетичні ресурси.

Смартфон уже став частиною цифрового ескелета, наступний крок — кіборгізація людини на рівні ментального тіла й соціокультурної сфери.

Слід констатувати й наявність цифрового розширення, з яким люди стикаються в повсякденному житті. Соціальні мережі стали не лише платформою, а частиною ідентичності індивіда, віддзеркалюючи його обличчя, ім'я, "я" та "мое", межу між якими дедалі важче розрізнити.

На думку експертів, ерзац сьогодення замінює природні продукти, електронна книга — друковану, а пластик — дерево. Ніхто не заперечує користь пластику, але слід розуміти, що натуральний матеріал має більше можливостей для сприйняття людським мозком. Колись книга була лише текстом та ілюстраціями, а сьогодні трансформується в гіпертекст і цифровий ареал, стає гібридним виданням. Читання перетворюється на театралізований досвід із музикою та візуальними образами, а гіпертекстовий формат дає змогу розширити початковий текст із допомогою QR-кодів, що відкривають нові площини змісту. Книга стає не лише засобом передавання знань і витвором мистецтва, а й артефактом, ключем до сенсів і кодом доступу до нових екосистем літератури.

Майбутнє книги пов'язано з гібридизацією та новими технологіями, які змінюють спосіб сприйняття і взаємодії з нею. Книга залишиться каталізатором соціокультурного розвитку, впливаючи не лише на гуманітарну сферу, а й на виробничі та управлінські процеси.

Якщо впровадити такий підхід до сприйняття книги та читання на рівні державного управління, це сприятиме не лише піднесенню галузі, а й активному впливу на суспільство задля його інтелектуального та духовного розвитку.

На завершення кілька думок щодо великих книг.

Слова "вічний" і "швидкоплинний" якнайточніше підходять для розповіді про сучасні великі книги й популярні одноденки, котрі швидко застарівають. Оскільки великі книги, безсумнівно, сучасні та потребують відповідного підходу до читання, щодо них слід уникати слова "класика". М. Твен зазначав: "Класика — це те, що кожен хоче мати в багажі прочитаного, але ніхто не хоче читати". Як не прикро, для більшості людей навіть це висловлювання не є цілком правильним. Сьогодні "класикою" часто називають давні й застарілі книги, помилково вважають її взірцевою літературою минулого. З цього погляду єдиним мотивом до читання класики може бути історичний чи філологічний інтерес — щось на кшталт розкопування заповорошених пам'яток стародавніх культур. У такій інтерпретації класика не може сприяти розвитку сучасної людини, хіба що надаватиме інформацію щодо особливостей життя предків.

Утім, великі книги — це артефакти минулого, що не потьмяніли. Не заповорошені розвалини, які цікавлять лише науковців. Не свідчення існування загиблих цивілізацій. Великі книги — це найпотужніші засоби виховання розвиненої особистості в сучасному світі. Звісно, в певних галузях людство зробило суттєвий крок вперед і досягло прогресу у винаході засобів, що роблять життя простішим і продуктивнішим. Прогрес безпосередньо торкнувся й соціальної сфери, про що свідчить стрімке поширення великого обсягу знань і можливостей розв'язання будь-яких проблем. Проте будь-який прогрес має кінцеву точку. Головні проблеми людства однакові у всі часи. Кожен, хто читає Плутарха або Цицерона, есе Бе-

кона чи праці Монтеня, виявить, що людей завжди цікавили питання щастя та справедливості, доброчесності та істини, постійності та змін [2].

Література, передусім обернена до думки, розуму, серця, внутрішнього світу людини, — православна. Та, що має на меті не лише розширити кругозір, розповісти про нове, а й торкнутися таємних струн душі, про які людина може навіть не підозрювати. Ці струни приховані глибоко всередині кожного з нас і лунають щодня. І той звук, та гармонія чи дисгармонія, які вони видають, і становлять зміст життя.

Люди розмірковують, у чому секрет щастя, як його знайти і, бажаючи щастя один одному, часто не розуміють, що його неможливо досягти без внутрішньої гармонії. І саме православна (духовна) література надає правильний настрій — духовний, позитивний, той, що допомагає в будь-якій життєвій ситуації залишатися людиною.

Безсумнівно, кожен у житті прочитав кілька духовних книг, проте поміж них неодмінно має бути Євангеліє, що було священним не лише для наших предків, а й для багатьох інших народів. Таким воно залишається й понині. Прикро, коли люди не знають, про що йдеться в цій книзі. Тому всі, особливо віряни та хрещені, повинні шанувати Євангеліє та інші книги Нового Заповіту, які допомагають зрозуміти багато життєвих питань у духовному плані та надають людині потужного духовного імпульсу. Можна навести чимало прикладів, коли люди, прочитавши кілька фраз із тексту Священного Писання, радикально змінювали життя на краще. Такі зміни мають траплятися й сьогодні. І може, варто розпочати з читання, з того, щоб відкрити для себе рядки Священного Писання й зрозуміти їх серцем?

Список бібліографічних посилань

1. Сенченко М., Сенченко О. Від ери Гутенберга до ери Цукерберга... Переваги і недоліки сприйняття друкованого та електронного тексту. Київ : Ліра-К, 2021. 128 с.
2. Адлер М. Как читать великие книги. Руководство по чтению великих произведений / пер. с англ. Ларисы Плостак. Москва : Манн; Иванов и Фербер, 2011. 344 с.
3. Блокчейн. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Блокчейн>.
4. Невзаємозамінний токен. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Невзаємозамінний_токен.

Mykola Senchenko,

Director of the Book Chamber of Ukraine, Professor

The future of the book or the book of the future?

The article reflects the author's thoughts on the future of paper and electronic books, book distribution and libraries in the digital age.

Having devoted almost 50 years to activities in the field of information and computer technologies, the library industry and the book industry, the author makes an attempt to determine the prospects of the publishing business and invites everyone involved in the creation and distribution of the book to express their vision of its future.

Keywords: *book; book publishing; book distribution; library; foresight; paper book; e-book; "print-on-demand" technology; the future of libraries*

References

1. Senchenko M. & Senchenko O. (2021). Vid eri Gutenberga do eri Cukerberga... Perevagi i nedoliki sprijnyattya drukovanogo ta elektronnoho tekstu. Kyiv: Lira-K.
2. Adler M. (2011). Kak chitat velikie knigi. Rukovodstvo po chteniyu velikih prizvedenij. Moskva: Mann; Ivanov i Ferber.
3. Blokchejn. (n. d.). *Wikipediya*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Blokchejn>.
4. Nevzayemozaminnij token. (n. d.). *Wikipediya*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Nevzayemozaminnij_token.

Надійшла до редакції 14 лютого 2024 року

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 027.5/.8.081(477)"364"(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2024.2(331).10-15

Юлія Новальська,

головна бібліотекарка науково-дослідного відділу
Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого,
e-mail: jula1977@bigmir.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-00015257-1559>

Методична робота бібліотек України в умовах воєнного стану

Статтю присвячено аналізу особливостей методичної діяльності бібліотек України в умовах воєнного стану.

Обґрунтовано, що методична робота має науково-прикладний характер, зорієнтована на всі напрями діяльності бібліотеки, сприяє оптимальному впровадженню в бібліотечну практику сучасних сервісів і продуктів, що є результатом збагачення інформаційно-бібліотечного середовища актуальними електронними інформаційними ресурсами.

Актуалізовано значення методичних матеріалів із питань бібліотечної та суміжної галузей як визначальної форми методичного впливу на трансформацію книгозбірень у соціально значущі інформаційні центри та сучасні культурно-освітні хаби.

Запропоновано три моделі методичної діяльності українських бібліотек, спрямованих на підтримку українців у боротьбі з російським агресором: комунікаційно-наукова для відомчих бібліотек; інформаційно-освітня для бібліотек закладів освіти; інформаційно-соціальна для публічних бібліотек.

Зроблено висновок, що системна методична діяльність є базисом ефективної роботи будь-якої бібліотеки, адже її розвиток безпосередньо впливає на імідж професії бібліотекаря та репутацію установи.

Підсумовано, що методична діяльність українських книгозбірень в умовах воєнного стану охоплює сукупність заходів, спрямованих на оптимальну організацію бібліотечної практики відповідно до вимог часу задля оперативного забезпечення інформаційних, культурних, освітніх, дозвільних та інших потреб усіх категорій читачів; ефективне управління бібліотечними процесами (оптимізація діяльності загалом, що охоплює бібліотечну статистику); якісне впровадження інновацій у щоденну роботу, зокрема нових форм і методів; поліпшення іміджу установи через повсякчасну комунікацію з користувачами (використання інформаційно-комунікаційних технологій, соціальних мереж, блогів тощо); удосконалення професійної майстерності бібліотекаря.

Ключові слова: методична діяльність; бібліотеки України; публічні бібліотеки; воєнний стан; цифровізація

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни бібліотеки України адаптували роботу до викликів зовнішнього середовища. У цьому контексті саме реалізація планомірної методичної діяльності є базисом ефективної роботи будь-якої бібліотеки, адже її розвиток безпосередньо впливає на імідж професії бібліотекаря, "покращення обслуговування читачів, створення інноваційних бібліотечних продуктів та ін." [1, с. 40].

Саме налагоджена системна методична робота, зорієнтована на всі напрями діяльності бібліотеки, сприяє оптимальному впровадженню у

практику сучасних сервісів і продуктів, що є результатом збагачення інформаційно-бібліотечного середовища актуальними електронними інформаційними ресурсами. Доцільно зауважити, що у структурі кожної бібліотеки, яка є методичним та координаційним центром для відомчих книгозбірень чи бібліотечної мережі області (для прикладу, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) — для бібліотечно-інформаційних підрозділів наукових установ Національної академії наук (НАН) України; Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського — для освітянських біб-

ліотек Міністерства освіти і науки України; обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ) — для бібліотек області), функціонують науково-методичні відділи чи методичні служби.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що в незалежній Україні значну увагу теоретиків і практиків інформаційно-бібліотечної сфери приділено висвітленню успішних практик методичної діяльності. Результати дослідження суті й змісту здійснення науково-методичної діяльності наукових бібліотек різних систем і відомств подано в публікаціях вітчизняних фахівців, як-от: О. Клименко, Т. Кулаковська, О. Лебедюк, І. Лобановська, Н. Мацібора, В. Мудроха, С. Науменко, О. Полякова, А. Свобода, Н. Смаглова, О. Сокур, Г. Солоїденко, І. Хемчян та інші.

Особливості методичної роботи публічних бібліотек у сучасних умовах висвітлено в публікаціях Я. Бондарчук, Т. Вилегжаніної, Н. Гуцул, Д. Дейч, В. Загуменної, О. Капралюк [7], Т. Кирилової, О. Кузьменко, О. Куніч, І. Луньової, О. Мацей, Н. Розколупи, Т. Сафонова, Т. Сорочан, І. Цюріної, І. Шевченко та інших.

У контексті обраної теми важливими є дослідження І. Гаврилюк [2] (грунтовно розкрито модернізацію методичної діяльності, яку здійснює Центральна міська бібліотека Тернопільської ЦБС, апробовані сучасні форми та впроваджені інноваційні методи); І. Лісової [9] (розглянуто сучасні тенденції методичного супроводу діяльності українських бібліотек із промоції читання); О. Тарлінської [18] (докладно висвітлено досвід Запорізької ОУНБ щодо здійснення науково-методичного супроводу бібліотечних закладів в умовах децентралізації); К. Тишкевич [19] (розглянуто інформаційно-координувальну модель діяльності Державної бібліотеки України для юнацтва); Н. Харчук [20] (проаналізовано функціонування методичної служби Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олени Пчілки).

Водночас у контексті обраної теми бракує статей, що узагальнюють методичну діяльність вітчизняних бібліотечних установ в умовах війни.

Мета статті — розглянути особливості методичної діяльності українських бібліотек в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методичну діяльність вітчизняних книгозбірень в умовах воєнного стану трактуємо як сукупність заходів, спрямованих на оптимальну організацію продуктивної бібліотечної практики відповідно до вимог часу задля оперативного забезпечення інформаційних, культурних, освітніх, дозвільних тощо потреб усіх категорій читачів; ефективне

управління бібліотечними процесами (оптимізація діяльності загалом, що охоплює бібліотечну статистику); якісне впровадження інновацій у щоденну роботу, зокрема нових форм і методів; піднесення іміджу установи через повсякчасну комунікацію з читачами (використання інформаційно-комунікаційних технологій, сайтів, соціальних мереж, блогів, подкастів тощо); підвищення професійної майстерності бібліотекаря, його мотивування до постійного особистісного самовдосконалення" [16, с. 101].

Найважливішою ланкою та запорукою успішної роботи книгозбірень є саме налагоджена система навчання бібліотечних працівників, яка передбачає підвищення рівня цифрової культури, збагачення професійних компетентностей, розвиток творчої активності та креативності, налагодження взаємодії на базі електронної комунікації між бібліотекарями, користувачами й зацікавленими установами (органами державної влади, освітніми закладами тощо). Наприклад, впровадження дистанційного формату проведення навчальних заходів Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського в умовах війни дало змогу взяти в них участь фахівцям різних "систем і відомств, що свідчить про зацікавленість бібліотечної спільноти темами, які НБУВ пропонує для підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів" [8, с. 41].

Важливою формою методичного впливу на трансформацію книгозбірень у соціально значущі інформаційні центри, сучасні культурно-освітні хаби є підготовка та поширення методичних матеріалів з актуальних питань бібліотечної й суміжної галузей, котрі можуть бути корисними (для прикладу, з питань децентралізації, юридичної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО)). Такі збірники, здебільшого в електронному форматі, містять рекомендації, пропозиції та вказівки щодо використання найефективніших форм і методів роботи для сприяння розв'язанню конкретних завдань, які стоять перед бібліотечними працівниками. Зауважимо, що від початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави тематику збірників методичних рекомендацій зорієнтовано на матеріали щодо організації роботи бібліотек в умовах воєнного стану, яка здебільшого відбувається в дистанційному та онлайн-режимах (через використання сайтів, сторінок у соціальних мережах, блогів тощо), що засвідчує зміни соціокомунікаційного ландшафту та утвердження книгозбірень як конкурентоспроможних установ в інформаційній структурі українського суспільства.

Наприклад, у методичних порадах Харківської ОУНБ [13] висвітлено такі питання: бібліотека — інформаційний центр громади та осередок психологічної реабілітації; інформаційна допомога та інформація для внутрішньо переміщених осіб (ВПО); форми популяризації читання; організація та вивчення української мови; збирання даних щодо воєнних злочинів окупантів, виставкова діяльність і робота з дітьми.

Випуск 9 методичного порадилика Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка (нині — імені Софії та Олександра Русових) [4] містить матеріали щодо особливостей діяльності вітчизняних бібліотек в умовах воєнного стану: виокремлено пріоритетні завдання в інформаційному, культурному та волонтерському напрямах; висвітлено досвід відновлення роботи бібліотечних установ, котрі зазнали обстрілів та перебували в окупації, працювали як волонтерські хаби з приймання переселенців тощо.

У частині 1 збірника Житомирської ОУНБ ім. О. Ольжича [5] окреслено основні напрями діяльності бібліотек Житомирщини (яка також була частково окупована) відповідно до потреб воєнного часу: захист інформаційного простору, що передбачає боротьбу з фейками та дезінформацією; волонтерство (плетіння маскувальних сіток, збирання коштів, продуктів, медикаментів для створених загонів територіальної оборони та Збройних сил України); популяризація українських авторів і читання зарубіжної літератури українською мовою; допомога й підтримка ВПО.

У збірнику Рівненської ОУНБ "Мапа бібліотечного досвіду 2022" уміщено 19 оглядів інноваційних бібліотечних практик, реалізованих у 2021—2022 рр. бібліотеками територіальних громад Рівненської області [10]. Це, зокрема, промоція книги та читання; особливості бібліотечного обслуговування дітей, молоді та дорослих, у тому числі ВПО; популяризація історичної й культурної спадщини краю, висвітлення етапів реалізації міжнародних і локальних літературних, освітніх, мистецьких проєктів для всіх категорій користувачів у межах "Конкурсу бібліотечних ініціатив".

Варто наголосити, що в умовах війни дедалі більше громадян звернулися до книги як засобу психологічного розвантаження. У цьому аспекті виокремимо два видання методичних рекомендацій співробітниць Рівненської ОУНБ К. Гоч і С. Ступницької [3; 17]. Збірники містять методичні матеріали щодо різних форм популяризації книги в територіальних громадах із викорис-

танням офлайн- та онлайн-заходів, промоції творів класичної та сучасної української літератури за допомогою діяльності кіноклубу в бібліотеці.

Актуальним завданням для обласних універсальних бібліотек залишається підготовка методичних матеріалів краєзнавчого характеру, в яких подано хронологічний перелік основних знаменних і пам'ятних дат певного краю. "Календар знаменних і пам'ятних дат..." допоможе у плануванні та організації заходів із краєзнавчої роботи бібліотекарям, музейникам, освітянам, краєзнавцям, усім, хто цікавиться історією рідного регіону. Для прикладу, 2022 р. фахівці Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олени Пчілки у співпраці з колегами з Волинського краєзнавчого музею підготували "Календар знаменних і пам'ятних дат Волині. 2023 рік" [6]. Розгалужений пошуковий апарат видання охоплює покажчик імен видатних діячів; географічний покажчик населених пунктів; списки авторів, які брали участь у підготовці історичних і біографічних довідок, та укладачів.

Випуск 28 інформаційно-аналітичного огляду "Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2022 році", окрім статистичних таблиць, аналітичних матеріалів і консультацій науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, містить нові законодавчі акти (закони України "Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму...", "Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора..." тощо), нормативно-правові та інструктивно-методичні документи (Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення "Стратегії розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія" та затвердження операційного плану її реалізації на 2023—2025 роки", Постанова Президії НАН України "Національна культурно-мистецька спадщина: проблеми збереження та академічної наукової презентації" тощо), подано консультації фахівців НБУВ і Науково-видавничої ради НАН України [14].

Методисти є не лише постійними авторами публікацій у фаховій періодиці, а й готують друковані та електронні видання. Зокрема, фахівці Одеської ОУНБ ім. М. С. Грушевського у серії "Світ бібліотек сьогодні" вже підготували 18 випусків інформаційних списків "Методичне забезпечення бібліотечної діяльності" [11].

Враховуючи, що "роль бібліотек під час війни зростає і це доводить їх практична діяльність"

[15, с. 14], та базуючись на викладеному, виокремимо моделі методичної діяльності українських бібліотек, котра має науково-прикладний характер для підтримки українців у боротьбі з російським агресором:

— *комунікаційно-наукова* для відомчих бібліотек (для мережі бібліотек наукових установ Національної академії наук України передбачає підвищення кваліфікації бібліотекарів задля забезпечення інформаційного супроводу наукових досліджень і пропаганди надбань української науки у глобальному інформаційному просторі [16]);

— *інформаційно-освітня* для бібліотек закладів освіти (забезпечення освітнього процесу та популяризація досягнень закладу в електронному середовищі);

— *інформаційно-соціальна* для публічних бібліотек, що зорієнтовані на просвітницько-гуманістичну та освітньо-творчу роботу (збирання інформації про злочини окупантів, інформаційний спротив фейкам, волонтерство, психологічна, юридична та інша допомога членам громади й ВПО). Нині методичний супровід зосереджено на таких напрямках діяльності публічних бібліотек в умовах воєнного стану: захист національного інформаційного простору; формування Національної цифрової бібліотеки України, у тому числі акумуляція інформації про злочини цієї

війни; інформаційна та просвітницька робота на сайтах, блогах і сторінках у соціальних мережах; організація адресних бібліотечних послуг; розширення чинних і започаткування нових волонтерських проєктів; благодійна діяльність для допомоги внутрішньо переселеним особам; збирання коштів для Збройних сил України тощо [12, с. 77—78].

Висновки. Системна методична діяльність є базисом ефективної роботи будь-якої бібліотеки, адже її розвиток безпосередньо впливає і на імідж професії бібліотекаря, і на репутацію установи. Методична діяльність українських книгозбірень в умовах воєнного стану охоплює сукупність заходів, спрямованих на оптимальну організацію бібліотечної практики відповідно до вимог часу задля оперативного забезпечення інформаційних, культурних, освітніх, дозвільних та інших потреб усіх категорій читачів; ефективне управління бібліотечними процесами (оптимізація діяльності загалом, що охоплює бібліотечну статистику); якісне впровадження інновацій у щоденну роботу, зокрема нових форм і методів; поліпшення іміджу установи через повсякчасну комунікацію з читачами (використання інформаційно-комунікаційних технологій, соціальних мереж, блогів тощо); удосконалення професійної майстерності бібліотекарів.

Список бібліографічних посилань

1. Бондарчук Я. Нотатки з блокнота методиста (з досвіду роботи науково-методичного відділу Наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова). *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2021. № 3. С. 38—40.
2. Гаврилюк І. Методична діяльність публічних бібліотек: вдосконалення та модернізація. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2020. № 1. С. 33—35.
3. Гоч К. Г. Промоція творів класичної та сучасної української літератури за допомогою діяльності кіноклубу в бібліотеці : метод. матеріали / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка. Рівне : [б. в.], 2022. 24 с.
4. Діяльність бібліотек в умовах війни : методичний poradnik бібліотекаря. Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка ; уклад. О. Шурубенко ; відп. за вип. В. Примака. Чернігів, 2022. Вип. 9. 64 с.
5. Діяльність бібліотек Житомирщини під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів / Житомирська обласна наукова бібліотека ім. О. Ольжича, наук.-метод. відділ. Житомир, 2022. Ч. 1. 21 с.
6. Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2023 рік / Волин. обл. рада, Упр. культури, з питань релігій та національностей Волин. ОДА, Волин. красн. музей, Волин. ДОУНБ ім. Олени Пчілки; ред.-упоряд.: Є. І. Ковальчук, А. А. Понагайба ; відп. за вип.: О. Г. Ваятко, Н. В. Граніч. Луцьк : Терен, 2022. 276 с.
7. Капралюк О. Організація науково-методичної діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 3. С. 21—25.
8. Клименко О., Сокур О. Підвищення кваліфікації бібліотекарів як пріоритетний напрям науково-методичної роботи НБУВ в умовах суспільних викликів. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 9. С. 37—43.
9. Лісова І. В. Методичний супровід промоції читання публічних бібліотек України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 60—67.
10. Мапа бібліотечного досвіду 2022 : огляд інновац. бібл. досвідів та впровадж. бібл. послуг / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка ; Рівнен. обл. відділення Укр. бібл. асоц. ; уклад.: Н. П. Волян, С. П. Ступницька ; ред.: З. М. Тирак ; відп. за вип.: О. Л. Промська. Рівне : [б. в.], 2022. 57 с. : фот.
11. Методичне забезпечення бібліотечної діяльності : інформ. список / Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одес. облдержадмін., Одес. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Грушевського, Наук.-метод. від. ; [підгот. Н. П. Маловік, Г. П. Діденко ; комп'ют. набір Н. П. Маловік, Г. П. Діденко; верстка та редагування О. М. Ласкевич ; відп. за вип. О. А. Булгакова]. Одеса, 2022. 26 с. (Світ бібліотек сьогодні; вип. 18 (20)).

12. Новальська Ю. В. Публічні бібліотеки України в умовах воєнного стану. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали Міжнар. наук. конф. (4—6 жовт. 2022 р.) / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, відп. ред. О. М. Василенко. Київ, 2022. С. 77—79.
13. Робота бібліотек в умовах воєнного стану : методичні поради / Департамент культури і туризму Харків. обл. військ. адмін., Харків. обл. універс. наук. б-ка ; ред.-уклад. Н. М. Грачова. Харків : ХОУНБ, 2022. 15 с.
14. Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2022 році : інформ.-аналіт. огляд / НАН України, Інформ.-бібл. рада НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського / автори-укладачі : О. Л. Сокур, Г. І. Солоїденко, Т. Л. Кулаковська; відп. ред. О. М. Василенко, Г. І. Солоїденко. Київ, 2023. Вип. 28. 229 с.
15. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. № 3 (29). С. 9—14.
16. Сокур О. Науково-методична робота бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами — до управління знаннями* : матеріали Міжнар. наук. конф. (5—7 жовт. 2021 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук — членів МААН ; відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2021. С. 100—102.
17. Ступницька С. П. Як організувати Велике читання у територіальній громаді : метод. рекомендації / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка. Рівне : [б. в.], 2022. 19 с.
18. Тарлінська О. Науково-методичний супровід бібліотек новостворених об'єднаних територіальних громад: досвід Запоріжжя. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2020. № 2. С. 26—29.
19. Тишкевич К. Інформаційно-координуюча модель діяльності Державної бібліотеки України для юнацтва. *Бібліотечна планета*. 2023. № 1. С. 13—14.
20. Харчук Н. Функціонування методичної служби головної книгозбірні Волині в умовах війни. *Бібліотечна планета*. 2023. № 4. С. 26—28.

Yulia Novalska,

*Chief Librarian of the Research Department,
Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine*

Methodical work of libraries of Ukraine in the conditions of martial law

The article is devoted to the analysis of the leading directions of methodical activity of Ukrainian libraries in the conditions of martial law.

It is substantiated that methodical work has a scientific-applied nature, is oriented to all areas of library activity, contributes to the optimal introduction of modern services and products into library practice, which results in the enrichment of the information-library environment with relevant electronic information resources.

Methodological materials on topical issues of library and related fields are being updated as a determining form of methodical influence on the transformation of book collections into socially significant institutions and modern cultural and educational hubs.

Three models of methodological activity of Ukrainian libraries in supporting Ukrainians in the fight against the Russian aggressor are proposed: communication-scientific for departmental libraries, informational-educational for libraries of educational institutions, informational-social for public libraries.

It was concluded that systematic methodical activity is the basis of effective work of any library, because its development directly affects both the image of the librarian's profession and the reputation of the library institution. The methodical activity of Ukrainian book collections in the conditions of martial law includes a set of measures aimed at optimal organization of library practice in accordance with the requirements of the time for the prompt satisfaction of informational, cultural, educational, leisure, etc. needs of all categories of readers; effective management of library processes (optimization of activities in general, including library statistics); qualitative implementation of innovations in daily work, in particular new forms and methods; improving the institution's image through constant communication with users (use of information and communication technologies, social networks, blogs, etc.); improvement of librarian's professional skills.

Keywords: *e-methodological activity; libraries of Ukraine; public libraries; martial law; digitization*

References

1. Bondarchuk Ya. (2021). Notatki z bloknota metodista (z dosvidu roboti naukovo-metodichnogo viddilu Naukovoyi biblioteki Vinnickogo nacionalnogo medichnogo universitetu im. M. I. Pirogova). *Biblioteknij forum: istoriya, teoriya i praktika*, 3, pp. 38—40.
2. Gavrilyuk I. (2020). Metodichna diyalnist publichnikh bibliotek: vdoskonalennya ta modernizaciya. *Biblioteknij forum: istoriya, teoriya i praktika*, 1, pp. 33—35.
3. Goch K. G. (2022). *Promociya tvoriv klasichnoyi ta suchasnoyi ukrayinskoyi literaturi za dopomogoyu diyalnosti kinoklubu v biblioteci* : metod. material. Rivne: [b. v.].

4. Shurubenko O. [uklad.]. (2022). *Diyalnist bibliotek v umovah vijni : metodichnij poradnik bibliotekarya*. Chernigivska OUNB im. V. G. Korolenka. Vip. 9. Chernigiv.
5. *Diyalnist bibliotek Zhitomirshini pid chas vijni: adaptaciya do novih realij ta viznachennya prioritetiv*. (2022). Ch. 1. Zhitomir.
6. Kovalchuk Ye. I., Ponagajba A. A. [red.-uporyad.]. (2022). *Kalendar znamennih i pam'yatnih dat Volini na 2023 rik*. Luck: Teren.
7. Kapralyuk O. (2020). Organizaciya naukovu-metodichnoyi diyalnosti Nacionalnoyi naukovoyi silskogospodarskoyi biblioteki. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 3, pp. 21—25.
8. Klimenko O. & Sokur O. (2023). Pidvishennya kvalifikaciyi bibliotekariv yak prioritetnij napryam naukovu-metodichnoyi roboti NBUV v umovah suspilnih viklikiv. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 9, pp. 37—43.
9. Lisova I. V. (2021). Metodichnij suprovid promociyi chitannya publichnih bibliotek Ukraini. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 4, pp. 60—67.
10. Volyan N. P. & Stupnicka S. P. [uklad.]. (2022). *Mapa bibliotechnogo dosvidu 2022 : oglyad innovac. bibl. dosvidiv ta vprovadz. bibl. poslug*. Rivne: [b. v.].
11. Malovik N. P. & Didenko G. P. [pidgot.]. (2022). *Metodichne zabezpechennya bibliotechnoyi diyalnosti : inform. spisok*. Odesa.
12. Novalska Yu. V. (2022). Publichni biblioteki Ukraini v umovah voyennogo stanu. *Biblioteka. Nauka. Komunikaciya. Innovacijni transformaciyi resursiv i poslug : materialy Mizhnar. nauk. konf. (4—6 zhovt. 2022 r.)*. Kyiv, pp. 77—79.
13. Grachova N. M. [red.-uklad.]. *Robota bibliotek v umovah voyennogo stanu : metodichni poradi*. Harkiv: HOUNB.
14. Sokur O. L., Soloidenko G. I., & Kulakovska T. L. [avtoru-ukladachi]. (2023). *Robota bibliotek naukovih ustanov Nacionalnoyi akademiyi nauk Ukraini u 2022 roci : inform.-analit. oglyad*. Kyiv. Vip. 28.
15. Serdyuk S., & Gerasimova S. (2022). Biblioteki Ukraini pid chas vijni: adaptaciya do novih realij ta viznachennya prioritetiv. *Bibliotechnij forum: istoriya, teoriya i praktika*, 3 (29), pp. 9—14.
16. Sokur O. (2021). Naukovu-metodichna robota bibliotechno-informacijnogo kompleksu v umovah cifrovizaciyi. *Biblioteka. Nauka. Komunikaciya. Vid upravlinnya resursami — do upravlinnya znannyami : materialy Mizhnar. nauk. konf. (5—7 zhovt. 2021 r.)*. Kyiv, pp. 100—102.
17. Stupnicka S. P. (2022). *Yak organizuvati Velike chitannya u teritorialnij gromadi : metod. rekomendaciyi*. Rivne: [b. v.].
18. Tarlinska O. (2020). Naukovu-metodichnij suprovid bibliotek novostvorenih ob'yednanih teritorialnih gromad: dosvid Zaporizhzhya. *Bibliotechnij forum: istoriya, teoriya i praktika*, 2, pp. 26—29.
19. Tishkevich K. (2023). Informacijno-koordinuyucha model diyalnosti Derzhavnoyi biblioteki Ukraini dlya yunactva. *Bibliotechna planeta*, 1, pp. 13—14.
20. Harchuk N. (2023). Funkcionuvannya metodichnoyi sluzhbi golovnoyi knigozbirni Volini v umovah vijni. *Bibliotechna planeta*, 4, pp. 26—28.

Надійшла до редакції 19 лютого 2024 року

УДК 027.7/.9.081:021.6]:004.77](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.2(331).15-24

Галина Колоскова,

докторка філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи,
доцентка кафедри медіакомунікацій і комунікаційних технологій
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
e-mail: romantik_@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5311-7518>

Алла Михайлова,

кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри медіакомунікацій та комунікаційних технологій
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
e-mail: mykhailova_a@fszmk.dnu.edu.ua.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2210-2158>

Цифрові комунікації сучасної бібліотеки: ключові аспекти

Статтю присвячено актуальній проблемі визначення ключових аспектів цифрових комунікацій сучасної бібліотеки за умов створення нею власних електронних інформаційних ресурсів, продуктів і послуг для оперативного та якісного забезпечення інформаційних потреб користувачів у контексті цифровізації міста та регіону.

Визначено, що дослідження ключових аспектів цифрових комунікацій сучасної бібліотеки є актуальним, оскільки головне завдання бібліотечних установ у традиційному й мережевому просторах передусім

становить інформаційний супровід наукової та дослідної діяльності через якнайповніше комплектування бібліотечного фонду, формування й розвиток системи електронних інформаційних ресурсів, продуктів і послуг, надання доступу до них, забезпечення інформаційних потреб усіх категорій користувачів. Виконання цих завдань відбувається за умови поступової цифровізації регіону, впровадження комп'ютерних технологій і засобів телекомунікаційного зв'язку, що стають найважливішим стратегічним ресурсом та забезпечують використання бібліотечно-інформаційного потенціалу в науковій, культурній і освітній сферах.

На підґрунті вивчення фахових публікацій проаналізовано зміст термінів "цифровізація" та "цифрові комунікації". Визначено види цифрових комунікацій бібліотечної установи. Досліджено цифрові комунікації на сайтах бібліотек м. Дніпра залежно від видів і призначення. Наголошено на ролі бібліотечних цифрових комунікацій у створенні електронних ресурсів та сервісів і забезпеченні інформаційних потреб віддалених користувачів. Висвітлено ключові аспекти цифрових комунікацій сучасної бібліотеки. Запропоновано заходи щодо організації та подальшого розвитку цифрових комунікацій бібліотечних установ залежно від їх видів та основної місії.

Ключові слова: цифрові комунікації; цифровий простір; інформаційні ресурси; бібліотека; цифровізація регіону

Постановка проблеми. На сучасному етапі цифровізація є важливим чинником успішного функціонування й розвитку більшості державних і приватних структур, одним із засобів забезпечення інформаційних потреб користувачів та обміну інформаційними ресурсами.

В умовах воєнного стану бібліотека продовжує розширювати традиційні функції сховища документів, трансформуючись у багатофункціональний інформаційний центр, діяльність якого спрямована на якнайповніше забезпечення запитів різних категорій користувачів. Традиційне розуміння бібліотеки як окремого документного фонду змінюється завдяки підходу до неї як до сучасної інформаційно-комунікаційної установи, що не лише акумулює зовнішні бази даних, а й створює власні, взаємодіє з іншими структурами, надає доступ до світових інформаційних ресурсів, розширює спектр послуг і сервісів відповідно до вимог часу та під впливом зовнішніх обставин. Інноваційні процеси суттєво впливають на розгортання комунікативної функції книгозбірень, що реалізується через використання сучасних автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем і мережових технологій пошуку та опрацювання інформації [3].

З огляду на ці чинники вважаємо актуальним питання дослідження головних аспектів цифровізації діяльності бібліотечних структур.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що наукове осмислення процесу розвитку інформаційних комунікацій в умовах цифровізації, їх ролі й значення відбувається у площині пошуку оптимальних механізмів стійкого інформаційного обміну між суб'єктами, зокрема й через надання онлайн-доступу до інформаційних ресурсів, наповнення перевіреною інформацією каналів її циркуляції тощо. Результати цих досліджень висвітлювали вітчизняні науковці В. Горовий [1], С. Горова, В. Бондаренко, Т. Горенко, О. Онищенко, М. Слободяник та інші.

Проблеми діяльності бібліотечних установ в умовах цифровізації, теоретичні аспекти розвитку їхніх ресурсів у сучасному інформаційному просторі та питання налагодження міжкультурних комунікацій, вільного доступу до глобальних ресурсів з'ясовували І. Давидова [4], Т. Гранчак [2], М. Демченко [5], В. Ільганаєва, К. Лобузін, О. Мар'їна, О. Кобелєв [11; 12], А. Соляник, С. Шемаєв [27], Г. Шемаєва.

Мета статті — проаналізувати ключові аспекти цифрових комунікацій сучасної бібліотеки; визначити їх роль і значення у процесі взаємодії бібліотечної установи з користувачами та іншими структурами, у створенні власних і спільних інформаційних ресурсів, забезпеченні інформаційних потреб віддалених користувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час цифрові технології стали неодмінною умовою організації ефективного робочого процесу для більшості державних і приватних установ, підприємств та організацій. За результатами дослідження проблем цифрової трансформації України у 2023 р., Дніпропетровський регіон є лідером серед більшості областей країни (рис. 1). До основних показників цифрової трансформації та постійного розвитку регіону належать інституційна спроможність, розвиток інтернету та ЦНАП, впровадження режиму "без паперів", цифрової освіти, базових електронних послуг і галузева цифрова трансформація [7].

Цифровізація діяльності установ і підприємств регіонів є одним із головних напрямів, задекларованих у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 рр. [6]. Це стосується всіх галузей економіки регіонів України, не стала винятком і бібліотечна. Основними документами, що регламентують реалізацію заходів із цифрової трансформації, є Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2000 № 644 "Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проєкту інформатизації"

[21]; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3.03.2021 № 167-р "Про схвалення "Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану її реалізації" [22]; регіональна програма інформатизації "Дніпропетровщина: цифрова трансформація" на 2023—2025 рр. [24]; Цифрова стратегія для громади; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 219-р "Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" [23].

Рис. 1. Індекс цифрової трансформації України 2023 р.

Наразі бракує чіткого визначення терміна "цифровізація", тому розглянемо дефініції з опрацьованих авторкою джерел. Згідно з Encyclopedia of Information Science and Technology, "цифровізація — це інтеграція цифрових технологій у повсякденне життя суспільства через оцифрування всіх доступних матеріалів. Цифровізація означає комп'ютеризацію систем і робочих місць для спрощення та доступності процесів" [10]. Відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації, "цифровізація — насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір" [22]. За даними Українського інституту майбутнього, "цифровізація — це один із головних факторів зростання світової економіки в найближчі 5—10 років. Крім прямого підвищення продуктивності, яке отримують компанії від цифрових технологій, є ланцюг непрямих переваг цифровізації, як-от економія часу, створення нового попиту на нові товари й послуги, нова якість та цінність тощо" [26].

На основі цих визначень можемо зробити висновок, що "цифровізація" є постійною інтеграцією цифрових технологій в усі сфери діяльності. Цим поняттям також позначають глибоку трансформацію різних структур із використанням цифрових технологій з метою інтенсифікації технологічних процесів, підвищення ефективності та якості діяльності, а також двосторонньої комунікації з користувачами.

На думку Д. Олтаржевського, "диджитальні (цифрові) комунікації" — це обмін цифровим контентом у мережевому середовищі з використанням онлайн-технологій, інтернету та різноманітних технологічних засобів, що дають змогу опрацьовувати, зберігати та поширювати інформацію. Цей вид мережевої комунікації ґрунтується на принципах мультимедійності, онлайн-доступності контенту та використанні таких цифрових каналів, як вебсайти, імейли, соціальні медіа тощо [20].

Основна мета цифровізації й цифрових комунікацій у бібліотечній галузі полягає в якісному та оперативному забезпеченні інформаційних потреб користувачів, які змінюються під впливом часу й сучасних технологій, а також в організації зручної та оперативної комунікації між віддаленою аудиторією та бібліотекою.

Відповідно до засад регіональної програми інформатизації "Дніпропетровщина: цифрова трансформація" на 2023—2025 рр. [24], основною місією бібліотечної діяльності є інноваційний розвиток інформаційних ресурсів, продуктів і сервісів, а також забезпечення на належному рівні інформаційних потреб різноманітних категорій користувачів.

У цьому контексті обласні універсальні наукові бібліотеки, наукові бібліотеки закладів вищої освіти, спеціалізовані бібліотеки, бібліотеки архівних і музейних установ, котрі мають значний інформаційний потенціал відповідно до профілю діяльності, доцільно розглядати як такі, що здійснюють виробництво інформаційних ресурсів, необхідних для забезпечення інформаційних потреб основних категорій користувачів і представників провідних галузей економіки.

Аналізуючи процес цифровізації бібліотечної установи, виокремимо основні етапи:

1. Вивчення діяльності бібліотеки; визначення мети, стратегії та напрямів роботи з використанням цифрових технологій.
2. Використання цифрових технологій.
3. Аналіз результатів діяльності.

Під час першого етапу цифровізації проводять діагностику діяльності бібліотеки, ана-

лізують показники роботи всіх структурних підрозділів, а також технологічних процесів із використанням програмного та комп'ютерного забезпечення, вивчають внутрішні й зовнішні бібліотечні комунікації. Слід визначити напрями діяльності книгозбірні з використанням цифрових технологій, спрямовані на підвищення рівня її функціонування. Окрім того, потрібно окреслити головну мету, що її реалізуватиме бібліотека за умо впровадження цифрових технологій, а також розробити стратегію, визначити вектори діяльності із застосуванням інновацій.

На другому етапі відбувається впровадження цифрових технологій; проектна команда створює та обговорює нормативні й планові документи, проводить вивчення та апробацію новітніх технологій, навчання бібліотечних фахівців роботи з новим обладнанням і програмним забезпеченням.

На третьому етапі здійснюють аналіз результатів. Після виконання кожного пункту стратегії діяльності опрацьовують показники його ефектив-

ності та результативності. Якщо результату не досягнуто, непродуктивні варіанти цифрових технологій корегують чи скасовують.

Цифрові комунікації сучасної бібліотеки у вебсередовищі поділяються на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні — це робочі процеси, що відбуваються у бібліотечній електронній мережі чи безпосередньо в бібліотеці із застосуванням відповідного апаратного, комп'ютерного та програмного забезпечення. Цифрові комунікації здійснюють із метою управління персоналом, організації робочого процесу, планування, контролю та звітності відповідно до стратегії діяльності установи.

Зовнішні цифрові комунікації, які бібліотечна установа здійснює в інтернет-середовищі, умовно поділяються на три групи, які розглянемо докладніше.

До першої групи належать *інформаційні ресурси та сервіси, розміщені на бібліотечних сайтах* (схема 1) [13].

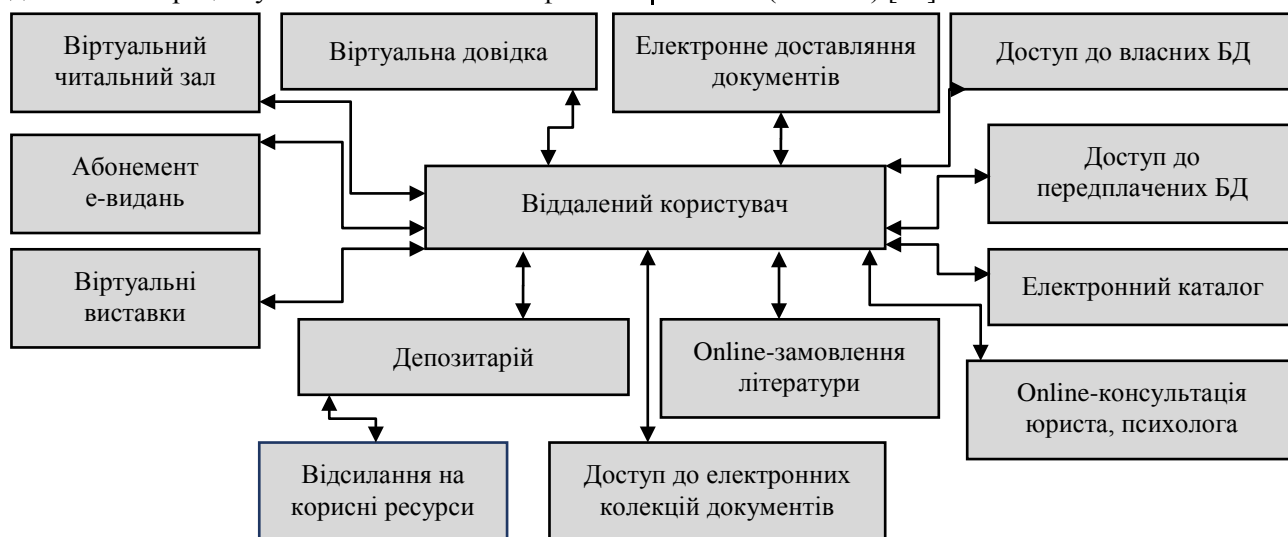

Схема 1. Електронні бібліотечно-інформаційні ресурси та сервіси, розміщені на бібліотечному сайті, які можна розглядати як зовнішні цифрові комунікації

Перевага бібліотечних ресурсів, розміщених в інтернет-мережі, полягає в наданні швидкого та легкого доступу до інформації, аби користувач мав змогу здійснити пошук чи ознайомитися з джерелами в зручний час дистанційно [25]. Поступово розширюється спектр послуг, які забезпечують віддалений доступ до документів та інформації, насамперед каталогів, що сприяє вдосконаленню бібліотечних сервісів. Онлайн-послуги мають на меті збільшення аудиторії, налагодження комунікації з користувачами, впровадження інноваційних форм обслуговування, а також підтримання присутності та позиціонування бібліотеки в інтернет-мережі [13]. Роз-

глянемо види цифрових комунікацій, наведених на сайтах бібліотек м. Дніпра (табл. 1, [13]).

Дані табл. 1 свідчать, що в умовах воєнного стану бібліотеки регіону, залежно від виду та призначення, пропонують віддаленим користувачам такі види електронних інформаційних ресурсів, продуктів і послуг: електронні бібліотеки, бази даних, електронні колекції документів, електронні документи, електронні копії документів, електронні еквіваленти документів, імідж-каталоги, електронні та корпоративні каталоги, вебсайти бібліотеки, вебсторінки бібліотеки, бази даних періодичних видань, електронні читальні зали, депозитарії електронних ресурсів, інсти-

туціональні репозитарії, віртуальні виставки, послуги віртуальної довідки, служби електронного доставляння документів (ЕДД), служби онлайн-

замовлення літератури, що є складниками бібліотечно-інформаційного потенціалу в електронному середовищі регіону [15—17].

Таблиця 1

Види цифрових комунікацій на сайтах бібліотечних установ м. Дніпра

Види цифрових комунікацій на сайтах бібліотек м. Дніпра	Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека	Дніпровські міські публічні бібліотеки	Дніпропетровська обласна бібліотека для дітей	Дніпропетровська обласна бібліотека для молоді ім. М. Светлова	Наукові бібліотеки ЗВО	ЦДНТБ гірничо-металургійного комплексу України	Бібліотеки технікумів та коледжів	Шкільні бібліотеки
Доступ до електронної бібліотеки	+	—	—	+	+	—	—	—
Доступ до електронної колекції документів	+	+	+	+	+	+	+	+
Доступ до бази даних	+	+	—	—	+	—	—	—
Доступ до імідж-каталогу	+	+	—	—	+	+	—	—
Доступ до електронного каталогу	+	+	+	—	+	+	+	—
Доступ до корпоративного каталогу	+	+	+	+	+	—	—	—
Доступ до вебсторінки бібліотеки	+	+	+	+	+	+	+	+
Доступ до власних БД	+	+	+	+	+	+	+	—
Доступ до бази даних періодичних видань	+	+	+	+	+	+	—	—
Користування електронною читальною залюю в режимі онлайн	+	—	+	—	+	—	+	—
Віртуальна довідка	+	+	+	+	+	+	—	—
Служба електронного доставляння документів	+	+	—	—	+	+	—	—
Замовлення літератури в режимі онлайн	+	—	—	—	+	+	—	—
Послуга надання доступу до ліцензійних інформаційних ресурсів	+	—	—	—	+	—	—	—
Замовлення копій документів у режимі онлайн	+	+	—	—	+	—	—	—
Послуга доступу до книги через QR-код	+	—	—	—	+	—	—	—
Запис користувачів до бібліотеки в режимі онлайн	+	—	—	—	+	—	—	+
Доступ до віртуальних виставок літератури	+	+	+	+	+	+	+	+
Доступ до електронних колекцій наукових бібліотек ЗВО м. Дніпра	+	—	—	—	+	—	—	—
Посилання на корисні ресурси	+	+	+	+	+	+	—	—
Доступ до тематичних баз даних провідних бібліотек та інформаційних центрів світу	+	+	+	+	+	+	—	—
Чат-бот	+	—	—	—	—	—	—	—

З огляду на різні технічні можливості бібліотек, повнотекстові електронні колекції документів формують і надають до них онлайн-доступ тільки ДОУНБ та наукові бібліотеки закладів вищої освіти, що мають найпотужніший ресурсний, технологічний, кадровий потенціал і матеріально-технічну базу. Дніпропетровська обласна бібліотека для молоді ім. М. Светлова нещодавно розпочала створювати електронні колекції документів, а електронні репозитарії є лише в бібліотеках ЗВО. Більшість установ, окрім бібліотек технікумів, коледжів і шкіл, пропонують послугу віртуальної довідки, а послугу ЕДД — лише

ДОУНБ, дніпровські міські публічні бібліотеки та окремі бібліотеки ЗВО. Останнім часом шкільні бібліотеки почали надавати доступ школярам до платформи зі шкільними підручниками [13, с. 26].

Другу групу зовнішніх цифрових комунікацій бібліотечної установи репрезентовано стратегією її діяльності в соціальних мережах, що відкриває широкі можливості, як-от: комунікація з аудиторією, інформування про актуальні заходи та останні події, знаменні та пам'ятні дати, рекламування інформаційних ресурсів, продуктів і сервісів. Показники присутності бібліотек м. Дніпра в соцмережах наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Присутність бібліотек м. Дніпра в соціальних медіа

Види соціальних медіа, які бібліотеки використовують для реалізації стратегії діяльності та комунікації з аудиторією	Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека	Дніпровські міські публічні бібліотеки	Дніпропетровська обласна бібліотека для дітей	Дніпропетровська обласна бібліотека для молоді ім. М. Светлова	Наукові бібліотеки ЗВО	ЦДНБ гірничо-металургійного комплексу України	Бібліотеки технікумів та коледжів	Шкільні бібліотеки
Facebook	+	+	+	+	+	+	+	—
Twitter	+	—	+	+	+	—	—	—
Instagram	—	—	+	+	+	+	—	—
YouTube	+	+	+	+	+	+	—	—
TikTok	—	—	—	+	—	—	—	—
Telegram	+	+	+	+	+	+	—	—

Аналіз показників табл. 2 засвідчив, що більшість наукових, спеціалізованих і публічних бібліотек м. Дніпра взаємодіють з користувачами в соціальних медіа. Саме з допомогою основних платформ, як-от Facebook, Twitter, Insagram, YouTube, TikTok, Telegram, бібліотечні установи популяризують книгу та читання, фонди, вебсайти, ведуть блоги, поширюють інформацію для користувачів. Бібліотеки технікумів і коледжів здебільшого створюють і ведуть сторінки у Facebook; щодо шкільних бібліотек мусимо зазначити, що лише окремі з них мають власні вебсайти та наразі не використовують інші соціальні медіа в діяльності.

Третя група зовнішніх цифрових комунікацій бібліотечної установи — це міжбібліотечні цифрові комунікації або безпосередні комунікації з іншими структурами з метою створення спільних ресурсів і сервісів для забезпечення інформаційних потреб сучасних користувачів.

Важливий аспект розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу регіону становить краєзнавча робота. Зокрема, Дніпропетровська об-

ласна універсальна наукова бібліотека є центром інтеграції корпоративних ресурсів регіону, електронних каталогів, баз даних, у тому числі й краєзнавчих.

Як приклад створення спільного інформаційного ресурсу на основі внутрішніх і зовнішніх цифрових комунікацій наведемо проєкт "Дніпропетровський корпоративний каталог" Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки. Завдяки співпраці книгозбірень м. Дніпра фахівці створюють сучасний інформаційно-аналітичний продукт із розпису статей періодичних видань України та країн СНД. Переваги проєкту полягають у тому, що кожен учасник виконує аналітичний розпис закріплених за ним видань, а це виключає дублювання у разі, якщо кожна бібліотека окремо розписуватиме періодичні видання. Всі учасники корпорації постійно користуються сучасним і сумісним інформаційним продуктом.

Метою регіонального проєкту "Електронний каталог" є створення електронних каталогів на книжкові фонди публічних бібліотек області та

перехід на систему корпоративної каталогізації з формування зведеного каталогу статей із періодичних видань "Дніпропетровщина", розміщення цих ресурсів на сайті ДОУНБ [8]. Результатом співпраці книгозбірні з різними структурами є просвітницький портал "Дніпрокультура" [8] — змістовний краєзнавчий ресурс, присвячений культурі Дніпропетровського регіону. Статті для порталу готують провідні фахівці ДОУНБ, користувачі, партнери, науковці, журналісти, письменники, історики, краєзнавці, представники закладів культури, громадських організацій і творчих об'єднань [8].

На думку С. Шемаєва [27], для подальшого забезпечення розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу необхідно розглядати можливість організації взаємодії між бібліотечними, архівними та музейними установами в сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі. Результатом співпраці стане створення спільних інформаційних ресурсів, продуктів і сервісів з метою збереження, розкриття та популяризації культурної спадщини регіону в умовах цифровізації [14, с. 171].

Нині можна навести чимало прикладів співпраці бібліотек, архівів і музеїв в Україні, близькому та далекому зарубіжжі. Найпоширенішими з них є партнерство у сфері формування спільного електронного ресурсу, створення цифрових колекцій на місцевому та регіональному рівнях. Зокрема, у країнах далекого зарубіжжя вже тривалий час розвивається взаємодія бібліотек, архівів і музеїв у межах регіональних, державних, міжнародних програм і проєктів [14].

Типовим прикладом створення спільного інформаційного ресурсу через зовнішні цифрові засоби є регіональний корпоративний краєзнавчий проєкт "Історична Волинь", який реалізують фахівці Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки з метою створення повнотекстової цифрової бібліотеки рідкісних і цінних джерел та їх бібліографічної бази даних із залученням ресурсів ОУНБ, музеїв і архівів п'яти областей: Волинської, Житомирської, Рівненської, Тернопільської та Хмельницької [14].

Отже, за умов цифровізації, співпраця бібліотек з документно-інформаційними структурами міста та регіону є одним із визначальних чинників розвитку бібліотечного ресурсного потенціалу. Нагальною проблемою є впровадження великих проєктів з оцифрування колекцій, музейних експонатів, цінних книг, архівних документів, проведення онлайн-заходів та екскурсій, надання широкого спектра дистанційних

послуг, створення спільного цифрового контенту з єдиним форматом представлення даних, які можуть стати результатом співпраці бібліотек із зазначеними установами на місцевому рівні. Прикладом такої співдії може слугувати литовська електронна бібліотека "ePaveldas" ("Національна спадщина"). Ресурс створено сумісно з Литовською національною бібліотекою, Бібліотекою Литовської академії наук, музеями, публічними та університетськими бібліотеками, Литовським архівним відомством. Колекція містить періодичні матеріали XIX та XX ст., листівки, афіші та інші матеріали [9].

В інформаційному просторі регіону постійно зростає роль системного подання інформації та знань державними й приватними соціальними структурами, що опікуються акумуляцією, зберіганням і поширенням соціально значущої інформації, — бібліотеками, архівами, музеями, органами НТІ, інформаційними агенціями й порталами, медіа, видавництвами. Одночасно відбуваються процеси масового перенесення документів і знань в інформаційне середовище регіону, формуються передумови для створення нових інформаційних ресурсів, продуктів і сервісів [13—15].

Висновки. Ключовими аспектами *цифровізації* бібліотечної установи є визначення напрямів та особливостей її діяльності; окреслення мети та стратегії роботи; поетапне впровадження цифрових технологій; аналіз результатів; ухвалення на його підставі відповідних рішень. Ключовими аспектами *цифрових комунікацій* сучасної бібліотеки є організація бібліотечно-інформаційної діяльності з огляду на соціальні, політичні, економічні чинники; наявність розвинутої інфраструктури, матеріально-технічної бази, комп'ютерного та програмного забезпечення, кадрового потенціалу із сучасною інформаційно-бібліотечною освітою; співпраця з документно-інформаційними структурами; створення та втілення нової стратегії бібліотечно-інформаційної діяльності відповідно до регіональних програм цифровізації, розвитку та підтримки науки, культури, бізнесу; орієнтація на результати досліджень інформаційних потреб сучасних користувачів.

Подальший розвиток внутрішніх і зовнішніх цифрових комунікацій бібліотек м. Дніпра сприятиме вдосконаленню бібліотечно-інформаційних ресурсів і сервісів, поступовому перетворенню бібліотечних установ на сучасні інформаційно-комунікативні центри, що забезпечуватимуть більшість інформаційних потреб віддалених користувачів; стимулюватиме розбудову регіональної системи інформаційних

ресурсів бібліотек й інформаційної інфраструктури регіону, розроблення комплексу заходів та організаційно-технологічних засобів, упровадження цифрових технологій, що надасть можливість вводити інформаційні ресурси в активний суспільний обіг; взаємодію книгозбірень з музеями, архівами з метою формування спільних інформаційних ресурсів регіону на основі застосування

цифрових технологій, а також технологій проектного, інноваційного й інформаційного менеджменту; забезпечення організаційно-функціональної, технологічної єдності бібліотек на базі використання сучасних цифрових платформ; налагодження стійких зв'язків з органами місцевого самоврядування в напрямі реалізації програм цифровізації регіону.

Список бібліографічних посилань

1. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз суспільства. Київ : НБУВ, 2005. 300 с
2. Гранчак Т. Ю. Орієнтири розвитку бібліотек у середовищі покоління Z. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. Вип. 3. С. 20—35.
3. Грибіненко О. Діджиталізація економіки в новій парадигмі цифрової трансформації. *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки*. 2018. № 16. С. 35—37. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ес_n/article/view/3523.
4. Давидова І. О. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 8—12.
5. Демченко М., Мироненко В. Особливості онлайн-комунікації сучасної української бібліотеки (регіональний аспект). *Communications and Communicative Technologies*. 2023. Вип. 23. С. 32—42. URL: <file:///D:/Gala%20DATA/Downloads/219>.
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021—2027 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>.
7. Дніпро TV URL: <https://dnipro.tv/news-dnipro/dnipropetrovshchyna-lider-ukrainy-z-tsyfrovoi-transformatsii>.
8. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <https://www.libr.dp.ua/>.
9. Електронна бібліотека "ePaveldas" ("Національна спадщина"). URL: <https://www.epaveldas.lt/Home>.
10. Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition (10 Volumes). IGI Global, June, 2017. 8104 p.
11. Кобелев О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія. Харків : ХДАК, 2012. 246 с.
12. Кобелев О. М. Соціальна інформатика : конспект лекцій. Харків : ХДАК, 2007. 80 с.
13. Колоскова Г. В. Бібліотечно-інформаційні комунікації як засіб забезпечення інформаційних потреб віддалених користувачів. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 8. С. 23—30.
14. Колоскова Г. В. Бібліотечно-інформаційний потенціал регіону: організаційно-функціональний аспект : дис. ... д-ра філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. ХДАК, 2021. 222 с. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/Koloskova/disKoloskova.pdf.
15. Колоскова Г. В., Кобелев О. М. Бібліотечно-інформаційний потенціал м. Дніпро: сучасний стан та перспективи розвитку. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2021. № 3 (31). URL: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092021/767.
16. Колоскова Г. В., Кобелев О. М. Формування бібліотечно-інформаційного потенціалу регіону в умовах цифровізації. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 5. С. 33—40.
17. Колоскова Г. В. Бібліотечно-інформаційний потенціал як складник ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 4. С. 39—47.
18. Король С., Польовик Є. Діджиталізація економіки як фактор професійного розвитку. *Modern Economics*. 2019. Вип. 18. С. 67—73. URL: <http://217.77.213.157:8080/jspui/bitstream/123456789/6619/1/korol.pdf>.
19. Лігоненко Л., Хріпко А., Доманський А. Зміст та механізм формування стратегії діджиталізації в бізнес-організаціях. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Економічні науки*. 2018. № 22 (62), 2 т. С. 21—24.
20. Олтаржевський Д. Цифрові комунікації : навчальний посібник із дисципліни "Медіавиробництво: промоція". Київ : ННІЖ КНУ ім. Т. Шевченка. 2023. 120 с.
21. Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. № 644. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=07BI0B3220>.
22. Про схвалення "Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану її реалізації" : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-shvalennya-konceptsiyi-rozvitku-cifrovih-kompetentnostej-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi-167-030321>.
23. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/KR160219?ed=2016_03_23.
24. Регіональна програма інформатизації "Дніпропетровщина: цифрова трансформація" на 2023—2025 роки. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-regionalnu-programu-informatiz>.

25. Соколова І. Використання комп'ютерних технологій бібліотек в опрацюванні вітчизняних періодичних видань. URL: http://nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3247:vikoristannya-komp-yuternikh-tekhnologij-bibliotek-v-opratsyuvanni-vitchiznyanikh-periodichnikh-vidan&catid=81&Itemid=415.
26. Україна-2030 Е — Країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-1>.
27. Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, архівів, музеїв в мережевому просторі. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/old_2017/Shemaev/dishemaev.pdf.

Galina Koloskova,

*Doctor of Philosophy in Information, Library and Archival Affairs,
Associate Professor of the Department of Media Communications
and Communication Technologies of Oles Honchar Dnipro National University*

Alla Mikhailova,

*PhD of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Media Communications
and Communication Technologies of Oles Honchar Dnipro National University*

Digital communications of a modern library: key aspects

The article is devoted to the urgent problem of determining the key aspects of digital communications of a modern library when libraries create their own electronic information resources, products and services in order to quickly, meaningfully and qualitatively provide the information needs of modern users in the context of the digitalization of the city and region.

The study of key aspects of digital communications of a modern library is relevant, since the main task of libraries in traditional and digital spaces is, first of all, information support for information, scientific, and research activities through the acquisition of a high-quality library collection, the formation and development of a system of electronic information resources, products and services, providing access to him, as well as fully ensuring the information needs of all categories of users. The fulfillment of these tasks occurs with the gradual digitalization of the region, the introduction of the latest computer technologies and telecommunications, which become the most important strategic resource and ensure the use of library and information potential in the scientific, cultural and educational spheres.

Based on the study of professional publications, the definitions of the terms "digitalization" and "digital (digital) communications" are analyzed. The types of digital communications of a library institution are determined. Digital communications on the websites of libraries in the city of Dnipro were studied, depending on their types and purpose. The role of library digital communications in the creation of library electronic resources, services and providing the information needs of remote users is indicated. The key aspects of digital communications of a modern library are identified. Measures are proposed for the organization and further development of digital communications of library institutions, depending on their types and main mission.

Keywords: digital communications; digital space; information resources; library; digitization of the region

References

1. Gorovij V. M. (2005). *Osoblivosti rozvitku socialnih informacijnih baz suspilstva*. Kyiv: NBUV.
2. Granchak T. Yu. (2019). Oriyentiri rozvitku bibliotek u seredovishi pokolinnya Z. *Ukrayinskij zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnih nauk*, 3, pp. 20—35.
3. Gribinenko O. (2018). Didzhitalizaciya ekonomiki v novij paradigmi cifrovoyi transformaciyi. *Mizhnarodni vidnosini. Seriya: Ekonomichni nauki*, 16, pp. 35—37. Available at: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3523.
4. Davidova I. O. (2014). Socialno-komunikacijna teoriya bibliotechnoyi diyalnosti: stanovlennya ta shlyahi rozvitku. *Bibliotechnij visnik*, 6, pp. 8—12.
5. Demchenko M. & Mironenko V. (2023). Osoblivosti onlajn-komunikaciyi suchasnoyi ukrayinskoj biblioteki (regionalnij aspekt). *Communications and Communicative Technologies*, 23, pp. 32—42.
6. *Derzhavna strategiya regionalnogo rozvitku na 2021—2027 roki*. (n. d.). Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>.
7. *Dnipro TV*. (n. d.). URL: <https://dnipro.tv/news-dnipro/dnipropetrovshchyna-lider-ukrainy-z-tsyfrovoi-transformatsii>.
8. *Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka*. (n. d.). Available at: <https://www.lib.dp.ua/>.
9. *Elektronna biblioteka "ePaveldas" ("Nacionalna spadshina")* (n. d.). Available at: <https://www.epaveldas.lt/Home>.
10. *Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition* (10 Volumes). (2017). IGI Global.
11. Kobyleyev O. M. (2012). *Informacijna analitika v strukturi bibliotechnoyi diyalnosti v Ukraini : monografiya*. Harkiv: HDAK.
12. Kobyleyev O. M. (2007). *Socialna informatika : konspekt lekcij*. Harkiv: HDAK.
13. Koloskova G. V. (2020). Bibliotechno-informacijni komunikaciyi yak zasib zabezpechennya informacijnih potreb viddalenyh koristuvachiv. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 8, pp. 23—30.

14. Koloskova G. V. (2021). Bibliotechno-informacijnij potencial regionu: organizacijno-funkcionalnij aspekt PhD. HDAK. Available at: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/Koloskova/disKoloskova.pdf.
15. Koloskova G. V. & Kobyelyev O. M. (2021). Bibliotechno-informacijnij potencial m. Dnipro: suchasnij stan ta perspektivi rozvitku. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 3 (31). Available at: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092021/767.
16. Koloskova G. V. & Kobyelyev O. M. (2022). Formuvannya bibliotechno-informacijnogo potencialu v umovah cifrovizaciji. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, pp. 33—40.
17. Koloskova G. V. (2023). Bibliotechno-informacijnij potencial yak skladnik resursnogo potencialu informacijnoyi ekonomiki regionu. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 4, pp. 39—47.
18. Korol S. & Polovik Ye. (2019). Didzhitalizaciya ekonomiki yak faktor profesijnogo rozvitku. *Modern Economics*, 18, pp. 67—73. Available at: <http://217.77.213.157:8080/jspui/bitstream/123456789/6619/1/korol.pdf>.
19. Ligonenko L., Hripko A. & Domanskij A. (2018). Zmist ta mehanizm formuvannya strategiyi didzhitalizaciji v biznes-organizacijah. *Mizhnarodnij naukovij zhurnal "Internauka". Ekonomichni nauki*, 22 (62), 2 t., pp. 21—24.
20. Oltarzhevskij D. (2023). *Cifrovi komunikacii : navchalnii posibnik iz disciplini "Mediavirobnictvo: promociya"*. Kyiv: NNIZh KNU im. T. Shevchenko.
21. *Pro zatverdzhennya Poryadku formuvannya ta vikonannya regionalnoi programi i projektu informatizaciji* : Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 12 kvitnya 2000 r. № 644. (2000). Available at: <http://consultant.parus.ua/?doc=07BI0B3220>.
22. *Pro shvalennya "Konceptiyi rozvitku cifrovih kompetentnostej ta zatverdzhennya planu yiyi realizaciji"* : Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 03 bereznya 2021 r. № 167-r. (2021). Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-konceptiyi-rozvitku-cifrovih-kompetentnostej-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-yiyi-realizaciji-167-030321>.
23. *Pro shvalennya Strategiyi rozvitku bibliotechnoi spravi na period do 2025 roku "Yakisni zmini bibliotek dlya zabezpechennya stalogo rozvitku Ukraini"* : Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 23 bereznya 2016 r. № 219-r. (2016). Available at: https://ips.ligazakon.net/document/view/KR160219?ed=2016_03_23.
24. *Regionalna programa informatizaciji "Dnipropetrovshina: cifrova transformaciya" na 2023—2025 roki*. (n. d.). Available at: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-regionalnu-programu-informatiz>.
25. Cokolova I. (n. d.). *Vikoristannya kompyuternih tehnologij bibliotek v opracyuvanni vitchiznyanikh periodichnih vidan*. Available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3247:vikoristannya-komp-yuternikh-tehnologij-bibliotek-v-opratsyuvanni-vitchiznyanikh-periodichnikh-vidan&catid=81&Itemid=415.
26. *Ukrayina-2030 E — Krayina z rozvnutoyu cifrovoyu ekonomikoyu*. (n. d.). Available at: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-1>.
27. Shemayev S. O. (n. d.). *Vzayemodiya bibliotek, arhiviv, muzeyiv v merezhevomu prostori*. Available at: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/old_2017/Shemaev/dishemaev.pdf.

Надійшла до редакції 12 січня 2024 року

УДК 027.5.021НБУВ:[31:024.1](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.2(331).24-31

Леся Туровська,

наукова співробітниця НБУВ,

e-mail: nankery@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0750-1794>

Ірина Шевченко,

молодша наукова співробітниця НБУВ,

e-mail: snegurochka110@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9227-1312>

Сервіс-орієнтована модель системи обліку користувачів НБУВ

Об'єкт дослідження: система обліку користувачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. **Предмет дослідження:** бібліотечна електронна база даних "Читачі НБУВ". **Мета дослідження:** побудова сервіс-орієнтованої моделі системи обліку користувачів сучасного бібліотечно-інформаційного комплексу на прикладі БД "Читачі НБУВ". **Методологічна основа дослідження:** системний, інформаційний, структурно-функціональний, порівняльний, історичний, термінологічний підходи. **Актуальність дослідження** зумовлено потребою внесення принципів змін і застосування нових підходів до системи обліку користувачів наукової бібліотеки, оптимізації форм і методів бібліотечної статистики, вироблення методичних рекомендацій щодо захисту та збереження персональних даних. **Наукова новизна.** Науковий і практичний

досвід дослідження сучасної системи обліку користувачів бібліотек і побудова відповідної сервіс-орієнтованої моделі значно розширює інформаційне поле бібліотекознавства. **Практичне значення та перспективи.** Результати дослідження дають змогу окреслити шляхи вдосконалення системи статистичного обліку читачів, ініціювати розроблення стратегії наукової бібліотеки з формування та використання статистичних відомостей щодо складу та обліку активної читачької аудиторії.

Ключові слова: бібліотечна статистика; статистичний облік; користувач наукової бібліотеки; автоматизована бібліотечно-інформаційна система "ІРБІС64"; БД "Читачі НБУВ"

Постановка проблеми. Сучасний користувач насамперед очікує від наукової бібліотеки, крім оптимально укомплектованих фондів, якісних бібліотечно-інформаційних послуг і компетентного персоналу, оперативного сервісу із запису до категорії постійних відвідувачів. Такі запити потребують особливої уваги бібліотечних працівників до розв'язання питань читачького обліку та контролю відвідувань за допомогою інноваційних форм і методів бібліотечної статистики.

Прогресивною тенденцією останніх десятиріч стало переосмислення значення, ролі та змісту бібліотечної статистики як одного з найважливіших інформаційних ресурсів бібліотечної діяльності. З формально знеособленого вона модифікувалася на престижний і важливий напрям бібліотечної справи, стала дієвим інструментом аналізу її реального стану [2]. І саме читач є віддзеркаленням ефективності системи бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) як провідний бібліотечно-інформаційний центр країни багато уваги приділяє науково-методичному забезпеченню бібліотечної статистики, питанням її гармонізації з міжнародними стандартами.

Вивчення читачької аудиторії НБУВ має давню традицію, відповідно до якої локальні та комплексні наукові розвідки щодо обліку та складу користувачів проводилися за різними напрямками й базувалися на аналітичному опрацюванні великих статистичних масивів, висновках анкетних опитувань й результатах візуальних спостережень.

Результатом систематичного вивчення читачького контингенту на базі впровадження інформаційних технологій стало створення в середині 1990-х рр. автоматизованої системи запису читачів і введення в експлуатацію автоматизованого робочого місця пункту запису читачів (АРМ ПЗЧ). Сформована база даних (БД) відомостей щодо користувачів уможливує ґрунтовний аналіз і наукове вивчення контактної читачької аудиторії НБУВ як головного об'єкта бібліотечної діяльності з диференційованим обліком її складу.

Завдяки подальшому розвитку та вдосконаленню БД "Читачі НБУВ" набула формату

сервіс-орієнтованої моделі системи обліку користувачів сучасного бібліотечно-інформаційного комплексу, що дало змогу напрацювати власну методику технологічного процесу запису користувачів і контролю відвідувань.

Аналіз досліджень і публікацій. Одним із прибічників ґрунтовного вивчення складу та професійних категорій користувачів у сучасних умовах є колектив відділу комплексного бібліотечно-обслуговування (ВКБО) НБУВ під керівництвом кандидатки історичних наук Т. Коваль. У дисертаційному дослідженні "Еволюція структури читачького складу наукової бібліотеки" вчена довела, що статистичні дані кількісного та якісного складу користувачів, вивчення їхніх соціально-демографічних характеристик сприяють комплексному аналізу запитів на різні види бібліотечно-інформаційних послуг, що, зі свого боку, спонукає до радикального оновлення їх асортименту [4].

Науковці ВКБО М. Гончаренко, О. Маслюк, Г. П'яткова, Л. Туровська, І. Шевченко, О. Лопата та інші докладно розглянули аспекти становлення й розвитку вітчизняної бібліотечної статистики, питання організації статистичного обліку користувачів НБУВ, проблеми впровадження міжнародних стандартів статистичного обліку та захисту інформаційної безпеки користувачів наукової бібліотеки [3; 6—9; 11; 13].

Серед досліджень, присвячених читачькому контингентові в інших вітчизняних бібліотеках, корисною є стаття М. Медвідь-Чірібан "Електронна база "Читач" — нова форма обліку сучасної бібліотеки", у якій, на прикладі Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету, розглянуто практичні можливості цієї БД, її переваги над традиційним картковим обліком та значення для іміджу книгозбірні [10].

Проблеми суперечностей між усталеним уявленням про обов'язкову фізичну присутність у бібліотеці великої кількості читачів, підкріплену статистичними даними, й стрімким розвитком дистанційної системи бібліотечно-інформаційного обслуговування порушує О. Айвазян. На думку дослідника, парадокс полягає в тому, що для роботи з електронними показниками обліку користувачів бібліотека витрачає стільки ж часу, як і для опрацювання традиційних даних, однак

особливості такої діяльності не регламентовано ДСТУ, тож постає проблема нормування статистичного обліку читачів в електронному форматі [1].

Аналіз досліджень свідчить про те, що у структурі читачької аудиторії постійно відбуваються певні зміни, а це спонукає бібліотекознавців до пошуку нових форм і методів статистичних досліджень читачів як основного об'єкта бібліотечної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2012 р. у НБУВ розпочалася технологічна модернізація процесу запису читачів із застосуванням апаратно-програмного забезпечення — автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС) "ІРБІС64" як інтегрованого типового рішення в галузі автоматизації традиційних бібліотечних технологій. Систему, упроваджену для виконання бібліотечно-інформаційних процесів будь-якої складності, використовували для створення та підтримки електронних БД НБУВ, зокрема для автоматизації основних технологічних операцій запису та статистичного обліку читачів на базі сформованого 1998 р. автоматизованого робочого місця пункту запису читачів [12].

16 лютого 2015 р. БД, створена на пункті запису читачів за допомогою АРМ ПЗЧ, була конвертована в АБІС "ІРБІС64" і дістала назву "БД "Читачі НБУВ" [5]. Її першоджерелами стали паперові реєстраційні картки читачів.

БД "Читачі НБУВ" є об'єктом інтелектуальної власності наукової бібліотеки. Її ліцензовано, сертифіковано та інкорпоровано відповідно до міжнародних стандартів ISO з бібліотечної статистики та українського чинного законодавства.

Серед пакету нормативно-регламентувальних документів БД "Читачі НБУВ" виокремимо такі:

- структура та загальний опис БД "Читачі НБУВ";
- Протокол тестування-апробації БД "Читачі НБУВ";
- Паспорт БД "Читачі НБУВ";
- Акт приймання-передавання в експлуатацію БД "Читачі НБУВ";
- Акт про обстеження стану готовності та прийняття в експлуатацію БД "Читачі НБУВ";
- повідомлення про створення службового об'єкта права інтелектуальної власності;
- фрагмент БД "Читачі НБУВ";
- Інструкція з методики опрацювання статистичних даних відомостей щодо користувачів НБУВ на платформі АБІС "ІРБІС64";
- Інструкція про порядок проведення переєстрації користувачів НБУВ;

— Інструкція оператора "Автоматизоване робоче місце пункту запису читачів";

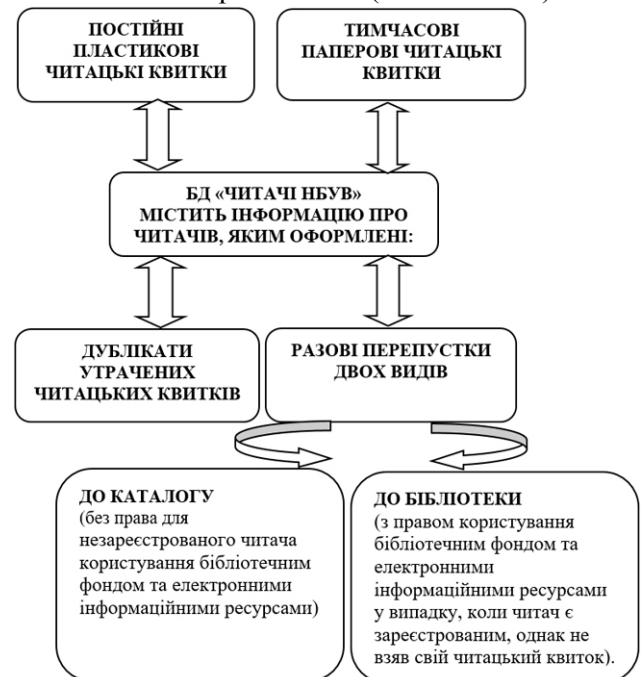
— Правила віддаленого запису користувачів до НБУВ;

— Інструкція про порядок запису читачів до НБУВ;

— норми часу на основні бібліотечні процеси.

Спираючись на наведений пакет документів, БД "Читачі НБУВ" пройшла офіційну реєстрацію у Державній службі інтелектуальної власності України та отримала Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір "База даних "Читачі НБУВ" № 65735, затверджене Головою Державної служби інтелектуальної власності України від 31.05.2016.

БД "Читачі НБУВ", що працює в середовищі АБІС "ІРБІС64", призначена для формування та збереження відомостей про читачів у формі фактографічної інформації, зокрема містить дані про читачів, яким оформлені бібліотечні документи певного призначення (блок-схема 1).

Блок-схема 1. Інформація про читачів, яким оформлено бібліотечні документи певного призначення

БД "Читачі НБУВ" також зберігає відомості щодо читачів, які записалися до бібліотеки в режимі дистанційного доступу, та про читачів-порушників, позбавлених права користування фондами.

Для забезпечення функціонування АРМ ПЗЧ використовують АРМ "Каталогізатор" АБІС "ІРБІС64" — автоматизоване робоче місце бібліотечного співробітника, який виконує всі функції з опрацювання інформації з БД "Читачі НБУВ", а саме:

- запис читачів до бібліотеки та їх переєстрація з оформленням пластикових читачь-

ких квитків (електронних реєстраційних документів користувачів);

- тимчасовий запис читачів;
- віддалений запис читачів;
- видачі дублікатів утрачених читацьких квитків;
- фотографування читачів і внесення фотографій до БД;
- друк пластикових читацьких квитків;
- перегляд і редагування відомостей про користувачів.

Відомості БД "Читачі НБУВ" складаються з полів, які містять персональні дані щодо кожного

користувача НБУВ, а саме: прізвище; ім'я; по батькові; колишні або помилкові прізвища; рік народження; номер читацького квитка; серія паспорта; номер паспорта; категорія читача; шифр спеціальності читача; освіта; стать; громадянство; домашня адреса; телефон; e-mail; місце навчання; дату запису до бібліотеки; дату перереєстрації; термін, до якого записаний читач; дату видачі дублікату читацького квитка; дату видачі разової перепустки до каталогу; дату видачі разової перепустки до бібліотеки; дату віддаленого запису до бібліотеки; ім'я файлу з фотографією читача; примітки (рис. 1).

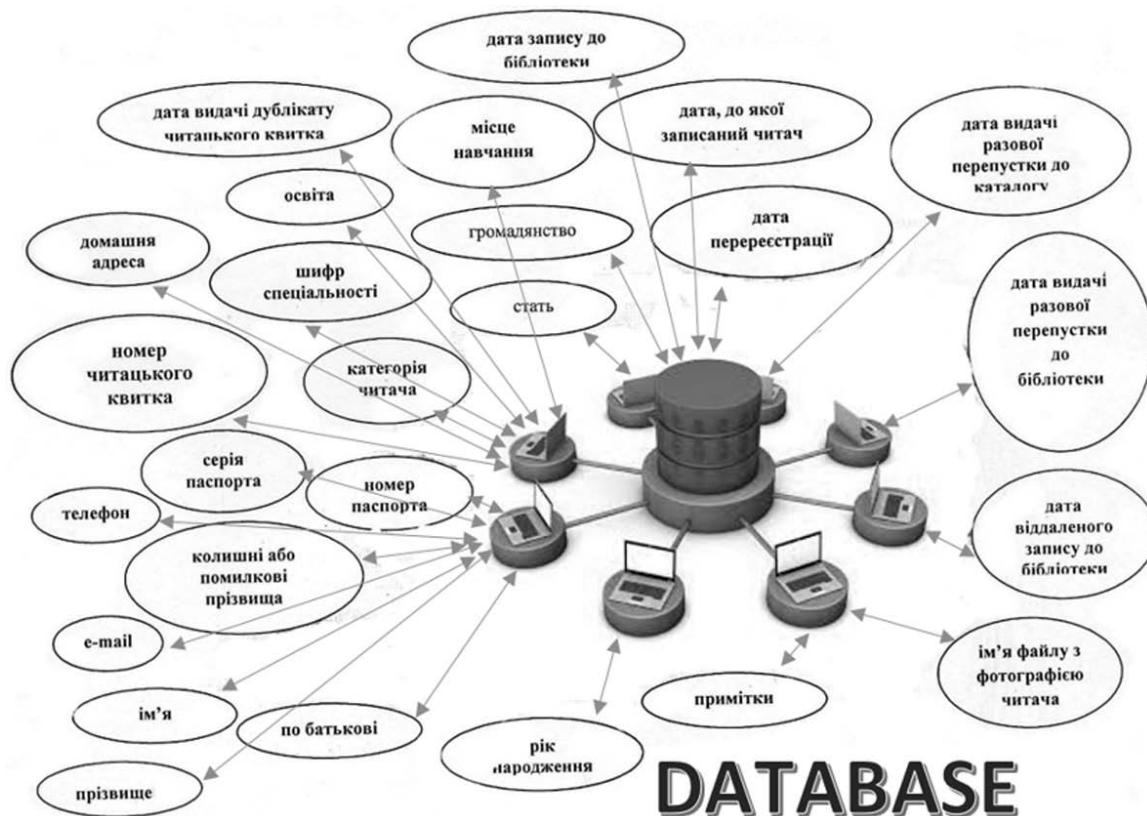

Рис. 1. Поля відомостей читачів НБУВ

БД "Читачі НБУВ" оперує персональними даними. Зважаючи на те, що конфіденційні відомості належать до інформації з обмеженим доступом, БД захищено від несанкціонованого втручання згідно з Інструкцією щодо захисту та збереження персональних даних користувачів НБУВ [14]. До роботи з АРМ ПЗЧ залучено винятково співробітників ПЗЧ, зареєстрованих в АБІС "ІРБІС-64".

Для кожної бібліотечної операції, пов'язаної з опрацюванням інформації в БД "Читачі НБУВ", розроблено окремий робочий аркуш, в якому визначено необхідний для її виконання набір елементів даних (полів/підполів) записів і права доступу до них (перегляд або введення/редагування). Бібліотечним співробітникам надається доступ

тільки до робочих аркушів тих бібліотечних операцій, які вони виконують у процесі запису читачів [14].

До БД "Читачі НБУВ" налаштовані пошукові словники, що надають потрібні точки доступу до відомостей про читачів: ПІБ, рік народження, стать, номер читацького квитка, номер і серія паспорта читача, e-mail, освіта, місце навчання, громадянство, шифр спеціальності та категорія, дата запису, дата перереєстрації, дата, до якої записаний читач, дата віддаленого запису, дата видачі дублікату читацького квитка, дата видачі перепустки до каталогу, тип дійсного квитка, порушники, вид документа.

Для проведення статистичного аналізу відомостей щодо читачів НБУВ і підготовки ста-

тистичних звітів за його результатами в БД "Читачі НБУВ" розміщено спеціалізовані статистичні форми на базі електронних таблиць MS Excel, налаштовано меню-довідник, що містить список елементів (полів, підполів і форматів), за якими можуть бути сформовані одномірні статистичні розподіли відомостей щодо читачів НБУВ у режимі "Статистика" АРМ "Каталогі-

затор", розроблено пошукові словники, які забезпечують здобуття різноманітних статистичних даних, і внесено до комплексу словників, сформованих для роботи з БД у середовищі АБІС "ІРБІС64".

Інтерфейс користувача АРМ "Каталогізатор" АБІС "ІРБІС64" для роботи з БД "Читачі НБУВ" ілюструє рис. 2.

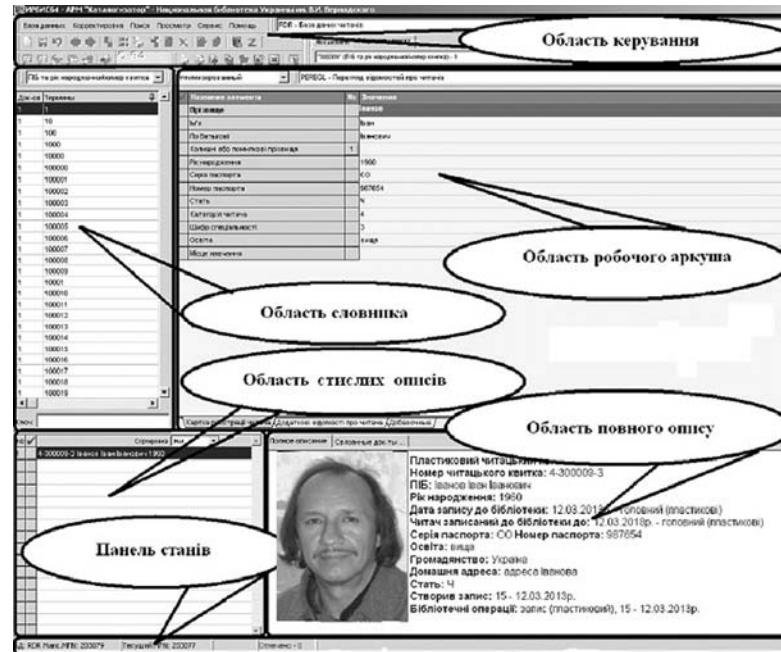

Рис. 2. Інтерфейс користувача АРМ "Каталогізатор" АБІС "ІРБІС64" для роботи з БД "Читачі НБУВ"

Під час формування БД "Читачі НБУВ" і виготовлення пластикових читацьких квитків на термосублімаційному принтері DataCard SP35 Plus використовують систему персоналізації пластикових карток IDCardMaster і розроблені у НБУВ засоби інтеграції АРМ "Каталогізатор" АБІС "ІРБІС64" та системи IDCardMaster. Ці засоби забезпечують передавання з БД "Читачі НБУВ" до системи IDCardMaster відомостей про користувачів, потрібних для друку пластикових

читацьких квитків, і виключають потребу двічі вводити відомості: до БД "Читачі НБУВ" і до системи IDCardMaster. Ці засоби також дають змогу передавати до зазначеної бази даних фотографії, отримані за допомогою засобів системи IDCardMaster.

Інтерфейс користувача системи персоналізації пластикових карток IDCardMaster в режимі виробництва пластикових читацьких квитків НБУВ наведено на рис. 3.

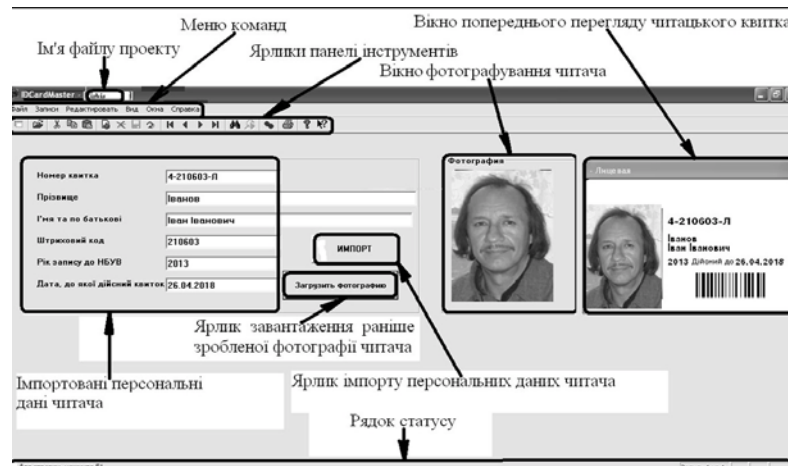

Рис. 3. Інтерфейс користувача системи персоналізації пластикових карток IDCardMaster у режимі виробництва пластикових читацьких квитків НБУВ

Введення, редагування, контроль, зберігання, пошук, перегляд і видалення відомостей про читачів із БД "Читачі НБУВ" забезпечує АРМ ПЗЧ із застосуванням таких технологічних операцій:

- автоматичне формування значень ряду полів записів БД "Читачі НБУВ";
 - формально-логічний контроль повноти та правильності заповнення полів/підполів записів БД "Читачі НБУВ";
 - контроль дублетності (перевірка наявності в БД "Читачі НБУВ" відомостей про кількох читачів зі збіжними номерами читацьких квитків, паспортними даними та/або прізвищем, іменем, по батькові й роком народження).
- АРМ ПЗЧ надає якнайповніші можливості для введення та редагування відомостей щодо читачів із використанням:
- меню-довідників (простих та ієрархічних, які застосовують під час введення/корегування категорії, шифру спеціальності, освіти читача);
 - пошукових словників (використовують під час введення/корегування імені, по батькові, серії паспорта, місця навчання, громадянства користувача);
 - перемикачів і вкладених робочих аркушів (використовують як сценарій введення, що забезпечує введення/корегування окресленого набору елементів даних (полів), розташованих у визначеній послідовності);
 - фотографування читачів;
 - попередньої (до початку друкування пластикових читацьких квитків) перевірки на екрані монітора якості отриманих фотографій і наявності помилок в інформації про читачів;
 - друкування пластикових читацьких квитків;
 - перегляду відомостей щодо читачів НБУВ;
 - статистичного аналізу відомостей (інформації) щодо читачів НБУВ.

Опрацювання персональних даних у БД "Читачі НБУВ" проводять для ідентифікації користувачів і створення інтегрованої автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи їх реєстрації. Вона є важливою ланкою у проведенні маркетингових досліджень щодо соціально-демографічних характеристик читацького складу НБУВ, підготовки статистичної та іншої звітності, визначеної міжнародними стандартами й чинним законодавством.

Висновки та перспективи. БД "Читачі НБУВ" є ефективною сервіс-орієнтованою моделлю статистичного обліку користувачів сучасної бібліотеки, яка на практиці демонструє зручність введення даних і має безумовні переваги щодо редагування, зберігання, пошуку та перегляду наявного контенту. Виконуючи функції статистичного обліку абонентів і статистичного аналізу користування бібліотекою, така модель поєднує інформацію та статистику, забезпечує комфортність обслуговування користувачів, точність їх обліку, містить важливі дані для багатоаспектного вивчення й моніторингу читацького контингенту.

Завдяки створенню в НБУВ комплексної автоматизованої системи запису користувачів і функціонування єдиної БД відомостей щодо читачів є можливість здійснювати всебічний аналіз особливостей складу та структурних змін читацького контингенту, динаміки основних професійних категорій. Оперування широким спектром статистичних даних щодо науково-дослідного, соціокультурного, соціально-демографічного та іншого складу активної читацької аудиторії є неодмінною умовою для уточнення змісту інформаційних потреб аудиторії, корегування процесу комплектування фондів, розширення номенклатури послуг і застосування інноваційних форм бібліотечно-інформаційного сервісу як головного напряму діяльності бібліотек.

Список бібліографічних посилань

1. Айвазян О. Б. Електронна бібліотечна система: проблеми обліку. *Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону "Про вищу освіту" та інформатизації суспільства* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Івано-Франківськ, 16—19 черв. 2015 р). НТБ ІФНТУНГ. Івано-Франківськ, 2015. С. 6—9.
2. Василенко О. М. Бібліотечно-інформаційна діяльність як об'єкт статистичного дослідження. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 40. С. 61—86.
3. Гончаренко М. О., П'яtkова Г. М. Бібліотечна статистика у контексті міжнародних стандартів: наукові підходи та бібліотечна практика. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2018. № 1. С. 9—10.
4. Коваль Т. М. *Еволюція структури читацького складу наукової бібліотеки (у 90-х роках ХХ ст.)*: дис. ... канд. іст. наук. Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2005. 215 с.
5. Коваль Т. М., Шевченко І. В. Формування і використання БД "Читачі НБУВ" на платформі АБІС ІРБІС. *Бібліотечний форум України*. 2017. № 1. С. 17—19.
6. Коваль Т. М., Туровська Л. О., Маслюк О. О. Характеристика читацького контингенту НБУВ (на основі впровадження нової технології реєстрації читачів). *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2001. Вип. 6. С. 383—392.
7. Коваль Т. М., Туровська Л. О., Шевченко І. В. Організація статистичного обліку користувачів НБУВ. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 56. С. 158—172.

8. Коваль Т. М., Туровська Л. О., Шевченко І. В. Впровадження міжнародних стандартів статистичного обліку та захисту інформаційної безпеки користувачів наукової бібліотеки (на прикладі БД "Читачі НБУВ"). Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2017. Вип. 48. С. 125—144.
9. Лопата О. М. Особливості механізму захисту персональних даних користувачів бібліотек у законодавстві ЄС та системі стандартів IFLA. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2019. Вип. 56. С. 135—157.
10. Медвідь-Чірібан М. О. Електронна база "Читач" — нова форма обліку користувачів сучасної бібліотеки. Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: шлях інновацій : матеріали науково-практичної конференції (Ужгород, 15—19 червня 2020). ДВНЗ "Ужгор. нац. ун-т", Наук. б-ка. Ужгород, 2020. С. 147—152.
11. Туровська Л. О. Аспекти становлення та розвитку вітчизняної бібліотечної статистики. Вісник Книжкової палати. 2019. № 4. С. 23—25.
12. Чабан І. А. Досвід автоматизації бібліотечних процесів на пункті запису читачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2008. Вип. 20. С. 112—124.
13. Чабан І. А. Досвід упровадження системи "ІРБІС64" на пункті запису читачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2013. Вип. 38. С. 334—349.
14. Чабан І. А. Проблеми забезпечення цілісності та конфіденційності баз даних автоматизованих бібліотечних інформаційних систем. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2016. Вип. 44. С. 460—469.

Lesia Turovska,

Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

Irina Shevchenko,

Junior Research Associate,

Vernadsky National Library of Ukraine

Service-oriented model user accounting systems of VNLU

The object of the research is the user registration system of the Vernadsky National Library of Ukraine. **The subject of the study** is the library electronic database of the "Readers of the NLUV" baths. **The purpose of the research** is to build a service-oriented model of the system of accounting for users of the modern library and information complex using the example of the NLUV Readers database. **The methodological basis of the research** is systemic, informational, structural-functional, comparative, historical, and terminological approaches. **The relevance of the study** is due to the need to make fundamental changes and apply new approaches to the system of accounting for scientific library users, to optimize the forms and methods of library statistics, to develop methodological recommendations for the protection and preservation of personal data. **Scientific novelty.** The scientific and practical experience of researching the modern accounting system of library users and building a corresponding service-oriented model significantly expands the information field of librarianship. **Practical significance and prospects.** The results of the study outline ways to improve the system of statistical accounting of readers, initiate the development of a further strategy of the scientific library regarding the formation and use of statistical information on the composition and accounting of the active readership.

Keywords: library statistics; statistical accounting; scientific library user; automated library and information system "IRBIS64"; database "Readers of NBUV"

References

1. Aivazian O. B. (2015). Elektronna bibliotekna sistema: problemy obliku. [Electronic library system: accounting problems]. *Biblioteky VNZ Ukrainy u protsesi implementatsii Zakonu "Pro vyshchu osvitu" ta informatyzatsii suspilstva* : materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii (Ivano-Frankivsk, 16—19 cherv. 2015 r). NTB IFNTUNH. Ivano-Frankivsk, Ukraine. [in Ukrainian].
2. Vasylenko O. M. (2014). Bibliotekno-informatsiina diialnist yak obiekt statystychnoho doslidzhennia. [Library and information activity as an object of statistical research]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 40, pp. 61—86. [in Ukrainian].
3. Honcharenko M. O. & Piatkova H. M. (2018). Bibliotekna statystyka u konteksti mizhnarodnykh standartiv: naukovi pidkhody ta bibliotekna praktyka. [Library statistics in the context of international standards: scientific approaches and library practice]. *Biblioteknyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 1, pp. 9—10. [in Ukrainian].
4. Koval T. M. (2005). *Evolutsiia struktury chytatskoho skladu naukovoï biblioteki (u 90-kh rokakh XX st.)*. [The evolution of the structure of the readership of the scientific library (in the 90s of the XX century)]. PhD. Nats. akad. nauk Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
5. Koval T. M. & Shevchenko I. V. (2017). Formuvannia i vykorystannia BD "Chytachi NBUV" na platformi ABIS IRBIS. [Formation and use of the "NLUV Readers" database on the ALIS IRBIS platform]. *Biblioteknyi forum Ukrainy*, 1, pp. 17—19. [in Ukrainian].
6. Koval T. M., Turovska L. O. & Masliuk O. O. (2001). Kharakterystyka chytatskoho kontynhentu NLUV (na osnovi vprovadzhennia novoi tekhnolohii reiestratsii chytachiv). [Characteristics of the NLUU readership (on the basis

- of the introduction of a new reader registration technology]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 6, pp. 383—392. [in Ukrainian].
7. Koval T. M., Turovska L. O. & Shevchenko I. V. (2019). Orhanizatsiia statystychnoho obliku korystuvachiv NBUV. [Organization of statistical accounting of NLUV users]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 56, pp. 158—172. [in Ukrainian].
 8. Koval T. M., Turovska L. O. & Shevchenko I. V. (2017). Vprovadzhennia mizhnarodnykh standartiv statystychnoho obliku ta zakhystu informatsiinoi bezpeky korystuvachiv naukovoï biblioteki (na prykladi BD "Chytachi NLUV"). [Implementation of international standards of statistical accounting and protection of information security of users of the scientific library (on the example of the "Readers of the NLUV" database)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 48, pp. 125—144. [in Ukrainian].
 9. Lopata O. M. (2019). Osoblyvosti mekhanizmu zakhystu personalnykh danykh korystuvachiv bibliotek u zakonodavstvi YeS ta systemi standartiv IFLA. [Peculiarities of the mechanism of protection of personal data of library users in EU legislation and the IFLA system of standards]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 56, pp. 135—157. [in Ukrainian].
 10. Medvid-Chiriban M. O. (2020). Elektronna baza "Chytach" — nova forma obliku korystuvachiv suchasnoi biblioteki. *Suchasni zavdannia ta priorytety diialnosti bibliotek vyshchyykh navchalnykh zakladiv: shliakh innovatsii*. [The "Reader" electronic database is a new form of accounting for modern library users]. Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (Uzhhorod, 15—19 chervnia 2020.). DVNZ "Uzhhor. nats. un-t", Nauk. b-ka. Uzhhorod, Ukraine. [in Ukrainian].
 11. Turovska L. O. (2019). Aspekty stanovlennia ta rozvytku vitchyznianoï bibliotechnoi statystyky. [Aspects of formation and development of domestic library statistics]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 4, pp. 23—25. [in Ukrainian].
 12. Chaban I. A. (2008). Dosvid avtomatyzatsii bibliotechnykh protsesiv na punkti zapysu chytachiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. [Experience of automating library processes at the reader registration point of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 20, pp. 112—124. [in Ukrainian].
 13. Chaban I. A. (2013). Dosvid uprovadzhennia systemy "IRBIS64" na punkti zapysu chytachiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. [The experience of implementing the "IRBIS64" system at the reader registration point of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 38, pp. 334—349. [in Ukrainian].
 14. Chaban I. A. (2016). Problemy zabezpechennia tsilisnosti ta konfidentsiinosti baz danykh avtomatyzovanykh bibliotechnykh informatsiinykh system. [Problems of ensuring integrity and confidentiality of databases of automated library information systems]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 44, pp. 460—469. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 12 лютого 2024 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

До 160-річчя від дня народження В. Вернадського

УДК 316.324.8:[140.8:[13+165.173]](045)

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net

Ера домінування Розуму*

Я маю сумнів, що людські суспільства можуть тривалий час жити з таким різким обмеженням знання та віри. Представник природничих наук теж має враховувати всеосяжне значення релігії в людській спільноті. Диявол ще не остаточно опанував наш світ.

Вернер Гейзенберг (1901—1976),
німецький фізик, один із творців квантової механіки,
лауреат Нобелівської премії 1932 р.

Наукове обґрунтування існування Тонкого світу

Торсійне поле — носій інформації в Тонкому світі

Проблеми в розумінні навколишньої світобудови пов'язані з тим, що більшість людей

доволі непогано орієнтуються у фізичному світі на рівні речовини, але майже не обізнані про світ хвильовий, інформаційний. Кожен із нас чув, що будь-яке фізичне тіло складається з молекул, молекули — з атомів, а атоми — із дрібніших частинок, які називають елементарними. Проте

* Продовження. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2023. № 9. С. 3—10; № 10. С. 3—9; № 11. С. 3—10; № 12. С. 3—11; 2024. № 1. С. 21—26.

для повсякденного життя ці знання не потрібні, на них не зосереджують увагу.

А Тонкий світ — це і є світ поза елементарними частинками, чи, інакше кажучи, той самий хвильовий світ, який інтенсивно вивчає наука. І що цікаво: наука йде в Тонкий світ, а Тонкий світ — назустріч науці. Насправді езотеричні послання, які нині передаються на Землю через людей, здатних їх сприйняти (зокрема, й учених), значною мірою оперують науковими поняттями.

Наприкінці минулого століття стало очевидно, що морально-екологічна криза, яка охопила суспільства різних країн світу, виявила себе в техніці, технології та науці.

Традиційна наука не змогла пояснити якісно нової форми існування матерії, пов'язаної з функціонуванням свідомості. Не визнавала парапсихологічних феноменів, які дедалі частіше підтверджували експериментально. Не хотіла (чи не могла) визнати існування Тонкого світу, тонких тіл Людини, що негативно позначилося, наприклад, на такому важливому напрямі, як медицина.

Слід зрозуміти найголовніше: тіло, душа, свідомість та почуття тісно пов'язані. Як тільки люди збагнуть, що є духовними істотами, які тимчасово перебувають у фізичній оболонці, їхня свідомість розпочне змінюватися. Після того, як вона стане досконалою настільки, що Людина зможе пояснити явища, пов'язані з особливістю мислення та психікою, відбудеться різкий перелом у розумінні якісно нової форми існування матерії, пов'язаної з функціонуванням свідомості.

Науковці вважають, що інформація як фундаментальна першооснова та загальна властивість Всесвіту стала підґрунтям зародження свідомості на нашій планеті. Базис первісного людського планетарного інтелекту становила не окрема персона, а саме група людей, об'єднаних спільним Інформаційним полем.

Нині накопичено велику кількість експериментальних фактів, що підтверджують існування Інформаційного поля планети, планетарного Інтелекту, або, як його назвали французькі вчені Е. Ле Руа і П. Тейр де Шарден, — Ноосфери.

Стає очевидним, що у процесі поширення серед людей нового знання є певна критична точка, в якій приєднання лише однієї нової особи призведе до того, що воно стане доступним кожному, а відтак — надбанням людства.

Ймовірно, ще єгипетські жерці відкрили важливий закон, який умовно назвемо *законом автосинхронізації*. Спостерігаючи мерехтіння світляків на березі Нілу, вони звернули увагу на те,

що для синхронного мерехтіння потрібно спочатку лише 1—2% комах, які виблискують одночасно. Те саме явище притаманне й великим натовпам на масових заходах із високою емоційною напругою (театр, спортивні змагання, естрадні концерти). Спочатку не більше як 1—2% юрби плескають синхронно, але за певний час до них приєднується решта глядачів, які вже аплодують у такт несвідомо. Отже, суть закону автосинхронізації полягає в тому, що у багатьох біологічних системах автоматично виникає ефект синхронних дій під впливом невеликих за чисельністю подразників. Цей закон успішно застосовують у соціології для визначення необхідної кількості осіб біологічного провідного середовища в будь-якому суспільстві для управління ним через автосинхронізацію. Інакше кажучи, для опанування людством нових знань потрібно, аби це спочатку зробила певна кількість осіб, надалі "вмикаючи" автосинхронізацію.

Кожен може стати людиною, позитивна енергія якої відіграє вирішальну роль в еволюції. Кожен може стати джерелом енергії свідомості, потрібної для створення нового світу, сповненого любові та служіння Вищим Силам. Для цього процесу надзвичайно важливою є постійна робота над підвищенням рівня свідомості, що слугує шляхом до духовного зростання.

Враховуючи твердження, що "потреби суспільства рухають науку більше, ніж сотні університетів", можна очікувати, що з поглибленням кризи технологій і кризи фундаментальних знань обов'язково з'являться концепції, що спонукатимуть до перегляду наукових уявлень і на основі нової фізики допоможуть сформувати принципово нові знання й технології. Саме так і сталося.

Друге тисячоліття було позначено зміною наукових уявлень у природознавстві, які, зі свого боку, радикально змінили уявлення людства про навколишній світ. Наприкінці ХХ ст. було сформовано нову наукову парадигму на основі фізичного вакууму як праматерії, що лежить в основі природи. Учені успішно завершили дослідницьку програму єдиної теорії поля, результатом якої стали рівняння фізичного вакууму [1]. Було знайдено точні рішення, що виявили наявність торсійних полів. Саме вони є носіями інформації у Тонкому світі. Так було відкрито п'яту фундаментальну взаємодію — інформаційну [2].

Найбільш приголомшливою виявилася можливість використовувати нову парадигму теорії фізичного вакууму для опису Свідомості та Всесвіту як матеріальних об'єктів. Академік А. Акімов зазначає, що "свідомість і матерія

лише на рівні торсійних полів виявилися нерозривними сутностями. З цих позицій стало очевидним, що свідомість є посередником, який об'єднує, з одного боку, всі поля, весь суто матеріальний світ, а з іншого — всі рівні Тонкого світу: Абсолют, Космічний Розум, у тому числі й релігійне поняття душі — дух вищих ієрархів" [3].

Отже, фізики відкрили фундаментальну взаємодію — інформаційну, і знайшли носія інформації в Тонкому світі — торсійне поле. Значний внесок у це відкриття зробив академік Г. Шипов, якому вдалося обґрунтувати концепцію фізичного вакууму, поставивши крапку наприкінці майже столітніх досліджень плеяди вчених зі світовими іменами: Дірака, Кліффорда, Гейзенберга, Пенроуза та інших [8].

Працюючи над теорією фізичного вакууму, Г. Шипов увів у систему рівнянь Гейзенберга, Ейнштейна та Янга — Мілса обертальні координати, тобто врахував і кривину, і крутіння простору. Використовуючи принцип загальної відносності, згідно з яким всі фізичні поля мають відносну природу, Г. Шипов здобув нові рівняння фізичного вакууму, що містять параметри, пов'язані з крутінням простору спінової структури.

З'ясувалося, що в теорії Шипова, побудованій з урахуванням обертальної відносності, немає двох категорій (простір—час і матерія), а є тільки закручений і викривлений десятивимірний простір. Наслідуючи Кліффорда, можна сказати, що у світі нічого не відбувається, крім зміни кривини простору. Рівняння Шипова описують просторові пагорби та вихори. Ми сприймаємо їх як збуджені стани фізичного вакууму, а прилади — як елементарні частинки матерії [4].

Ейнштейн був першим, хто зумів скласти вакуумні рівняння, що описують гравітаційні поля через кривину простору. Шипов зумів повторити "науковий подвиг" Ейнштейна та мовою властивостей геометричного простору описав електромагнітні взаємодії, а також завдяки впровадженню в теорію обертальної відносності, що допомогла визначити важливу роль явищ природи торсійних полів, геометризав поля матерії.

Визнаючи концепцію фізичного вакууму й теорію торсійних полів, неважко переконатися, що майже все, відоме як диво чи феноменологія, можна пояснити сучасними фізичними законами. Визнаючи торсійну природу свідомості, знімаємо споконвічне питання філософії: що первинне — свідомість чи матерія? Якщо домінанта природи свідомість — матеріальне торсійне поле, то свідомість і матерія невіддільні, а питання первинності позбавлено сенсу [5].

Зауважимо, що стаття у Вікіпедії заперечує існування торсійного поля, зокрема: "Торсійні

(торсійні) поля — фізичний термін, спочатку введений математиком Елі Картаном у 1922 році для позначення гіпотетичного фізичного поля, що породжується крутінням простору. Назва походить від англ. torsion — кручення.

Найпростішою з теорій, що вводять кручення, є теорія гравітації Ейнштейна — Картана. Експериментальні спроби виявити торсійні поля не принесли результатів. Сучасна фізика торсійні поля розглядає як суто гіпотетичний об'єкт, що не вносить ніякого вкладу в спостереження фізичних ефектів.

Останнім часом термін "торсійні" (а також аксіон (англ. axion), спінові (англ. spin), спінорі (англ. spinor), мікролептонні (англ. microlepton) поля широко використовується в різних псевдонаукових дослідженнях. Також випускаються комерційні продукти, дія яких начебто заснована на використанні "торсійних полів" [9].

Проте є різні погляди, проаналізуємо дослідження інших учених і висновки, зроблені на підґрунті здобутих результатів.

Квантова механіка стверджує: матеріальний світ керується хвильовою функцією

Останні досягнення квантової механіки дали змогу по-новому осягнути світобудову, експериментально довести існування духовного світу, який впливає на її структуру. Квантова механіка досліджує частинки як фізичну структуру і частинки як хвилі (енергію). Виявилось, що за межами елементарних частинок — нейтронів, протонів, електронів, позитронів тощо — існує не матеріальний світ, а його хвильова функція. Всесвіт складається із субстанції, яку не можна назвати матеріальною. Це духовна субстанція, що у фізиці має значення тільки як чітко організована хвиля. Вона більше організована, ніж фізичний світ. Саме ця хвильова функція визначає структуру Всесвіту та впливає на будову фізичного світу. Хвилеві рівняння, з позиції ДАФ, відбивають зв'язність Всесвіту.

"Є такі хвилі, метрики яких рівні метриці Всесвіту. Події, що відбуваються у фізичному світі, і навіть окремі слова фіксуються у певній точці Всесвіту, і назавжди. Отже, є Вища Сила (Всесвітній Розум, Бог, Абсолют), що охоплює (бачить) увесь світ — миттєво завдяки таким хвильовим функціям.

Хвильову функцію мають люди, атоми, молекули тощо. Саме хвильова функція керує матеріальним світом. Матеріальний світ — це неживий світ, який керується хвильовою функцією, фактично — духом. Це обчислюється з математичною точністю: є довжина хвилі, частота та фаза хвилі. Коли фізик проводить експеримент зі

своїм приладом, то може попросити, щоб хвильова складова видала йому частку. Так було відкрито нейтрино та антинейтрино.

Небезпека експериментів з атомними ядрами полягає в тому, що недоброчесний фізик може викликати реакцію хвилі, здатну підірвати навіть Сонячну систему.

За допомогою математики доведено існування духовного світу, творчих сил Всесвіту, від яких залежить увесь матеріальний світ і ми з вами. Це відкриття квантової механіки, яка відкрила інший світ — духовний, вважають останнім словом науки" [7].

Отже, все, що нас оточує, майже повністю складається з енергії. У квантовій фізиці матерія швидкоплинна, хаотична й непередбачувана. Субатомні матеріальні частинки з'являються на мить і зникають. І це відбувається тому, що вони одночасно існують усередині безмежного енергетичного простору.

У процесі досліджень квантові фізики виявили явище, котре назвали "*ефектом спостерігача*": людина, яка спостерігає за малими матеріальними частинками атома ("спостерігач"), впливає на їхню поведінку. Ці частинки з'являються саме там, куди спрямовано увагу спостерігача.

На субатомному рівні енергія реагує на увагу, "перетворюючись" на матерію. Чим ця інформація може бути корисною? Нескінченні атомні частинки можна порівняти з нескінченними можливостями, якими сповнений Всесвіт. Лише уявіть, як зміниться життя людей, якщо вони навчаться використовувати "ефект спостерігача" і звертати увагу на те, чим хочуть наповнити свою реальність.

Усе, що існує у фізичному Всесвіті, складається із субатомних частинок — електронів. Поки ніхто не спостерігає за ними, вони одночасно перебувають скрізь і ніде, оскільки наявності спостерігача перетворюються на електромагнітні хвилі.

Отже, усе, що є у Всесвіті, має форму чистого енергетичного потенціалу. І це не лише предмети, які нас оточують, а й нескінченні можливості та ймовірні реальності. І квантовий розум може впливати не лише на появу чи зникнення електронів, а й на втілення будь-якої можливості.

Довівши математично існування за межами фізичного світу складніше організованого хвильового, наука спромоглася експериментально підтвердити існування різних сутностей, або, як їх назвали вчені, електронних матриць, із негативним чи з позитивним знаком. Саме люди

своїми негативними вчинками та думками притягують їх зі світобудови. Сила тяжіння таких сутностей різна. Наприклад, з'ясувалося, що поблизу однієї людини сутностей із негативним знаком майже немає, тоді як інша ними рясно вкрита.

"Є таке поняття, як "бездушна" Людина. Прилади фіксують, що навколо неї утворюється вакуум, в який впроваджуються електронні матриці з негативним знаком і починають керувати людиною. Раніше це називали вселенням біса, зараз ми фіксуємо це приладами, і це справді жахливо!" — пояснює академік РАН Ф. Шипунов¹ [7].

Існує дуже складний духовний світ

Наука підійшла до межі, за якою відкрила зовсім інший світ і фактично припинила існування. Тепер справа за богословами. Інакше кажучи, наука відкрила світ Духу. З огляду на це, у структурі пізнання будь-якої держави 95% слід віддати богословським наукам, 3—5% — філософським наукам, а частку відсотка — класичним емпіричним наукам. Якщо такої структури дотримуватиметься кожна країна, світ буде збережено, натомість поки все навпаки.

Хвильова функція — це комплекс полів, організованих у дуже складну структуру, що приймає та видає всю світову інформацію, тобто вона майже наближена до абсолютного знання. Саме хвиля (а в неї бувають мільярди та трильйони структур) може набувати різних форм: бути пласкою, мати горизонтальну та глибинну структури.

Хвильові функції фіксують за допомогою рідкокристалічних датчиків. Через 1 см проходять 2 ступені сигналів хвильових функцій [7], а це сутності, і все за 1 секунду. Кожна функція — це монада, носій сутності. Вони організовані складніше, ніж фізичний світ — напівхаос, який певною мірою стримують хвильові функції [7].

Отже, вчені експериментально й математично довели, що за межами фізичного світу існує ще складніше й жорсткіше організований хвильовий світ — безматеріальний. Окрім того, виявлена присутність демонічних сутностей, які запускаються на Землю, а також визначено центр і траєкторію їхнього польоту. Є точка, в якій існує певний володар (Велике негативне), що керує цими процесами. Існування хвильових

¹ Фатей Якович Шипунов — російський учений, доктор біологічних наук, фахівець із квантової механіки. Помер 1995 р. за нез'ясованих обставин. В Інституті літосфери керував лабораторією біосферних явищ, в якій вивчали Церкву й духовні явища з погляду енергетики. За час роботи лабораторії було зібрано й досліджено багато фактичного матеріалу, зроблено чимало унікальних, а часом і неймовірних висновків, але на основі конкретних фактів.

функцій із негативним знаком свідчить, що є антисвіт, котрий намагається зруйнувати світ фізичний. Вивчення негативних хвильових функцій доводить, що їх кількість на Землі щороку зростає. Дослідники назвали їх електромагнітними матрицями з негативним знаком.

Хвильові функції вкрай пластичні, здатні приймати міради форм і накопичувати всесвітню інформацію, чого не може матеріальне тіло хвилі без переміщення своєї структури. Через це весь простір пронизано цими сутностями, і хвильова функція негативної сутності може подолати будь-яку перешкоду, не змінюючи її структури. У тому вимірі зовсім інший світ, адже є хвильові функції, довжина хвилі яких дорівнює метриці Космосу — вони вміщують абсолютну інформацію і можуть змінитися так, що не матимуть ані простору, ані часу.

Виявилося, що хвильова функція людини може матеріалізуватися, набути будь-якої форми в будь-якій точці Всесвіту, спалахнути в мільярдні частки секунди і найголовніше — мати вселенське знання. Опанувати мови всього світу (а їх не так багато) зовсім нескладно, є поліглоти, які знають десятки чи сотні мов. Людську пам'ять можна тренувати, тоді як душа має вселенське знання.

Сім'я теж має свою хвильову функцію — вона також особистість, і не має значення, зі скількох людей складається. Ця особистість повинна мати моральний стрижень, інакше розпадається. Що найдивовижніше, народ також має свою форму. І коли до нього вдираються химери, у формі з'являються пробоїни, тобто частини у цій фігурі випадають, залишаючи дірки, котрі ніби "виідають" химери. Кожен народ має свою хвильову функцію, і це є дуже тонка соборність.

"Хочу додати ще про хвильові функції всього людства, — зауважує академік Ф. Шипунов. — І ось тут найцікавіше, відбувається якась квантованість — соборна особистість не може володіти єдиним центром зі свого середовища, а саме Людиною. Вона може мати єдиний моральний духовний центр тільки з Творцем. Вона має певну форму хреста, але все йде у Всесвіт, пік спрямовано туди. Соборна особа має свого Отця Спасителя. І водночас Він є присутнім. Він є Отцем не лише кожного народу, а й усього Людства.

Існує лише два світи — християнський та антихристиянський. Тому коли нам кажуть, що існує буддизм, магометанство, шамбалізм, язичництво, шаманізм тощо, що це теж релігії, то це

ні що інше, як тонкий винахід антихристиянського світу, до того ж зароджений здавна ще в лоні Людства.

Християнство — це найвище вчення, якому не було рівних і ніколи не буде. Символ Трійці — всесвітній фундаментальний закон, якому немає рівних" [7].

Православні Храми, Хрест і Дзвони — випромінювачі позитивної енергії

У фізиці є таке поняття — "вістря стоку". У природі та біосфері Землі багато вістер стоку, наприклад голка сосни, лист клена, що має гострі піки, тощо.

Виявилося, що найпотужнішим вістрям стоку є Хрест. Це єдиний механізм, що створює заряджені частинки, тобто електричне живлення для нашого життя, без якого не може існувати жодна жива клітина. Найцікавіше в Хресті те, що вся енергія (а в нашу біосферу надходить енергія з усього Всесвіту, з усіх незліченних світил через вертикальну верхівку Хреста) у вузлі, де ступаються горизонтальна та вертикальна гілки, перетворюється на горизонтальний потік. І вістрям стоку є не вертикальна, а горизонтальна частина Хреста, яка за одну секунду випромінює праворуч і ліворуч міради заряджених частинок. На великі свята й під час богослужінь навіть неозброєним оком видно коронне випромінювання, яке йде від Хреста, особливо золотого (це найякісніший випромінювач, найпотужніше вістря стоку в біосфері).

У результаті досліду з використанням гамма-датчиків електричних полів науковці обчислили, скільки іонізованого кисню випромінюється з кожного вістря стоку за одну секунду. Експериментально встановлено, що є ще одне штучне вістря стоку — громовідвід. Що тоншим є його вістря, то сильніше випромінювання. Однак випромінювання громовідводу на кілька порядків нижче порівняно з Хрестом. Навіть золотий громовідвід (а такі спроби здійснював ще М. Ломоносов) випромінює енергію на кілька порядків нижче, ніж Хрест [7].

Позолочений купол також має певну характеристику випромінювання. Енергія через вертикальну складову Хреста надходить у простір храму й створює там величезний потенціал електричної енергії. Оператор, який вимірював її в одному із соборів, практично злетів догори, тепер це називають антигравітацією. Тому храм із погляду сучасної класичної фізики та квантової механіки є великим випромінювачем енергії на великі відстані, він фактично трансформує всю електромагнітну структуру. А за нею йдуть тонші

поля величезної потужності, тобто весь простір повністю трансформується [7].

Творець організував біосферу як звуко-сферу, а людина стала перетворювати її на шумосферу, на хаос, в якому, звісно, не виживе. І ось за допомогою Творця та сил Всесвіту було створено дзвін, щоб допомогти посилити звуко-сферу в біосфері, тобто симфонію природи. У цьому середовищі життя підтримується на найвищому рівні.

"Учені дослідили та обчислили... потенціал випромінювання дзвонів в ультразвуковому діапазоні до 1930-х років (1270 монастирів, громад і парафій та приблизно 80 тисяч церков). Він був таким на великі свята, що ракета середньої дальності дії відхилила б свою траєкторію.

Країна була під звуковим ковпаком. І все це було ліквідовано. Що стосується всіх вірусних захворювань, які не несуть ДНК, то в ультразвуковому діапазоні ці молекулярні структури (а їх багато) і навіть вірус грипу, жовтяниці тощо — просто гинуть. А якщо ви в кімнаті повісите шість октавних дзвонів, то відбувається стерилізація, білки згортаються в клітинах вірусів, утворюються кристалічні структури та не становлять жодної небезпеки. Тифозна паличка поруч із дзвоном гине за кілька секунд. Ось що таке дзвін!

Це все опубліковано в медіа. Дзвону були присвячені міжнародні конгреси. Вчені відновили дзвін Микола-Угреського монастиря, який лунав у шістнадцятому столітті, й вперше почули старовинний дзвін цього монастиря, заснованого Дмитром Донським. Проводилися дослідження дзвону на відстані 300 метрів, згодом за кілометр. Звісно, дзвін стихається, але на відстані кілометра його ще чудово чути" [7].

Випромінюють енергію і хрести в полищених храмах. Експериментально було встановлено, що всі хрести є випромінювачами енергії, але по-різному. Наприклад, випромінювання енергії металевого хреста менше, ніж золотого; випромінює й дерев'яний хрест.

"Коли ми вивчали структуру випромінювальних частинок, то встановили, що Хрест переважно випромінює іонізований кисень. Адже все життя Землі — це є придатак повітря, тобто придатак кисню. Кисень — це цікавий, але слабо вивчений компонент. Так ось хрест на 70% випромінює іонізований кисень. Якщо у просторі іонізованого кисню багато, скажімо 0,03%, тоді все життєве середовище та всі клітини найбільш життєздатні. У нормальному середовищі клітина та її плазма насичені іонізованим киснем, на якому побудовано всю біо-

сферу. Коли в ній зменшується вміст іонізованого кисню, оболонка й плазма клітини стають пухкими. СНІД поширюється активніше саме там, де недостатньо або зовсім немає іонізованого кисню у клітині та навколишньому середовищі. Тому необхідно побудувати таких випромінювачів енергії у формі хреста якнайбільше" [7].

Коли з матерії виходять хвильові функції, чи, інакше кажучи, дух, вона гине, тобто розсипається на порох і хаос. Дух вічний, а матерія смертна. Коли атеїсти переконують, що матерія вічна, вони мають на увазі власне тіло, яке, на їхню думку, житиме вічно. Це жахливе невігластво. Матерія — ніщо, і створена вона для того, як запевняє сучасна теорія, щоб одухотворитися. Якщо матерія одухотвориться, то стане гарною. Краса — це гармонія матеріального та духовного світу.

Як правильно визначити, що гарно, а що бридко? "Є абсолютні канони визначення краси, і кожна душа ними володіє, якщо вона не вражена духовною чи моральною хворобою. Здоровій людській душі зробити таке визначення неважко. Є три види краси: абсолютна — духовна, краса менш досконала — моральна та фізична — тлінна, смертна.

Наша біосфера влаштована так само, як і людський організм. Артеріальна кров міриадами дрібних краплинок живить кожну клітину. Завдяки крові клітина живе. А що відбувається в біосфері: дощ поливає кожен квадратний сантиметр Землі. Дощ — це артеріальна кров планети, він змиває з неї всі бактерії та протисти накопичення, руйнівні для організму, зливає їх в одне річище й забирає. І це вже венозна кров. По їм усе йде в нирки та печінку Землі. І такі органи Земля має" [7].

Якщо розглянути це на прикладі річки Дніпро, то тисячі його приток збирають венозну кров Землі у великий потік і несуть у Чорне море. Там є спеціальні ділянки, де міриади шкідливих організмів обробляються й утилізуються в безпечну форму життя. Як і в людському тілі, все на Землі продумано до дрібниць, нічого не існує саме собою — все для якоїсь користі, все має сенс і значення великої ваги. І керує цим усім Дух — стрижень і кріплення, що збирає у певну й видиму форму всю матерію. Дух у таку форму зібрав увесь Всесвіт. Якщо порушити хоча б одну функцію хвиль, то одразу зруйнується весь атом. Науковці провели досліди, під час яких одну хвильову функцію спрямовували на іншу, один атом зіштовхували з іншим — і все гинуло та руйнувалося за мільярдні частки секунди: електрони, протони, позитрони... [7].

Негативну роль у житті сучасної людини відіграють комп'ютери, смартфони, телевізори та інші пристрої. Водночас такі можливості, як бачити й чути світ та все запам'ятовувати — це дари Божі, які людина за допомогою Духа Святого мала в Раю. Після гріхопадіння ці здібності було втрачено, тому постала потреба у створенні численних приладів, що замінюють природні якості людини. Писемність виникла за часів пророка Мойсея 1400—1500 років до Різдва Христового, коли Ангел Господній увів пророка в пустелю, розповів про створення світу, навчив писемності, щоб той мав змогу записати почуте.

Так, це сурогат, як і багато іншого. Це підміна живого спілкування, і, крім того, важливий екологічний чинник. Наприклад, телевізор, який випромінює переважно метровий діапазон, метрову довжину хвилі. Ніколи у біосфері такого випромінювання не було. Уся жива природа спілкується між собою за допомогою інших електромагнітних хвиль. Як тільки з'являється метровий діапазон, миттєво відбувається збій в електромагнітній взаємодії живих організмів. Під час поділу живої клітини утворюються десятки, сотні тисяч, мільйони нових клітин, які миттєво обмінюються повідомленнями між собою. Так і кожен вид на Землі, чи то слон, горобець, дельфін, спілкуються між собою як єдиний організм за допомогою електромагнітного діапазону, до того ж високочастотного, що зумовлює миттєвість. У хвильову функцію людини вкрито всю інформацію стосовно навколишнього світу. Щодо телевізора, то всередині відбувається таке фізичне явище: свинцеву пластину бомбардують катодні промені, внаслідок чого виділяється велика кількість рентгенівського випромінювання. Людина, яка дивиться телевізор три години на добу впродовж 25 років, дістає смертельну дозу опромінення [7].

Людина є абсолютною сутністю для Всесвіту життя. Народ є цінністю набагато вищою,

якщо це соборна особистість, а не колектив — змішаний хаос. І соборну особистість (а не лише індивідуальну) потрібно оберігати наче зіницю ока. Народ є божественним створінням, історія якого сягає глибини століть, і нікому невідомо, коли вона скінчиться. Кожен народ живе за особливими божественними законами, кожному народові надано певне призначення в житті, як і кожній людині: йому не потрібно копіювати культуру та призначення інших народів, а тим більше втручатися в їхнє життя.

Сучасна теорія та наука (як сукупність фізичної, біологічної та екологічної) свідчать про те, що Земля зі своєю біосферою є єдиною живою планетою у Всесвіті. Повсюдно речовини енергії спрямовані в її бік. З огляду на це й виник постулат, запропонований Чижевським: "Жива клітина є результатом творчих здібностей усього Всесвіту". Тепер людство знає, що Всесвіт — це результат творчих здібностей Космічного Розуму.

Творчі сили Всесвіту працюють у тому місці та в то й час, коли їм по рбно. Із зако ів квантової хвильової механіки та рівнянь Шредингера відомо: що тонший світ, то більше керівне значення він має. Це рівняння слід внести до підручників. Вони містять рівняння Ейнштейна — не зовсім точне, хоч і відбиває загальну суть фізичних процесів. Проте в жодному підручнику немає рівнянь Шредингера, які свідчать про існування хвильових функцій світу. Кожен атом, кожна молекула, кожна галактика, Земля, кожна сутність мають хвильову функцію. Вона нематеріальна, але будує світ. Творець керує матеріальним світом за допомогою хвильової функції... Цей висновок впливає із рівнянь Шредингера.

Окрім того, є й досі маловідомі фундаментальні узагальнення відомого вченого-богослова П. Флоренського. Опанувавши та усвідомивши їх, народ зрозуміє, навіщо живе, як функціонує світ і Хто його створив [7].

Список літератури та джерел

1. Акимов А., Шипов Г. Сознание, физика торсионных полей и торсионных технологий. *Сознание и физическая реальность*. 1996. Т. 1. № 1—2. С. 66—72.
2. Акимов А., Шипов Г. Торсионные поля и их экспериментальные проявления. *Сознание и физическая реальность*. 1996. Т. 1. № 3. С. 28—43.
3. Акимов А. Отражение духовной роли России в развитии земной цивилизации : материалы Междунар. обществ.-науч. конф. "Духовный образ России в философско-художественном наследии Н. К. и Е. И. Рерих". Москва, 1996.
4. Шипов Г. Теория физического вакуума в популярном изложении. Москва : Кириллица-1, 2002. 128 с.
5. Акимов А. Торсионное поле Тонкого Мира. *Терминатор*. 1996. № 1—2. С. 10—13.
6. Кузнецов В. Эра Разума: эра проектирования своей жизни. Днепропетровск : Литограф, 2010. 236 с.
7. Фатей Шипунов. URL: <https://ispovednik.org/fatey-shipunov>.
8. Лучицький Р. Торсійні поля і... патріотизм сьогодні. *Ямгорів*. 2015. № 26. С. 288—306.
9. Торсійне поле. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Торсійне_поле.

Надійшла до редакції 6 лютого 2024 року

УДК 015:061.1](477):[002.1-028.25:069]"1923"(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2024.2(331).38-45

Дмитро Кепін,

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник

відділу ретроспективної бібліографії

Книжкової палати України,

e-mail: dKepin@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4528-6095>

Видання 1923 року з історичних і природничих наук як джерело становлення українського музейництва (з архіву Книжкової палати України)

У статті проаналізовано книги 1923 р. музейної спрямованості з питань історії та природознавства, що зберігаються в Державному архіві друку Книжкової палати України. Загалом виявлено 18 видань, які розподілено на такі види: наукові (2 од.), науково-популярні (4), популярні (1), навчальні та навчально-методичні (8), довідкові (3). За тематичною спрямованістю виокремлено 7 видань з історії, 5 — із природознавства, 3 — довідкові, 2 — із музейництва, 1 — із книжкового пам'яткознавства. Проаналізовано книги Г. Левін-Дорш і Г. Кунова, М. Зібера, Р. Вінпера, М. Яворського, А. Вінтергальтера, М. Левіна, Б. Комарова, Ів. Трояновського, О. Нікольського, П. Тутковського, В. Гнатюка, Ф. Шміта.

Опрацьовані видання дають змогу ввести до наукового обігу невідомі та маловідомі книги з музейництва 1923 р., а також розкрити "білі плями" в діяльності фахівців із музейної педагогіки.

Ключові слова: друковані видання; Державний архів друку; Книжкова палата України; музейна педагогіка; музей; музейництво; книжкове пам'яткознавство; репресовані вчені

Постановка проблеми. У процесі підготовки майбутніх фахівців, зокрема з музейної та пам'яткоохоронної справи, у сучасному освітньому процесі та практичній діяльності наукових працівників музеїв важливим є використання напрацьованих дослідників минулого, які не втратили значення й сьогодні. Дослідження творів друку 1920-х рр., виданих в Україні, дає змогу об'єктивно реконструювати стан музейництва окресленого періоду.

У Державному архіві друку Книжкової палати України зберігається низка видань із порушеної теми дослідження, маловідомих фахівцям і широкому загалові, тому вважаємо актуальним завданням дослідження видань 1923 р. музейної спрямованості з питань історії та природознавства.

Аналіз досліджень і публікацій. Зі становленням незалежної України активізувалися наукові пошуки з вивчення вітчизняного книгодрукування, краєзнавства, музейної педагогіки, що дало змогу дослідити особливості видавничої справи, розвитку музейництва та освітньої галузі на зламі XIX—XX ст. і першої третини XX ст. Це праці, які висвітлюють стан видавничої галузі [1—3], краєзнавства, музейництва, шкільної та вищої освіти [4—6].

Водночас науковці не аналізують видання з гуманітарного та природничого знання, що стали

підґрунтям для організації експозицій історичних, природничих, краєзнавчих музеїв різного типу 1920-х рр., які зберігаються в Державному архіві друку Книжкової палати України. Актуальність обраної теми полягає і в тому, що наявні у фонді видання є недослідженими.

Мета статті — проаналізувати рідкісні й маловідомі видання 1923 р. музейної спрямованості з питань історії та природознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У фонді Державного архіву друку виявлено 18 видань, які розподілимо на такі види: наукові (2 од.), науково-популярні (4), популярні (1), навчальні та навчально-методичні (8), довідкові (3). За тематичною спрямованістю вирізняємо 7 видань з історії [7—13], 5 — із природознавства [14—18], 3 — довідкові [19—21], 2 — із музейництва [22—23], 1 — із книжкового пам'яткознавства [24].

Охарактеризуємо окремі видання з історії. У 1923 р. у Державному видавництві України в Одесі було опубліковано працю у трьох частинах німецьких дослідників Г. Левіної-Дорш і Г. Кунова "Техника доисторической эпохи" в перекладі Є. Кагарова [7—9]. Видання стало першим в Україні, що висвітлювало особливості розвитку техніки за доби первісності. Усі частини гарно ілюстровано (фото 1, 2). Напрацьовання цих дослідників широко використовували під час створення навчальних археологічних, етнографічних та

краєзнавчих музеїв. Один з авторів — Г. Кунов (1862—1938) — історик-марксист, соціолог, етнограф, публіцист.

Фото 1. Обкладинка першої частини книги Г. Левіної-Дорш і Г. Кунова

Фото 2. Обкладинка другої частини книги Г. Левіної-Дорш і Г. Кунова

Книга видатного вченого-економіста, публіциста, громадського діяча М. Зібера (1844—1888) "Очерки первобытной экономической культуры" [10] побачила світ в одеському Державному видавництві України накладом 5 тис. примірників. Перше видання праці випущено в Москві 1883 р. Книга містить 10 розділів і ґрунтується на аналізі значного за обсягом фактичного етнографічного матеріалу. Видання стало подією в тогочасній історичній науці, адже вперше в Європі висвітлювало особливості соціально-економічного розвитку стародавніх соціумів. У зазначений період матеріали книги використовували в музеях під час оформлення експозицій з історії первісного суспільства. Книга М. Зібера і сьогодні залишається однією з небагатьох фундаментальних праць із первісної економічної культури.

Науковець був випускником юридичного факультету Київського університету Св. Володимира (навчався у 1864—1867 рр.; від 1873 р. — доцент). В університеті читав лекції з політекономії та статистики. Був членом Київської громади та Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, очолюваного професором В. Антоновичем (1834—1908) [25; 26].

Книгу історика, професора Р. Віппера (1859—1954) "Підручник Нової історії" [12] було видано в Державному видавництві України в Києві накладом 10 тис. примірників. Четверте видання є перекладом із російського 1922 р. Підручник охоплює події XVI — початку XX ст. і складається з трьох частин: "Вік Реформації", "Останнє століття старого ладу в Європі", "Часи новітні". Видання мало широку популярність серед викладачів, студентства та музейних працівників. Фактологічний матеріал, уміщений у підручнику, використовували під час розкриття тем в експозиціях з історії Пізнього Середньовіччя та Нового часу.

У 1894—1897 рр. учений був професором Новоросійського університету в Одесі (нині — Національний університет імені І. І. Мечнікова); зазнав репресій від сталінського режиму.

У Державному видавництві України вийшла перша частина підручника "Нарис історії України" [13] історика М. Яворського (1884—1937). Наклад видання як для того часу був значним — 15 тис. примірників (фото 3). Підручник охоплює добу первісності — литовську добу. Містить вступ, що складається з трьох частин: "І. Що таке історія. — Завдання історичної науки", "ІІ. Історія України. — Особливості цієї історії", "ІІІ. Методологічні уваги до історії України" [13, с. 3—22]. Структуру видання вчений поділив на п'ять відділів із тематичними розділами та розгорнутою бібліографією з історії країни. Підручник фактично став настільною книгою для музейних закладів у справі висвітлення давньої та середньовічної історії України.

Фото 3. Обкладинка першої частини книги М. Яворського

Доля цього дослідника також трагічна. Був випускником юридичного факультету Львівського університету. У 1912 р. здобув ступінь доктора політичних наук. Упродовж 1923—1925 рр. підготував і видав серію підручників з історії України для шкіл та середніх спеціальних навчальних закладів. У 1924 р. був затверджений

членом Президії наукового комітету НКО УСРР, згодом обійняв посаду заступника завідувача управління Укрнауки. У 1925 р. очолив Український комітет краєзнавства при Наркомосі. Зробив значний внесок в організацію краєзнавчих музеїв. Був одним з ініціаторів створення 1925 р. у складі Укрнауки Всеукраїнського комітету з охорони природи. У 1928 р. М. Яворський став доктором історичних наук, а наступного року йому було присуджено ступінь доктора історії культури без захисту дисертації та обрано академіком Всеукраїнської академії наук (ВУАН).

М. Яворський знав російську, польську, чеську, білоруську, німецьку, французьку, італійську, латину та грецьку мови. У 1930 р. ученого було репресовано, а 3 листопада 1937 р. страчено у Соловецькій в'язниці. Реабілітований 1989 р.

Дотепер точаться дискусії щодо оцінки наукової діяльності М. Яворського. Основними є дві позиції стосовно ученого: зробив вагомий внесок у дослідження історії України [27]; був офіційним істориком-марксистом [28, с. 50—51, 62, 64, 69—70, 183; 29, с. 302, 343—384, 390, 394, 429, 437].

Вирізняється група видань із природознавства. Зокрема, у видавництві "Шлях освіти" Харкова вийшла друком книга А. Вінтергальтера "Практичний курс природознавства. (Елементарний підручник)" [15] у перекладі Я. Білика накладом 15 тис. примірників. Підручник було схвалено Науково-педагогічним комітетом Головоцвику Наркомосвіти УСРР. Видання фактично слугувало лабораторним практикумом з ілюстраціями та вправами для виконання лабораторних досліджень, а також своєрідним посібником з організації навчальних фізичних музейних кабінетів при закладах освіти.

Книга М. Левіна (1885—1937) "Учебник природоведения" [16], випущена у світ видавництвом поліграфоб'єднання Одеси, складається з трьох частин: "О земле", "О растениях", "О человеке. О животных". Підручник використовували під час облаштування шкільних природничих музеїв. За фахом М. Левін був біологом-генетиком, доктором філософії, політичним діячем, марксистом. Репресований і розстріляний у Москві [30, р. XIX, 191, 197, 216—217, 219, 222—223, 226—228, 236, 238—239, 242, 244—245, 247, 249, 256—257].

Книга ботаніка та бібліографа Б. Комарова (1882—1975) "Що можна в школі зробити і показати по ботаніці" [17] вийшла друком у Держвидав України в Одесі накладом 5 тис. примірників. Ілюстроване видання, що входило до

серії "Практичні поради для вчителів природознавства", складалося з 12 розділів, поділених на тематичні підрозділи, списку джерел, списку назв рослин, покажчика українських і латинських назв рослин та предметного покажчика. Б. Комаров приділив значну увагу створенню шкільного ботанічного музею, розглянув методичні засади виготовлення гербарію, використання спеціального інструментарію для збирання рослин, оформлення експозиції, збереження зразків рослин, складання облікової документації на зразки натураліїв (фото 4). Книга Б. Комарова стала однією з перших в Україні, що висвітлювала специфіку ботанічного музейництва.

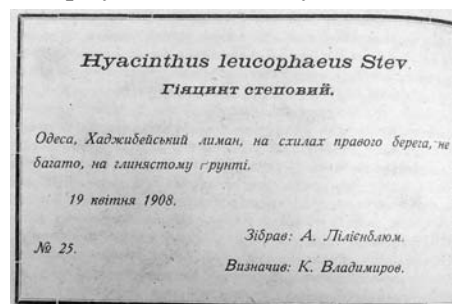

Фото 4. Документація на музейний зразок — рослину (з книги "Що можна в школі зробити і показати по ботаніці")

Учений був випускником Ягеллонського університету в Кракові (1906), мав багатий досвід викладацької, музейної та книжкової пам'яткознавчої діяльності. Зокрема, в Одесі створив Державну українську бібліотеку ім. Т. Г. Шевченка, якою завідував упродовж 1920—1930 рр.; від 1930 р. — завідувач відділу україніки Одеської публічної бібліотеки. У 1924—1930 рр. був секретарем, заступником голови, головою Українського бібліографічного товариства в Одесі. Репресований 1931 р. Мав ступінь кандидата біологічних наук (1946) і звання заслуженого діяча наук Таджицької РСР (1957). Реабілітований 1989 р. [31; 32].

У харківському видавництві "Путь просвещения" вийшла друком науково-популярна книга зоолога, професора О. Нікольського (1858—1942) "Мой зоологический сад. Рассказы для юношества" [18] накладом 10 тис. примірників. Дослідник зорієнтовував юнацтво на "музейне" ставлення до природи та закликав створювати "живі музеї" — мінізоологічні ділянки й відповідні стежки.

О. Нікольський був випускником Санкт-Петербурзького університету (1880), 1889 р. здобув ступінь доктора зоології. Надалі його життя та діяльність були пов'язані з Харковом. Упродовж 1903—1931 рр. працював на різних посадах у

Харківському університеті, зокрема у 1903—1912 рр. — професором кафедри зоології та завідувачем зоологічного кабінету. Від 1919 р. був академіком АН УРСР [33; 34].

Довідкове видання "Словник геологічної термінології : (проект)" [19] П. Тутковського (1858—1930) — видатного вченого-енциклопедиста, геолога, географа, палеонтолога, краєзнавця, музеєзнавця, пам'яткознавця, організатора науки, академіка ВУАН (1919) і Білоруської АН (1928) — побачило світ у Державному видавництві України в Києві (фото 5). Книга, підготовлена науковцем 1919 р., стала першою в Україні, в якій упорядковано геологічну термінологію та номенклатуру. Словник містить українські та російські відповідники геологічних термінів і понять. Видання широко використовували в музеях природничого профілю під час складання облікової документації на музейні зразки — натуралії. Довідник є унікальним у природничому мовознавстві й донині, його використовують сучасні вчені в галузі геологічних і географічних наук, а також природничики-музейники.

Фото 5. Обкладинка термінологічного словника з геології П. Тутковського

Доля П. Тутковського була складною, і він теж зазнав репресій від сталінського режиму. Майбутній учений був випускником фізико-математичного факультету Університету Св. Володимира (1882). Упродовж життя обіймав різні посади та провадив широку наукову й громадську діяльність. Зокрема, у 1884—1895 рр. був консерватором (зберігачем) мінералогічного та геологічного кабінетів Університету Св. Володимира. Один з ініціаторів заснування Товариства дослідників Волині (1899, Житомир), Української академії наук (УАН) (згодом — ВУАН, нині — НАНУ) та українських університетів, Національної бібліотеки України (1918, нині — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), Національного геологічного музею в Києві (1927). Був дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка (НТШ)

(1923), багатьох вітчизняних і закордонних наукових товариств [35—40]. У 2007 р. НАН України започаткувала Премію імені П. А. Тутковського за значущі наукові роботи в галузі геології, географії, океанології, геоєкології, кліматології та метеорології.

У львівській друкарні НТШ видано брошуру — своєрідний звіт про його діяльність — "Наукове товариство імені Шевченка. З нагоди 50-ліття його заснування (1873—1923)" [20], яку підготував видатний етнограф, мовознавець, літературознавець, музеєзнавець, пам'яткознавець, академік ВУАН (1924) В. Гнатюк (1871—1926). У книзі докладно висвітлено діяльність товариства та подано його структуру (фото 6).

Фото 6. Обкладинка книги В. Гнатюка

Дослідник був дійсним членом НТШ (від 1899), вченим секретарем упродовж 1901—1926 рр., а також членом низки закордонних наукових товариств. З його ініціативи створено музей НТШ і його бібліотеку. В. Гнатюк склав каталоги музейного та бібліотечного зібрань. Перші надходження до музею датовано 1892 р., а станом на 1923 р. книгозбірня НТШ налічувала 100 тис. томів. У 1969 р. на батьківщині вченого у с. Велеснів неподалік м. Монастирська (Тернопільська обл.) за ініціативою О. Черемшинського відкрито Етнографічно-меморіальний музей Володимира Гнатюка. У 2005 р. засновано Тернопільську обласну премію імені В. Гнатюка за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини [41—43].

У видавництві "Правда", що діяло при Київському обласному відділенні Державного видавництва України, вийшла друком книга "План-справочник г. Киева. 1923 г." [21]. Довідник містить карту "Новое районирование Киевской губернии" станом на 1922 р. (фото 7), перелік установ, організацій і підприємств міста з адресами та телефонами. У розділі "Культурно-просветительные учреждения" [21, с. 229—230] наведено відомості щодо музеїв, зокрема системи ВУАН. Статистичні дані видання використо-

ували під час оформлення експозицій з історії соціально-економічного розвитку міста.

Фото 7. Карта з книги "План-справочник г. Киева, 1923 г."

Книга "Искусство, как предмет обучения" [22] видатного мистецтвознавця, музеєзнавця, пам'яткоохоронця та педагога, академіка ВУАН Ф. Шміта (1877—1937), що побачила світ у харківському видавництві "Путь просвещения", стала однією з перших в Україні з музейної педагогіки та соціології. Учений висвітлює власний досвід створення музеїв дитячої художньої творчості у Харкові 1920 р. й аналогічного музею при Київській науково-дослідній кафедрі мис-

тецтвознавства, організованого 1923 р. У харківському музеї зберігалася майже 15—20 тис. дитячих малюнків, виконаних під керівництвом Ф. Шміта. Науковець одним із перших в Україні викладав курс "Музеєзнавство" в Київському археологічному інституті (1923) [44—45]. Був репресований і розстріляний. У 2007 р. НАН України заснувала Премію імені Ф. І. Шміта за видатні наукові праці в галузі мистецтвознавства та культурології.

Висновки. Проаналізовані видання 1923 р. із фонду Державного архіву друку Книжкової палати України є цінним джерелом для дослідження розвитку музейництва в нашій державі, надають уявлення про навчальні курси, які викладали в різних закладах освіти, а також можливість з'ясувати біографічні дані щодо наукової та педагогічної діяльності вітчизняних науковців.

Подальше вивчення книг із фонду Державного архіву друку Книжкової палати України з обраної теми дасть змогу скласти анотований каталог видань із музейництва та пам'яткоохоронної справи, надрукованих у нашій країні у 1920—1930-х рр.

Список бібліографічних посилань

1. Левчук О. М. Книгоспілка: Становлення кооперативного книговидання в Україні. Київ : Наук. думка, 2000. 160 с.
2. Васьківська О. Книговидавнича справа в губерніях України у роки визвольних змагань (1917—1920 рр.). *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 2. С. 38—48.
3. Васьківська О. Л. Книговидавнича справа в Україні 1917—1920 рр. : авт. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв МК України. Київ, 2019. 18 с.
4. Войтова Л. В. Розвиток шкільного краєзнавства у загальноосвітніх навчальних закладах України (20—30-ті роки ХХ століття) : монографія. Умань : Сочінський, 2013. 226 с.
5. Тарнавська С. В. Реорганізація та розвиток вищої освіти в УСРР (1920-ті — початок 1930-х років) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка МОН України. Київ, 2013. 17 с.
6. Коробченко А. А. Історія шкільної природничої освіти в Україні (друга половина ХІХ — початок ХХ ст.). Мелітополь : ММД, 2014. 309 с.
7. Левина-Дорш А., Кунов Г. Техника доисторической эпохи. Одесса : Госиздат Украины, 1923. Ч. 1 : Огонь. Жилище. 124 с.
8. Левина-Дорш А., Кунов Г. Техника доисторической эпохи. Одесса : Госиздат Украины, 1923. Ч. 2 : Добывание и приготовление пищи. 104 с.
9. Левина-Дорш А., Кунов Г. Техника доисторической эпохи. Одесса : Госиздат Украины, 1923. Ч. 3 : Оружие. Украшение тела. Одежда. 115 с.
10. Зибер Н. И. Очерки первобытной экономической культуры со вступительной статьей проф. М. Е. Слабченко. Одесса : Госиздат Украины, 1923. 412 с.
11. Происхождение жизни и человека : (лекция-беседа). Одесса : [б. в.], 1923. 27 с.
12. Віппер Р. Підручник Нової історії. Київ : Держвидав України, 1923. 208 с.
13. Яворський М. Нарис історії України. Ч. 1 : Господарство натуральне. Первісне суспільство. Князівсько-дружинний вік. Феодалізація України. Феодалізм Галицько-Волинської та Литовської доби. Київ : Держвидав України, 1923. 176 с.
14. Троянівський І. Природознавство : підручник. Київ : [б. в.], 1923. 320 с.
15. Вінтергальтер А. Практичний курс природознавства : (елементар. підруч.). Харків : Шлях освіти, 1923. 92 с.
16. Левин М. Учебник природоведения : составлен по программе природоведения для младших классов школ всех типов. Изд. 33-е. Одесса : Изд. полиграфобъединения г. Одессы, 1923. 370 с.
17. Що можна в школі зробити і показати по ботаніці / склав Б. М. Комаров. Одеса : Держвидав України, 1923. 360 с.

18. Никольский А. М. Мой зоологический сад : рассказы для юношества. Харьков : Путь просвещения, 1923. 48 с.
19. Тутковський П. А. Словник геологічної термінології : (проект). Київ : Держвидав України, 1923. 202 с.
20. Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка : з нагоди 50-ліття його заснування (1873—1923). Львів : накладом Наук. т-ва ім. Шевченка, 1923. 16 с.
21. План-справочник г. Киева, 1923 г. Киев : Изд-во "Правда" при Киев. обл. отд-нии Госиздата Украины, 1923. 366 с.
22. Шмит Ф. И. Искусство, как предмет обучения. Харьков : Путь просвещения, 1923. 64 с.
23. На виставку, до Москви : сільсько-господарська та кустарно-промислова виставка С. С. Р. Р. у Москві з 15-го серп. по 1-ше жовт. 1923 р. Харків : Книгоспілка, 1923. 7 с.
24. А. Р. Охрана книг. Харьков : Изд. Воен.-ред. совета У. В. О., 1923. 26 с.
25. Ткаченко М. М. І. Зібер у Київі (1864—1876). *Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського*. Київ, 1928. С. 349—358.
26. Сарбей В. Г. Никола Зібер у контексті своєї й нинішньої епохи. *Український історичний журнал*. 1995. № 6. С. 70—91.
27. Санцевич А. В. М. І. Яворський : нарис життя та творчості. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1995. 62 с.
28. Оглоблин О. Українська історіографія, 1917—1956. Київ : [б. в.], 2003. 252 с.
29. Мейс Дж. Комунізм та дилеми національного визволення: Національний комунізм у радянській Україні, 1918—1933. Київ : Комора, 2018. 494 с.
30. All power to the councils : a documentary history of the German revolution of 1918—1919 / ed. and transl. by Gabriel Kuhn. Oakland : Mersin Press, 2012. 353 p. URL: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2020/12/All-power-to-the-councils-a-documentary-history-of-the-German-Revolution-of-1918-1919-Kuhn-Gabriel.pdf> (date of access: 07. 02. 2024).
31. Зленко Г. Д. Комаров Богдан Михайлович. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-4274> (дата звернення: 02. 02. 2024).
32. Комаров Богдан Михайлович. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. — 1941 р.) : матеріали до біобібліогр. словника / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2017. С. 219.
33. Рогожа М. Учений, педагог, громадянин : з нагоди 150-річчя від дня народж. акад. О. М. Нікольського. *Вісник Національної академії наук України*. 2008. № 4. С. 76—79.
34. Полякова Ю. Ю. Нікольський Олександр Михайлович. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2021. URL: <https://esu.com.ua/article-74411> (дата звернення: 02. 02. 2024).
35. Онопрієнко В. Найкращий знавець неорганічної природи України : з нагоди 150-річчя з дня народж. акад. П. А. Тутковського. *Вісник Національної академії наук України*. 2008. № 3. С. 55—65.
36. Деревська К., Назарова К. Історія становлення Геологічного музею: знаменні віхи, події, особистості : до 85-річчя з дня заснування. *Геолог України*. 2012. № 1/2. С. 25—34.
37. Червоненко О. В. Геологічний музей: нариси до історії Національного науково-природничого музею НАН України. *Питання історії науки і техніки*. 2015. № 3. С. 53—59.
38. Тутковський Павло Аполлонович. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. — 1941 р.) : матеріали до біобібліогр. словника / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2017. С. 460—461.
39. Шкаріна В. Особа академіка Павла Тутковського в контексті бібліографії. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 510—528.
40. Макаренко Д. Є. Тутковський Павло Аполлонович. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2023. URL: <https://esu.com.ua/article-879136> (дата звернення: 06. 02. 2024).
41. Мушинка М. Володимир Гнатюк : життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. Вид. 2-ге, допов. та перероб. Тернопіль : Навч. книга — Богдан, 2012. 384 с.
42. Гнатюк Володимир Михайлович. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. — 1941 р.) : матеріали до біобібліогр. словника / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2017. С. 100.
43. Глушко М. Етнографічно-фольклористична діяльність Володимира Гнатюка — гідний наслідування почин. *Вісник Наукового товариства імені Шевченка*. 2021. № 65. С. 74—80.
44. Ходак І. Науково-дослідна кафедра мистецтвознавства : початковий етап діяльності (1922—1924). *Студії мистецтвознавчі*. 2014. Ч. 2. С. 119—125.
45. Ходак І. Кабінет дослідження дитячої творчості Всеукраїнської академії наук. *Студії мистецтвознавчі*. 2015. Ч. 2. С. 67—78.

Dmytro Kepin,
 PhD of Historical Sciences, Senior Researcher
 of the Retrospective Bibliography Department
 of the Book Chamber of Ukraine

***The editions on historical and natural sciences 1923 year
 as a source of formation of Ukrainian museum work
 (from the archive of the Book Chamber of Ukraine)***

The article analyzes the books of 1923 on history and natural history of museum orientation, which are stored in the State Printing Archive of the Book Chamber of Ukraine. In total, 18 books have been identified, which are divided into the following types: scientific (2), popular science (4), popular (1), educational and educational-methodical (8), reference (3). According to the thematic orientation, there are 7 books on history, 5 — on natural science, 3 — on reference, 2 — on museum work, 1 — on book monumentology. The books of G. Levin-Dorsch and G. Kunov, M. Zieber, B. Vipper, M. Yavorsky, A. Winterhalter, M. Levin, B. Komarov, Iv. Trojanovski, O. Nikol'sky, P. Tutkovsky, V. Hnatyuk, F. Schmit are analyzed.

The processed editions make it possible to introduce unknown and little-known publications on museum studies of 1923 into scientific circulation, to reveal the "white spots" in the activities of specialists in museum pedagogy.

Keywords: printed publications; State Printing Archive; Book Chamber of Ukraine; pedagogy; museum pedagogy; museum; museum work; book monumentology; repressed scientists

References

1. Levchuk O. M. (2000). *Knigospilka: Stanovlennya kooperativnogo knigovidannya v Ukraini*. Kyiv: Nauk. dumka.
2. Vaskivska O. (2018). Knigovidavniha sprava v guberniyah Ukraini u roki vizvolnih zmaganiy (1917—1920 rr.). *Visnik Knizhkovoyi palati*, 2, pp. 38—48.
3. Vaskivska O. L. (2019). *Knigovidavniha sprava v Ukraini 1917—1920 rr.* PhD. Kyiv. nac. un-t kulturi i mistectva MK Ukraini. Kyiv.
4. Vojtova L. V. (2013). *Rozvitok shkilnogo krayeznavstva u zagalnoosvitnih navchalnih zakladah Ukraini (20—30-ti roki XX stolittya) : monografiya*. Uman: Sochinskij.
5. Tarnavska S. V. (2013). *Reorganizaciya ta rozvitok vishoyi osviti v USRR (1920-ti — pochatok 1930-h rokiv)*. PhD. Kyiv. nac. un-t im. T. Shevchenka MON Ukraini. Kyiv.
6. Korobchenko A. A. (2014). *Istoriya shkilnoyi prirodnoyi osviti v Ukraini (druga polovina XIX — pochatok XX st.)*. Melitopol: MMD.
7. Levina-Dorsh A. & Kunov G. (1923). *Tehnika doistoricheskoy epohi*. Odessa: Gosizdat Ukrainy. Ch. 1 : Ogon. Zhilishche.
8. Levina-Dorsh A. & Kunov G. (1923). *Tehnika doistoricheskoy epohi*. Odessa: Gosizdat Ukrainy. Ch. 2 : Dobyvanie i prigotovlenie pishi.
9. Levina-Dorsh A. & Kunov G. (1923). *Tehnika doistoricheskoy epohi*. Odessa: Gosizdat Ukrainy. Ch. 3 : Oruzhie. Ukrashenie tela. Odezhda.
10. Ziber N. I. (1923). *Ocherki pervobytnoy ekonomicheskoy kultury so vstupitelnoy statej prof. M. E. Slabchenko*. Odessa: Gosizdat Ukrainy.
11. *Proishozhdenie zhizni i cheloveka : (lekciya-beseda)*. (1923). Odessa: [b. v.].
12. Vipper R. (1923). *Pidruchnik Novoyi istoriyi*. Kyiv: Derzhvidav Ukraini.
13. Yavorskij M. (1923). *Naris istoriyi Ukraini. Ch. 1 : Gospodarstvo naturalne. Pervisne suspilstvo. Knyazivsko-druzhinnij vik. Feodalizaciya Ukraini. Feodalizm Galicko-Volinskoyi ta Litovskoyi dobi*. Kyiv: Derzhvidav Ukraini.
14. Troyanivskij I. (1923). *Prirodoznavstvo : pidruchnik*. Kyiv: [b. v.].
15. Vintergalter A. (1923). *Praktichnij kurs prirodnavstva : (elementar. pidruch.)*. Harkiv: Shlyah osviti.
16. Levin M. (1923). *Uchebnik prirodovedeniya : sostavlennyy po programme prirodovedeniya dlya mladshih klassov shkol vsekh tipov*. Izd. 33-e. Odessa: Izd. poligrafobedineniya g. Odessy.
17. Komarov B. M. [sklav]. (1923). *Sho mozha v shkoli zrobiti i pokazati po botanici*. Odesa: Derzhvidav Ukraini.
18. Nikolskij A. M. (1923). *Moj zoologicheskij sad : rasskazy dlya yunoshstva*. Harkov: Put prosvesheniya.
19. Tutkovskij P. A. (1923). *Slovnik geologichnoyi terminologiyi : (proyekt)*. Kyiv: Derzhvidav Ukraini.
20. Gnatyuk V. (1923). *Naukove tovaristvo imeni Shevchenka : z nagodi 50-littya jogo zasnuvannya (1873—1923)*. Lviv: nakladom Nac. t-va im. Shevchenka.
21. *Plan-spravochnik g. Kieva, 1923 g.* (1923). Kiev: Izd-vo "Pravda" pri Kiev. obl. otd-nii Gosizdata Ukrainy.
22. Shmit F. I. (1923). *Iskusstvo, kak predmet obucheniya*. Harkov: Put prosvesheniya.
23. *Na vistavku, do Moskvi : silsko-gospodarska ta kustarno-promislova vistavka S. S. R. R. u Moskvi z 15-go serp. po 1-she zhovt. 1923 r.* (1923). Harkiv: Knigospilka.
24. A. R. (1923). *Ohrana knig*. Harkov: Izd. Voen.-red. sojeta U. V. O.
25. Tkachenko M. (1928). *M. I. Ziber u Kyivi (1864—1876). Yuvilejnij zbirnik na poshanu akademika Mihajla Sergijovicha Grushevskogo*. Kyiv, pp. 349—358.

26. Sarbej V. G. (1995). Mikola Ziber u konteksti svoeyei j ninishnoyi epohi. *Ukrayinskij istorichnij zhurnal*, 6, pp. 70—91.
27. Sancevich A. V. (1995). *M. I. Yavorskij : naris zhittya ta tvorchosti*. Kyiv: In-t istoriyi Ukrayini NAN Ukrayini.
28. Ogloblin O. (2003). *Ukrayinska istoriografija, 1917—1956*. Kyiv: [b. v.].
29. Mejs Dzh. (2018). *Komunizm ta dilemi nacionalnogo vizvolennya: Nacionalnij komunizm u radyanskij Ukrayini, 1918—1933*. Kyiv: Komora.
30. Kuhn G. [ed. and transl.]. (2012). *All power to the councils : a documentary history of the German revolution of 1918—1919*. Oakland: Mersin Press. Available at: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2020/12/All-power-to-the-councils-a-documentary-history-of-the-German-Revolution-of-1918-1919-Kuhn-Gabriel.pdf> (date of access: 07. 02. 2024).
31. Zlenko G. D. (2014). Komarov Bogdan Mihajlovich. *Enciklopediya suchasnoyi Ukrayini*. URL: <https://esu.com.ua/article-4274> (date of access: 02. 02. 2024).
32. Garbar L. V. [avt.-uklad.]. (2017). *Komarov Bogdan Mihajlovich. Istoriya ukrayinskoyi bibliotechnoyi spravi v imenah (kinec XIX st. — 1941 r.) : materialy do biobibliogr. slovnika*. Kyiv.
33. Rogozha M. (2008). Uchenij, pedagog, gromadyanie : z nagodi 150-richchya vid dnya narodzh. akad. O. M. Nikolskogo. *Visnik Nacionalnoyi akademiyi nauk Ukrayini*, 4, pp. 76—79.
34. Polyakova Yu. Yu. (2021). Nikolskij Oleksandr Mihajlovich. *Enciklopediya suchasnoyi Ukrayini*. Kyiv: In-t encikloped. doslidzh. NAN Ukrayini. Available at: <https://esu.com.ua/article-74411> (date of access: 02. 02. 2024).
35. Onopriyenko V. (2008). Najkrashij znavec neorganichnoyi prirodi Ukrayini : z nagodi 150-richchya z dnya narodzh. akad. P. A. Tutkovskogo. *Visnik Nacionalnoyi akademiyi nauk Ukrayini*, 3, pp. 55—65.
36. Derevska K. & Nazarova K. (2012). Istoriya stanovlennya Geologichnogo muzeyu: znamenni vihi, podiyi, osobistosti : do 85-richchya z dnya zasnuvannya. *Geolog Ukrayini*, 1/2, pp. 25—34.
37. Chervonenko O. V. (2015). Geologichnij muzej: narisi do istoriyi Nacionalnogo nakovo-prirodnichogo muzeyu NAN Ukrayini. *Pitannya istoriyi nauki i tehniki*, 3, pp. 53—59.
38. Garbar L. V. [avt.-uklad.]. (2017). *Tutkovskij Pavlo Apollonovich. Istoriya ukrayinskoyi bibliotechnoyi spravi v imenah (kinec XIX st. — 1941 r.) : materialy do biobibliogr. slovnika*. Kyiv, pp. 460—461.
39. Shkarina V. (2021). Osoba akademika Pavla Tutkovskogo v konteksti bibliografiyi. *Naukovi praci Nacionalnoyi biblioteki Ukrayini im. V. I. Vernadskogo*, 62, pp. 510—528.
40. Makarenko D. Ye. (2023). *Tutkovskij Pavlo Apollonovich. Enciklopediya suchasnoyi Ukrayini*. Kyiv: In-t encikloped. doslidzh. NAN Ukrayini. Available at: <https://esu.com.ua/article-879136> (date of access: 06. 02. 2024).
41. Mushinka M. (2012). *Volodimir Gnatyuk : zhittya ta jogo diyalnist v galuzi folkloristiki, literaturoznavstva ta movoznavstva*. Vid. 2-ge, dopov. ta pererob. Ternopil: Navch. kniga — Bogdan.
42. Garbar L. V. [avt.-uklad.]. (2017). *Gnatyuk Volodimir Mihajlovich. Istoriya ukrayinskoyi bibliotechnoyi spravi v imenah (kinec XIX st.—1941 r.) : materialy do biobibliogr. slovnika*. Kyiv, pp. 100.
43. Glushko M. (2021). Etnografichno-folkloristichna diyalnist Volodimira Gnatyuka — gidnij nasliduvannya pochin. *Visnik Naukovogo tovaristva imeni Shevchenka*, 65, pp. 74—80.
44. Hodak I. (2014). Naukovo-doslidna kafedra mistectvoznavstva : pochatkovij etap diyalnosti (1922—1924). *Studiyi mistectvoznavchi*, 2, pp. 119—125.
45. Hodak I. (2015). Kabinet doslidzhennya dityachoyi tvorchosti Vseukrayinskoyi akademiyi nauk. *Studiyi mistectvoznavchi*, 2, pp. 67—78.

Надійшла до редакції 7 лютого 2024 року

УДК 015:061.1](477):[050:94(477.8-89)"1939/1941"]](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2024.2(331).45-48

Лариса Дояр,

кандидатка історичних наук, доцентка,

завідувачка Державного архіву друку

Книжкової палати України,

e-mail: arkhiv@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Територіальні приращення Радянської України на початку Другої світової війни в журнальній періодиці УРСР (1939—1941) (за матеріалами журналів "Червоний хрест" та "Вільна Буковина")

Статтю підготовлено в межах реалізації річного плану наукової роботи Державного архіву друку Книжкової палати України: поточного року предмет дослідження становлять вітчизняні друки 1940-х рр., себто періоду Другої світової війни та повоєнної відбудови УРСР. Визначаючи тематичні та змістові пріоритети тогочасної журнальної періодици, авторка зосередила увагу на такому вагомому аспекті

вітчизняного державотворення, як територіальні прирошення Радянської України на початковому етапі Другої світової війни. У статті розглянуто проблему входження до складу УРСР західноукраїнських земель, зокрема Східної Галичини та Північної Буковини. Передумовою події стала двостороння змова нацистської Німеччини та Радянського Союзу щодо поділу Європи на сфери впливу. Документальним постфактум-закріпленням події слугував радянсько-німецький договір від 28 вересня 1939 р. Особливістю тогочасних територіальних змін УРСР стало входження до її складу земель, які, відповідно до радянсько-польського договору від 16 серпня 1945 р., Радянська Україна втратила. Йдеться про Надсяння, Холмщину, Підляшшя та Лемківщину, що 1939 р. увійшли до УРСР, а 1945 р. стали частиною Польської Народної Республіки. Джерельну базу пропонованої статті становила вітчизняна журнальна періодика, а саме: республіканський часопис "Червоний хрест" за 1939 р. і регіональний літературно-художній альманах "Вільна Буковина" за 1940—1941 рр., матеріали якого присвячено перетину Червоною армією польсько-радянського й румунсько-радянського державних кордонів і його наслідкам. Метою дослідження стало опрацювання зазначених пресодруків методом контент-аналізу.

Ключові слова: історико-фондознавче дослідження; журнальна періодика УРСР; територіальні прирошення УРСР; республіканський часопис "Червоний хрест"; літературно-художній альманах "Вільна Буковина"; контент-аналіз

Постановка проблеми. Визначальним атрибутом суверенної України є її недоторканна територія, визнана міжнародними юридичними актами на рівні Організації Об'єднаних Націй та всіма волелюбними країнами сучасного світу. Виходячи з цієї констатації, проблема формування та розвитку українських кордонів, насамперед сьогодні, є вкрай актуальною.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему територіальних змін в Європі напередодні (Мюнхенська угода Чемберлена — Даладье — Гітлера — Муссоліні від 30 вересня 1938 р.; пакт Молотова — Ріббентропа від 23 серпня 1939 р.) та на початку (радянсько-німецький договір від 28 вересня 1939 р.) Другої світової війни репрезентовано великою історіографією. Це насамперед багатотомні енциклопедичні праці, численні довідники та словники. Серед монографічних праць фігурують англійські [1], польськомовні [2], українськомовні [3] студії та вітчизняні документально-меморатні дослідження [4; 5].

Працюючи в межах історико-фондознавчого дослідження Книжкової палати України на 2024 р., авторка вивчала проблему територіальних прирошень УРСР на початковому етапі Другої світової війни.

Джерельною базою дослідження слугували періодичні друки 1939—1941 рр.: авторка поставила **за мету** провести контент-аналіз республіканського журналу "Червоний хрест" за 1939 р. і регіонального літературного альманаху "Вільна Буковина" за 1940—1941 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Події української історії, що беруть відлік 17 вересня 1939 р., мають неоднозначну сутність. З одного боку, Червона армія увійшла на стародавні етнічні українські землі, що від розвалу Київської Русі поглиналися поляками й востанне були нахабно відтіяні Польщею 1921 р. за під-

тримки Франції. Західні українці потерпали від визисків пілсудської Польщі та навіть створили ОУН для визволення української нації — політична зірка С. Бандери зійшла саме тоді, коли він убив польського міністра внутрішніх справ Б. Перацького. Окрім того, возз'єднані в листопаді 1939 р. з УРСР західноукраїнські землі на той момент були врятовані від нацистської окупації. З іншого боку, Радянський Союз, перетнувши кордон Польщі, вступив у Другу світову війну, заплямувавши себе участю в поділі сусідньої держави, яка, хоч і несправедливо, але по закону, відповідно до міжнародного договору — Ризького миру від 18 березня 1921 р., — володіла землями Східної Галичини з центром у Львові. А оскільки після закінчення війни ці території остаточно увійшли до складу України, то в констатації цих подій дотепер маємо серйозну дилему. Ситуація ускладнюється й тим, що, з етногеографічного погляду, возз'єднання 1939 р. було куди точнішим: тоді до складу УРСР увійшла столиця середньовічної Галицько-Волинської держави м. Холм (нині — польське містечко Хелм) і відоме за подіями Першої світової війни м. Перемишль (нині — польське місто Пшемисль). Інакше кажучи, возз'єднання 1939 р. відбувалося відповідно до тексту Державного Гімну сучасної України — "від Сяну". Якщо 1939 р. історично українські території Надсяння, Холмщини, Підляшшя й Лемківщини увійшли до складу УРСР, то 1945 р. — опинилися в межах Польської Народної Республіки, внаслідок чого Україна втратила 22 тис. м² територій, на яких мешкало понад 1 млн осіб. Як не міркуй, але цей епізод української історії залишатиметься контроверсійним ще не одне століття...

Виходячи з цього, спробуємо проаналізувати воєнні дії, що відбувалися восени 1939 р. на українській ділянці кордону між Польщею та

Радянським Союзом. Джерельним помічником дослідження цілком несподівано став масовий щомісячний журнал Центрального комітету Червоного Хреста УРСР "Червоний хрест", що виходив у Києві та коштував 50 коп. за примірник. Авторка планувала вивчати питання масової підготовки медичних сестер напередодні війни, натомість, наштотхнувшись на меморати учасників боїв 1939 р. у Західній Україні, змінила фокус дослідження. Річ у тім, що ці спогади містили маловідомі й навіть делікатні деталі та подробиці тих незабутніх подій, варті ґрунтовного аналізу й розкриття для ширшої аудиторії.

Слід зазначити, що на антипольський контент журналу натрапляємо вже у лютому номері журналу "Червоний хрест" за 1939 р. Йдеться про статтю С. Леонідова "Варварський злочин "цивілізованих" панів" [6, с. 13]. Автор оповідав, як у січні 1919 р. після незаконних арештів, допитів і ув'язнень у Варшавській цитаделі на території лісу Бельського повіту Гродненської губернії було по-звірячому розстріляно делегацію радянського Червоного Хреста на чолі з Б. Веселовським. У середині грудня 1918 р. делегація прибула до Варшави й розпочала переговори з представниками польського уряду щодо надання допомоги військовополоненим колишньої царської армії, які поверталися на батьківщину з Німеччини й Австрії через Польщу [6, с. 13]. На третій день після приїзду Б. Веселовський мав зустріч із головою польської комісії у справах полонених, князем Сапегою. Повернувшись у готель, Б. Веселовський зустрів у номері поліцію, яка проводила ретельний обшук. Одночасно було заарештовано й допитано всіх членів радянської делегації. 29 грудня 1918 р. робітники Варшави провели акцію протесту, вимагаючи від влади звільнити представників радянського Червоного Хреста, однак демонстрацію розстріляли [6, с. 13]. Після кількаденного утримання в камерах варшавської буцегарні Веселовського та його колег повезли на прикордонну станцію Лапи, звідки — на станцію Чижево, а потім на підводах — до Цехановця: польська влада, вочевидь, "плутала сліди". Акцію розстрілу вчинили охоронці, які, на щастя, не доби́ли одного з членів делегації. Відлежавшись, він утік з місця пригоди та розповів про карний злочин, вчинений щодо міжнародної інституції, яка за статутом повинна мати імунітет недоторканності в усіх країнах.

Вересневий номер "Червоного хреста" 1939 р. уміщував статтю видатної стахановки, депутата

Верховної Ради СРСР М. Демченко, у якій йшлося про ратифікацію договору, укладеного між СРСР і Німеччиною 23 серпня 1939 р. [7, с. 2—3]. Звичний для сучасників "Пакт про ненапад" авторка статті потрактовувала як перемогу зовнішньої політики Радянського Союзу та констатацію того, що важливі питання міжнародних відносин, тим більше Східної Європи, не можна вирішувати без активної участі Радянського Союзу. Спираючись на вислів наркома закордонних справ СРСР В. Молотова, відома буряковод сказала, що "всякі потуги обійти Радянський Союз і вирішити подібні питання за спиною Радянського Союзу повинні закінчитися провалом" [7, с. 2]. Варто наголосити, що така аргументація щодо договору від 23 серпня 1939 р. є нетиповою як для радянської, так і для сучасної історичної науки. Радянські ідеологи потрактовували пакт Молотова — Ріббентропа як вимушений крок СРСР, який набідкався у справі створення антифашистської коаліції з країнами Заходу. Історики незалежної України, не занурюючись у всебічний аналіз тогочасних світових подій, безапеляційно зауважують про злочинність договору, навіть попри те, що відповідно до нього УРСР отримала значні територіальні прирощення. Тож на цьому контроверсійному тлі надзвичайно цікаво читати судження жінки, яка із захопленням вітала "радісні вигуки наших визволених братів і сестер за річкою Збруч", дякувала Червоній армії за те, що "принесла свободу і щастя єдинокровним народам Західної України і Західної Білорусії", перетнувши кордон Польщі.

Медичний персонал СРСР на сторінках журналу "Червоний хрест" гаряче підтримував священний обов'язок, який виконувала Червона армія восени 1939 р., "визволяючи трудящих Західної України і Західної Білорусії" [8, с. 4]. Майбутній хірург О. Сливінська писала, що до їхнього шпиталю з Українського фронту "починають прибувати поранені", усі вони, полікувавшись, прагнули повернутися до військових частин [8, с. 4].

Поранений прикордонник Кисельов на сторінках журналу "Червоний хрест" розповідав, що "першими у бій" 17 вересня 1939 р. пішли вони, прикордонники [9, с. 5]. Загін ішов лісом, а потім, діставшись до польської стражниці, "повзком, з тилового боку підібрався до воріт". У дворі, спиною до радянських прикордонників, стояв польський вартовий. Червоноармієць Симаков кинувся на нього, однак безшумно

знешкодити не зміг. Прогриміли постріли, і розпочався бій [9, с. 5]. Прикордонники Рачилін і Кисельов залягли біля воріт, Кисельову довелося вступити в рукопашний бій — ударом руків'я він знешкодив польського солдата. Коли ж кулеметник Железнов розстріляв вогневу точку поляків, останні капітулювали [9, с. 5]. Розповідь товариша доповнив прикордонник Булисов, який "влучно бив по польській стражниці, а довершив справу гранатою" [9, с. 5]. У тому бою обидва дістали поранення.

За радянськими прикордонниками на Польщу рушили інші червоноармійські з'єднання. Поранений зв'язківець І. Купрієнко розповідав "Червоному хресту", як їхній військовий ешелон перетнув кордон Польщі [9, с. 5]. За кілька кілометрів від Здолбунова, за повідомленням розвідки, назустріч червоноармійцям прямував польський військовий ешелон. Купрієнко зазначав, що, зупинивши потяг, польських солдатів повідпускали, а у полон узяли лише офіцерів [9, с. 5]. Ладнаючи порушену лінію зв'язку, Купрієнкові довелося вступити в бій "з панамі-бандитами". Перестрілка тривала кілька годин, боєць зазнав поранення в око, що не завадило йому по дорозі до санітарної частини вбити багнетом польського офіцера, який лежав біля цистерни й поціляв із гвинтівки у групу червоноармійців [9, с. 6].

З розповіді пораненого П. Сергєєва читачі журналу "Червоний хрест" дізналися й про серйозніші бойові дії [9, с. 6]. Військовому з'єднанню, у якому служив Сергєєв, довелося вести бій із польським бронепоездом. Червоноармійці трималися, допоки не підійшли радянські танки. Останні з першого пострілу влучили в котел, і бронепоезд "перестав дихати" [9, с. 6].

На сторінках "Червоного хреста" розповідалося і про факти партизанського спротиву польських жандармів та офіцерів. Переховуючись у лісах, вони продовжували воювати проти Червоної армії навіть тоді, коли військова кампанія завершилася. Кореспондент журналу Л. Леонов у листопаді 1939 р. писав, що по дорозі з Тернополя до Львова червоноармійця Винниченка, який віз у штаб пакет, поранили в живіт [10, с. 18]. Бійцям (водію Татару та штабному порученцю Винниченку) довелося відстрілюватися й тікати від поляків. Про важке й підступне поранення в ногу під час бесіди з місцевими жителями розповів командир танка Каргін, якого спочатку лікували у Львові, а згодом у Києві [11,

с. 19]. Про поранення у Львові на сторінках "Червоного хреста" писав і військовий інженер 2-го рангу М. Ненашев [11, с. 19—20]. Червоноармієць С. Мазур, який служив у залізничній частині, що ремонтувала колію, був поранений на станції Підволочиськ: на, по суті, тилу червоноармійську частину зненацька напали поляки, тож залізничникам довелося відстрілюватися та кидати гранати [11, с. 20].

Імена інших учасників Українського фронту 1939 р. увічнила військова лікарка III рангу Л. Дервісьє [12, с. 8—9]. У журналі "Червоний хрест" авторка надрукувала відгуки поранених, яких лікували в її шпиталі: восени 1939 р. радянським медикам щиро дякували молодший лейтенант Лазарев, військовий технік Дорошенко, червоноармієць Клімов [12, с. 9]. Про дбайливий догляд за пораненими на Українському фронті бійцями повідомляла й дружина командира Дмитрієва [13, с. 12—13]. Очільниця Кам'янець-Подільської санітарної дружини Н. Бондар розповідала, що у шпиталі, де вона працювала, лікувався й польський солдат [14, с. 14]. Дописувач журналу "Червоний хрест" С. Гордєєв зауважував, що поранені поляки, які перебували в радянських лікарнях і військових шпиталях, були вкрай здивовані, що командири лежали поряд із простими червоноармійцями [15, с. 17].

На шпальтах журналу "Червоний хрест" було надруковано кореспондентські матеріали Л. Розова, датовані жовтнем 1939 р. за підписом "Український фронт" [16, с. 11]. У статті йшлося про командира танкового з'єднання В. Мікуліна та його дружину Марину. Перші відомості з фронту, які вона отримала, були переможними: частини Червоної армії "успішно просувалися вперед, займаючи одне за одним села і міста. Населення захоплено зустрічало своїх визволителів..." [16, с. 11]. Слідом за чоловіком Марина пішла на фронт і працювала у батальйонному медичному пункті. Повернувшись додому, жінка нарешті отримала довгоочікуваний лист від чоловіка, який писав, що "танки наші пошкодили немало польських панів-бандитів" [16, с. 11].

Події в Західній Україні оспівував видатний український поет В. Сосюра. У вірші "Сестра" він зобразив медичну сестру Сердюкову, чоловік якої перебував на українському кордоні, де "вже одгули бої, й перемогли полки червоні" [17, с. 7].

(Далі буде)

Надійшла до редакції 15 лютого 2024 року

УДК 012Коп+016:[929Коп+01(092)](477)(045)

Маргарита Кривенко,
кандидатка історичних наук,
завідувачка відділу європейської книги XIX—XX ст.
ЛННБ України ім. В. Стефаника,
e-mail: kryvenko_margaret@ukr.net

**Новаторський підхід до жанру біобібліографії:
зі спогадів про Нонну Копистянську (1924—2013)
(до 100-річчя від дня народження)
Ще більшою Радістю від здобування знань
є Радість мати тих, кому їх можна передати.
Нонна Копистянська**

Спогади, якими хочу поділитися, і досі викликають подвійне почуття, в яких "радість і смуток переплелися". Ці особливі емоції переполювали мене й 10 років тому, коли уклала біобібліографічний покажчик заслуженої професорки Львівського національного університету імені Івана Франка, докторки філологічних наук Нонни Копистянської за останній період її життя та діяльності, опублікований 2014 р. у збірнику на пошану пам'яті вченої¹. Сьогодні думками повертаюсь у ті далекі часи, коли ми разом працювали над першими книжками, присвяченими вченій-літературознавиці, — її бібліографічними персоналіями, підготовленими та виданими до ювілеїв Нонни Хомівни у 1999 і 2004 рр.². Саме тоді я мала змогу ближче запізнатися з цією

інтелігентною жінкою (доти знала її лише як викладачку зарубіжної літератури ЛНУ ім. Івана Франка). У той період я мала щасливу нагоду спостерігати за масштабністю та глибиною мислення Н. Копистянської, її науковою далекоглядністю, тактовністю й компетентністю, умінням не лише привертати увагу до важливих наукових питань літературознавства, а й захочувати інших творчо підходити до їх дослідження й розуміння, а отже використовувати набуте та намагатися висловити власну думку. Ця співпраця суттєво вплинула на моє бібліографічно-професійне становлення та стала стимулом до роздумів і висновків щодо ролі бібліографічного покажчика у формуванні інформаційних ресурсів, його функціональних можливостей та вдосконалення структури таких видань. Для мене це був час творчих пошуків та експериментів.

Утім, — ab ovo — від початку й за порядком.

Спогади ведуть на вул. Мулярську, 2а у відділ літератури іноземними мовами Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки, де у середині 1990-х рр. я працювала бібліографом. Фахівці відділу готували бібліографічний покажчик³ довголітнього директора цієї установи Івана Лозинського (1927—1992), якого вже не було серед нас. Нонна Хомівна долучилася спогадами про колегу, з яким вони добре зналися ще з часів аспірантури — були аспірантами проф. Іларіона Свенціцького. Саме тоді з ініціативи Н. Копистянської наступною у плані іноземної книгозбірні стала підготовка бібліографічної персоналії вченої як постійного учасника різних заходів у бібліотеці: лекцій, вечорів, виступів, до участі в яких Нонна Хомівна радо відгукувалася на запрошення І. Лозинського.

¹ "Оставлю Вам свої діла...". Нонна Копистянська : бібліогр. покажч. (2004—2014) / [уклад. Маргарита Кривенко]. *Диалогічні обертони : наук. зб. на пошану пам'яті проф. Н. Копистянської* / НАН України, Ін-т І. Франка ; наук. ред. С. Маценка ; відп. ред. О. Левицька. Львів, 2014. С. 361—396. (Серія "Літературознавчі обрії" ; вип. 19).

² Див.: Нонна Копистянська : біобібліогр. покажч. / уклад. М. Кривенко ; Львів. держ. обл. універс. наук. б-ка, відділ л-ри іноз. мовами. Львів, 1999. 107 с. : іл. (Науковці Львівщини). Нонна Копистянська : біобібліогр. покажч. / М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; [уклад. Маргарита Кривенко]. Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 229, [2] с. : іл. (Українська біобібліографія. Нова серія ; чис. 15 : Біобібліографія вчених університету).

³ Іван Лозинський (1927—1992) : бібліогр. покажч. / Львів. держ. обл. універс. наук. б-ка, відділ л-ри інозем. мовами ; упоряд. М. Кривенко. Львів, 1997. 67, [1] с. (Науковці Львівщини).

Н. Копистянська та І. Лозинський
із професором І. Свенціцьким (zbruch.eu/node/21924)

Від початку спільної роботи ми зійшлися з Нонною Хомівною на думці, що в сучасному інформаційному просторі бібліографія теж потребує поступу, нових ідей і методик. Нас об'єднало бажання створити біобібліографічне видання нового покоління — більш досконале та емоційно виразне (відомо, що інтелектуальна пам'ять людини значно слабша за емоційну), здатного зацікавити сучасного користувача, який у своїх інформаційних потребах і можливостях суттєво різниться від попередників. Вузькі межі та академічні вимоги до персональних покажчиків, сухість викладу документів і фактів перешкоджали ефективному сприйняттю поданої в них інформації. Досі традиційний тип покажчика обмежувався вступною статтею, що окреслювала життєвий і творчий шлях особи, статтею "Від укладача", бібліографією творчого доробку персони-об'єкта та літератури про неї, допоміжним апаратом у формі одного-двох покажчиків і, у кращому разі, фотографією особи на фронтиспісі.

Маючи певний досвід, кожна у своїй сфері діяльності, ми з Нонною Хомівною захопилися новою ідеєю та з натхненням і піднесенням взялися за реалізацію проекту: почали шукати шляхи до збагачення змісту, урізноманітнення структури, розширення функціональності біобібліографічного посібника, який не обмежувався б суто інформаційною функцією. Слід зазначити, що під впливом проф. Нонни Копистянської — відомого генолога й досвідченого педагога — ми стали розглядати бібліографічну персоналію як жанрову композицію, а отже, спробували довести, що з покажчиком користувач також здобуває стартовий майданчик для подальших наукових досліджень (узагальнень) не лише персоналій, а й галузей знань.

Суть нашого задуму ґрунтувалася на певних принципах. Бібліографія в біобібліографічному покажчику — це, без сумніву, основний (домінантний), але лише складник у загальній його стилістиці. Водночас за кожною бібліографічною

позицією криється певний етап життя людини чи момент її творчого пошуку. Осмислити цю бібліографічну інформацію, як і розкрити всі сторони життя й діяльності персони, допомагають інші частини видання: текстова, допоміжні покажчики-ключі, ілюстрації тощо. Інтегрування в нього різножанрових елементів (літературних творів об'єкта персоналії, спогадів колег, генеалогічного древа, інтерв'ю, епістолярних матеріалів тощо), окрім традиційних (передмов, наукових статей), нагадує мозаїчне полотно, на якому, залежно від правильності й доцільності добору кожного елемента, створюється цілісна картина. Заздалегідь продумані роль і функція кожного елемента, їх логічне поєднання та взаємозв'язок надають виданню належного спрямування й гармонійності; роблять бібліографічну персоналію цікавою, інформаційно та емоційно насиченою; дають змогу різнобічно й повно висвітлити творчий доробок і досягнення особи, якій присвячено посібник.

За такого творчого підходу персональні покажчики набувають оригінальних рис та увиразнюють індивідуальність персони-об'єкта. Такі видання певною мірою непередбачувані, а отже загострюють увагу користувачів і заохочують інтерес до змісту.

Отже, чим відрізняється бібліографічна персоналія проф. Н. Копистянської — "зразковий, новаторський покажчик" (за оцінкою проф. Івана Денисюка)⁴ — від попередніх видань?

Біобібліографія зазвичай розпочинається з біографічної довідки у формі стандартних рядків-фактів із життя та діяльності особистості. Та й вступні статті, якими б ґрунтовними не були, у жодному разі не замінять істинного авторського бачення прожитого та створеного особою, бо подані крізь призму чужого "я", чужого суб'єктивного сприйняття й аналізу. Завдяки цьому введення в персональний покажчик вченої її оповіді "*Моє життя в спогадах і роздумах*" — *своєрідної документальної мемуаристики* дало змогу перегорнути найбільш пам'ятні сторінки життя, поділитися власними міркуваннями, уподобаннями, надати оцінку окремим подіям, згадати людей, з якими пов'язала доля, зокрема вчителів І. Свенціцького та О. Чичеріна. "Сповідь героїні книжки", — наголошує проф. І. Денисюк, — це цікавий образ часу, а на тлі його — еволюція вченого й педагога"⁵.

⁴ Денисюк І. Актуальні проблеми вивчення генології. *Слово і Час*. 2006. № 7. С. 68—71. Рец. на кн.: Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія. Львів : ПЛІС, 2005. С. 68.

⁵ Там само.

Понад 50 років віддала Н. Копистянська викладацькій роботі у вищій школі. Бібліографія наукового доробку вченої не відтворює реальної картини її педагогічної діяльності, й лише **"щирі образки-медальйони"** — *есе колег та учнів про Нонну Хомівну*⁶ (за висловлюванням І. Денисюка)⁶, об'єднані цікавою назвою **"Серйозно і не-серйозно про закони генології та їх відкривача: Слово про Людину, Жінку, Педагога, Вчену..."**, допомагають розкрити особливості діяльності талановитого педагога, яка виховала цілу плеяду послідовників і створила власну наукову школу. Слід додати, що у цьому разі також використано її епістолярну спадщину, адже частину висловлювань і міркувань запозичено з розлогої кореспонденції дослідниці.

Віхи тривалої та плідної наукової ниви Н. Копистянської віддзеркалено у бібліографічному реєстрі її праць і численних виступів на різноманітних форумах. Створення й уведення у бібліографічну персоналію проф. Н. Копистянської **предметного покажчика її різножанрового та багатомовного доробку** стало ще одним нововведенням у таких виданнях. Цей крок зумовлено потребою надати читачеві своєрідний ключ чи навігатор, аби швидко й легко орієнтуватися в непростих для сприйняття матеріалах з історії зарубіжних літератур (передусім слов'янських), теорії літератури, особливо генології, художнього часу та простору, що є домінантними науковими інтересами вченої-теоретика. А розлогий перелік наукових конференцій, семінарів, конгресів (більшість з яких — міжнародні), в яких брала участь Н. Копистянська, розкриває ще одну характерну рису її наукової біографії.

Окремої уваги варте **художнє оформлення книги**. Теплий колір обкладинки налаштовує читача на відповідний настрій, а вдале поетичне "вплетіння" в покажчик чималої кількості світлин із різних періодів навчання, праці на кафедрі зарубіжної літератури Львівського університету імені Івана Франка, "де Нонна Хомівна... у колі великих, у гроні "львівських характерників" — її вчителів..." (І. Денисюк)⁷, спілкування з відомими вченими багатьох країн допомогло оживити текст і збагатити функціональність персоналії.

Є ще кілька вартих уваги аспектів, що позитивно вирізняють друге, значно доповнене й перероблене, видання покажчика.

Професор Н. Копистянська належала до тих дослідників, чий науковий доробок обов'язково

спричиняє реакцію: з'являються відгуки й рецензії, на їхні праці покликаються, цитують. Тому для увиразнення та статистичного унаочнення наукової діяльності вченої, вперше (що вважаємо своєрідним новаторством у виданнях, які того часу побачили світ на Львівщині) створено **"Покажчик посилань на праці Н. Копистянської"**. Як важливий складник допоміжного апарату до розділу "Література про Н. Копистянську" він дає змогу визначити праці дослідниці, порушені нею проблеми, які вважали актуальними та вартими уваги; характеризує не лише вчену, а й епоху в науці, тенденції доби; відповідає на запитання щодо зацікавлень, полеміки й новаторства.

Інноваційним підходом до репрезентації особистості стало введення в біобібліографічний довідник **"Покажчика видань з дарчими написами у бібліотеці Н. Копистянської"**, що охоплює майже 190 видань з автографами людей, пов'язаних із Нонною Хомівною. Це зразки малого жанру, форма та зміст яких містить чимало цікавих деталей із життя й творчості авторів та адресата і свідчать про їхні відносини. Окрім того, як зазначає рецензент другого видання бібліографічної персоналії Н. Копистянської, проф. Л. Сенік, "ілюструють надзвичайно широкі культурно-наукові зв'язки вченої з письменниками, науковцями, відомими діячами науки і культури".

Проаналізувати всі інскрипти в одному повідомленні, підготовленому з нагоди 80-річчя від дня народження Н. Копистянської та опублікованому в науковому збірнику "Проблеми слов'янознавства" (2004, вип. 54⁸), неможливо. Тому ми зупинилися на розгляді однієї з найважливіших тематичних ліній у науковій діяльності автора персоналії — ольбрахтознавчій як такій, що допомагає реконструювати входження вченої у велику науку, розкрити характер її наукових пошуків, спілкувань, співпраці. Нонна Хомівна часто перечитувала цю публікацію, особливо останніми роками життя, тому її передрук під назвою **"Дарчі написи на книжках у приватній бібліотеці Нонни Копистянської"** вміщено у мемуарно-ювілейному виданні⁹.

⁶ Денисюк І. Актуальні проблеми вивчення генології. *Слово і Час*. 2006. № 7. С. 68—71. Рец. на кн.: Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія. Львів : ПЛІС, 2005. С. 68.

⁷ Там само.

⁸ Кривенко М. Нонна Копистянська у колі вчителів та учнів, колег і друзів: до 80-річчя від дня народження. *Проблеми слов'янознавства* : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. Вип. 54. С. 249—254.

⁹ Кривенко М. Дарчі написи на книжках у приватній бібліотеці Нонни Копистянської. *Діалогічні обертони : наук. зб. на пошану пам'яті проф. Н. Копистянської* / НАН України, Ін-т І. Франка ; наук. ред. С. Маценка ; відп. ред. О. Левицька. Львів, 2014. С. 398—404. (Серія "Літературознавчі обрії" ; вип. 19). Передрук ст.: Кривенко Маргарита. Нонна Копистянська у колі вчителів та учнів, колег і друзів: до 80-річчя від дня народження. *Проблеми слов'янознавства*. 2004. Вип. 54. С. 249—254.

Урочиста академія з нагоди 85-річчя від дня народження Нонни Копистянської (zbruch.eu/node/21924)

Завдяки інноваційному підходу було створено нестандартний, нетрадиційний, певною мірою новаторський бібліографічний посібник, в якому вдалося повніше розкрити непересічну особистість автора персоналії та її багатогранну діяльність і, що не менш важливо, досягнути відчуття безпосереднього спілкування з вченою.

Та був ще один спільний з Нонною Хомівною науковий, на мою думку, революційний, проект, про який мало хто знає, хоча він вартий окремої уваги. Для введення в науково-культурний обіг порушеної проблематики, а також з огляду на розроблену методологію й результати спільної праці, ми планували підготувати та захистити під науковим керівництвом проф. Копистянської мою дисертацію "Різновиди і функції жанру бібліографічного покажчика в літературознавстві" (Нонна Хомівна вміла лаконічно та нетривіально формулювати назви). Утім, здійснити задумане не вдалося через зміну мого місця роботи та брак часу на позапланову роботу. Водночас на матеріалах, пов'язаних із написанням цієї роботи (чернетках із виробленою програмою дій і складеним проспектом, планах і звітах про виконане, опублікованих статтях та виступах на конференціях), лежить відбиток особистості Нонни Хомівни як "генератора ідей" (за висловом колеги по кафедрі Г. Рубанової¹⁰), якій були притаманні наукова звитяга, своєрідний авантюризм, що породжує експеримент, стимул до дії та рух вперед.

Я щиро й глибоко захоплена цією розумною, сильною та водночас вразливою жінкою; талановитим і відданим науці дослідником. Нонна Хомівна вважала себе щасливою, адже присвятила життя улюбленій справі; доля та наука звели її з багатьма цікавими людьми, спілкування з якими духовно збагачувало; створила власну літературознавчу школу; подбала про спадкоємців у науці. Вона, як і її вірний супутник життя, чоловік Роман Степанович, належала до людей, у товаристві й оселі яких відчувалось життя у всій його повноті: затишок, увага, розуміння, порада, допомога... З часом приходило усвідомлення глибини життєвого кредо Н. Копистянської: результативність написання наукової роботи залежить не так від прагматичного пошуку потрібних матеріалів, як від людей, знайомство з якими залишає вагомий відбиток не лише на професійній кар'єрі, а й на подальшому житті.

І насамкінець. До написання незабутніх спогадів про той цікавий, насичений творчістю період мене спонукала остання наша з Нонною Хомівною розмова та прощання. Це було 24 березня 2013 р., за два тижні до того, як вона відійшла у вічність. Зазвичай багато говорила я: розповідала про справи на роботі, сім'ю тощо. Проте того разу сталося навпаки: хоча було важко, більше говорила вона, постійно повторюючи слова "душа", "світло", "бути разом", "легко", "не зачиняти". Вочевидь, відчуваючи, що бачимося востаннє, Нонна Хомівна намагалася передати стан своєї душі та наголосити, що жити потрібно з легкістю і світлом у серці, як це робила вона. Коли я виходила з квартири, то навздогін кілька разів почула: "Пам'ятай мене..."

Я пам'ятаю...

Ми пам'ятаємо... Про це свідчать, зокрема, численні публікації, присвячені проф. Н. Копистянській із покликаннями на її праці, вибрана бібліографія яких за період 2014—2024 рр. буде підготовлена в межах заходів із нагоди 100-річчя від дня народження вченої.

Надійшла до редакції 18 січня 2024 року

¹⁰ Нонна Копистянська : біобібліогр. покажч. / уклад. М. Кривенко ; Львів. держ. обл. універс. наук. б-ка, відділ л-ри інозем. мовами. Львів, 1999. С. 44.